

"Vaikka ne oli radikaaleja... ajattelen, että rajat on rakkautta"

Laitoshuollossa kasvaneiden kokemuksia perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille

Nea-Sofie Hiltunen, Y2201215

Elsa Taskila, Y30196959

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Kevät 2025

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: "Vaikka ne oli radikaaleja... ajattelen, että rajat on rakkautta"

Laitoshuollossa kasvaneiden kokemuksia perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille

Tekijä: Nea-Sofie Hiltunen & Elsa Taskila

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työnlaji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 83 + 2 liitettä

Vuosi: Kevät 2025

Tiivistelmä

Perusoikeusrajoitusten pääasiallisena tarkoituksena on suojella lapsen tärkeämpää perusoikeutta, eli oikeutta ihmisarvoiseen elämään ja siihen liittyvään huolenpitoon, joka on säädetty Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 19 §:n 1 momentissa. Perusoikeusrajoitus toimenpiteillä lapsen elämään voidaan vaikuttaa usealla eri osa-alueelle, ja ne ovat suoranaisesti yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelulaitoksessa kasvaneiden kokemuksia perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille. Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena ja aineisto on kerätty haastatteleamalla lastensuojelulaitoksissa kasvaneita henkilöitä. Haastatteluista kahdeksan oli videohaastatteluja ja viisi kirjallista haastattelua. Tutkielman tieteenfilosofisena teoriana on hermeneuttis-fenomenologinen tutkimusstrategia. Tutkielma sijoittuu lastensuojelun tutkimuskenttään.

Tutkielman tulosten perusteella perusoikeusrajoitukset ovat vaikuttaneet haastateltavien kokemuksiin rajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille monin eri tavoin. Kokemukset perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille liittyvät oikeudenmukaisuuden, turvallisuuden ja turvattomuuden, kuuluksi tulemisen, sekä aikuisuuden myötä muuttuneen suhtautumisen kokemuksiin. Haastateltavien kokemukset oikeudenmukaisuudesta jakoutuivat puutteelliseen tietoon omista oikeuksista, yhdenvertaisuuden tunteeseen sekä perusoikeusrajoitusten käytön oikeudellisuuteen. Turvallisuuden ja turvattomuuden tunteet toivat esiin kokemuksia auktoriteetin väärinkäytöstä, sosiaalisista verkostoista sekä luottamuksesta ja turvasta. Kuulluksi tulemisen kokemukset jakoutuivat oman mielipiteen mitättömyyteen, oman äänen merkityksettömyyteen perusoikeusrajoitusten päätöksissä sekä merkityksellisyyden ja arvostuksen kokemuksiin. Aikuisuuden myötä muuttuneet suhtautumistavat sisälsivät pohdintoja elämästä lastensuojelun jälkeen sekä lapsuuden kokemusten pohjalta muodostuneesta aikuisuuden ymmärryksestä.

Tutkielmaan liittyviä pääkäsitteitä ovat: *lapsen hyvinvointi, osallisuus, oikeudet, luottamus, arjen voimavarat, perusoikeusrajoitukset*

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Lapsen hyvinvointi.....	3
2.1 Lapsen arjen voimavarat	3
2.2 Lapsen osallisuus	8
2.3 Lapsen oikeudet	12
2.4 Luottamus laitoshuollon henkilökuntaan.....	16
3 Perusoikeusrajoitukset.....	20
3.1 Perusoikeusrajoitusten käytön edellytykset	20
3.2 Lapsen vapautta rajoittavat perusoikeusrajoitukset.....	23
3.3 Lapsen omaisuuteen kohdistuvat perusoikeusrajoitukset.....	28
3.4 Lapsen tilojen ja lähetysten tarkistaminen	31
3.5 Henkilöön ja yhteydenpitoon kohdistuvat perusoikeusrajoitukset	32
4 Tutkimuksen toteutus	37
4.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymykset.....	37
4.2 Aineiston kerääminen	39
4.3 Aineiston analyysi.....	43
4.4 Tutkimuksen eettisyys.....	49
5 Kokemuksia perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille.....	51
5.1 Kokemukset oikeudenmukaisuudesta	51
5.2 Turvallisuuden ja turvattomuuden kokemukset	62
5.3 Kokemus kuulluksi tulemisesta	68
5.4 Aikuisuuden myötä muuttunut suhtautuminen lapsuuden kokemuksiin	73
6 Johtopäätökset ja pohdinta.....	77
Lähteet	84
Liitteet	88

1 Johdanto

Lapsen hyvinvointi on jatkuvasti muuttuva tila, jossa fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset ja materiaaliset olosuhteet ovat useammin myönteisiä kuin kielteisiä. Lapsen hyvinvointiin vaikuttavat lukuisat tekijät, jotka liittyvät paitsi lapseen itseensä myös hänen elinympäristöönsä ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. (Minkkinen 2015, 25.) Lapsen arjen hyvinvointia rakentavat tekijät ovat monitasoisia ja moniulotteisia. Ne korostavat lapsen näkökulmasta suunniteltujen arjen ympäristöjen tärkeyttä lapsen hyvinvoinnille. Ne painottavat myös sitä, että lasten toimijuuden ja tiedon huomioinnilla heidän erilaisissa arjen ympäristöissä ja sosiaalisissa suhteissaan on merkitystä heidän hyvinvoinnilleen. (Kallinen ym. 2021, 6.)

Perusoikeusrajoituksia voidaan käyttää vain, jos ne ovat lapsen edun mukaisia ja suhteutettuja lapsen kehitystasoon ja ikään. Rajoitusten tulee olla perusteltuja lapsen hoidon ja huolenpidon tai laitoshuoltopäätöksen tarkoituksen saavuttamiseksi ja soveltua tähän tarkoitukseen. Niitä voidaan käyttää vain, jos se on välttämätöntä lapsen tai muiden henkilöiden terveyden vakavan vaaran estämiseksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi tai merkittävien omaisuusvahinkojen ehkäisemiseksi. Rajoitustoimenpiteitä voidaan soveltaa ainoastaan lapsiin, jotka ovat laitoshuollossa huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai hallintotuomioistuimen väliaikais määräyksen perusteella. (Räty 2019, 567–568.) Rajoitustoimenpiteiden pääasiallisena tarkoituksena on suojella lapsen tärkeämpää perusoikeutta, eli Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 19 §:n 1 momentin mukaista oikeutta ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömään huolenpitoon. Ilman lastensuojelulain (28.12.2023/1283) 11 luvussa määriteltyjä rajoitussäännöksiä lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin ei voitaisi puuttua laitoshuollon aikana lainkaan. Tämän vuoksi nämä säännökset nimenomaan mahdollistavat lapsen edun mukaisen laitoshuollon toteuttamisen eivätkä estä sitä. (Saastamoinen 2020, 3–8.)

Lastensuojelulain 6 §:n mukaan lapsiksi luokitellaan kaikki alle 18-vuotiaat. Lastensuojeluksi määritellään lapsille ja perheille suunnattu tuki, joka alkaa selvittämällä lapsen tai perheen tilanne ja tarpeet. Tämä tuki voi sisältää avohuollon palveluita, kuten ohjausta ja neuvontaa arjen haasteissa. Lisäksi lastensuojeluun kuuluvat tilanteet, joissa lapsi joudutaan sijoittamaan kiireellisesti tai ottamaan huostaan, jolloin lapselle järjestetään väliaikainen asuinpaikka. (Malja ym. 2019, 42.) Laitoshuollon lakiin vahvasti sidoksissa oleva huolenpidon erityinen konteksti, jossa vastuu lapsen huolenpidosta ja turvaamisesta kuuluu usealle eri taholle (Peltonen ym. 2021, 21). Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen hyvinvointia ja kehitystä.

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on tarkastella laitoshuollossa kasvaneiden kokemuksia perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille. Tutkielma tuo esille, millaisia vaikutuksia rajoitustoimenpiteillä on ollut lasten arjen voimavaroihin, osallisuuteen, oikeuksiin sekä luottamukseen. Tutkimusaiheen tausta nousee lastensuojelukentältä, jossa rajoitustoimenpiteiden käyttö on olennainen osa laitosten toimintaa. Lastensuojelun toimintatapoihin liittyvä tutkimus on jatkuvasti tarpeellista ja ajankohtaista, sillä rajoitustoimenpiteet voivat vaikuttaa lapsen elämään monin tavoin sekä luoda myös pysyviä vaikutuksia. Vaikka rajoitustoimenpiteitä on tutkittu, on niiden käytön ja vaikutusten tutkimus erityisesti laitoshuollossa kasvaneiden sekä hyvinvoinnin näkökulmasta vielä vähäistä. Tutkimuksen aihe on myös yhteiskunnallisesti merkittävä, koska lastensuojelu laitosten tehtävänä on turvata lasten hyvinvointia ja oikeuksia. Laitoksissa esiintyy edelleen rajoitusten väärinkäytöksiä sekä lapsen perusoikeuksia loukkaavia laitossääntöjä kokemusasiantuntijoiden mukaan. Lapsia saatetaan rajoittaa lainvastaisesti ja perusteetta eivätkä lapset ole aina tietoisia, miksi näin tehdään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 52–121.) Tutkielmamme avulla haluaisimme tuoda myös sosiaalialan työntekijöille tietoa lapsien kokemuksista, jota he voivat hyödyntää lapsien kanssa työskennellessä.

Olemme valinneet tämän aiheen, koska rajoitustoimenpiteiden käyttöön on herännyt kiinnostus työn sekä opintojen kautta. Nea-Sofiella kiinnostus on herännyt työn kautta

lastensuojelussa. Työssään Nea-Sofie on kohdannut tilanteita, joissa lasten perusoikeuksia tulee rajoittaa turvatakseen heidän hyvinvointiansa. Elsan kiinnostus on herännyt yhteiskuntatieteiden opintojen myötä sekä erityisesti kursseilla käydyistä keskusteluista. Nämä ovat herättäneet kiinnostustamme syventää ymmärrystämme lastensuojelun perusoikeusrajoituksista erityisesti hyvinvoinnin näkökulmasta.

Tutkielma koostuu lapsen hyvinvointia sekä perusoikeusrajoituksia koskevasta teoreettisesta taustasta. Lapsen hyvinvointia koskevissa kappaleissa avaamme lapsen arjen voimavaroja, osallisuutta ja oikeuksia sekä luottamusta laitoshuollon henkilökuntaan. Lisäksi avaamme teoriaosuudessa perusoikeusrajoituksia, jossa kerromme erilaisista perusoikeusrajoituksista ja niiden käyttämisen ehdoista. Määrittelemme myös voimavarateoriaa. Teoriaosuuden jälkeen avaamme tutkimuksen taustaa ja tutkimustehtävän. Tämän luvun jälkeen kerromme aineiston keräämisestä, analyysistä sekä tutkimuksen eettisyydestä. Viidennessä luvussa kerromme tutkielman tuloksia ja viimeisessä luvussa esittelemme johtopäätöksiä ja pohdintaa tutkielmasta.

2 Lapsen hyvinvointi

2.1 Lapsen arjen voimavarat

Sosiaalityön tarkoituksena on voimaannuttaa ja tukea heikommassa asemassa olevia ihmisiä ja heidän inhimillisen elämänsä ja kasvun toteutumista (Niemelä 2017, ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana). Yksi sosiaalityön eri teorioista, voimavarakeskeinen teoria, kehitettiin 1980 luvulla alun perin mielenterveyskuntoutujia varten, mutta nykyään sitä sovelletaan laajasti usealla sosiaalityön kentällä. Voimavarakeskeisen näkökulman mukaan asiakas on oman elämänsä aktiivinen toimija. Sosiaalityön kentällä tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityötä tehdään yhteistyössä asiakkaan kanssa. Asiakkaalle tarjotaan mahdollisuus osallistua aktiivisesti häntä koskevien tilanteiden ratkaisujen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Voimavarakeskeinen lähestymistapa painottaa työntekijän ja asiakkaan välisen

yhteistyön tärkeyttä. Tämä näkökulma on linjassa sosiaalityön arvojen kanssa ja korostaa asiakkaan osallisuuden merkitystä. (Healy 2014, 161–176.) Sosiaalihuollon tulee huomioida toimintatavoissaan asiakkaan henkilökohtainen elämäntilanne ja voimavarat sekä toteuttaa tehtäviä asiakkaan omatoimisuutta ja arjen toimivuutta tukien (HE 237/2018, 18). Yhdessä asiakkaan kanssa kehitetyt ratkaisut ovat usein hyödyllisempiä palveluiden käyttäjille kuin yksinomaan asiantuntijoiden kehittämät ratkaisut. Voimavarakeskeinen näkökulma haastaa sosiaalityöntekijän pohtimaan omaa asiantuntijuuttaan ja asiantuntijuuden myötä hänellä olevaa valtaa. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ja valta suhteessa asiakkaaseen ei saa vaikuttaa asiakkaan voimavarojen heikkenemiseen. (Healy 2014, 161–176.)

Sosiaalityön voidaan yleisesti sanoa olevan yksi hyvinvointitieteistä, koska sen tarkoituksena on tutkia asiakkaiden hyvinvointia ja siihen liittyviä epäkohtia ja mahdollisia kehityskohteita (Niemelä 2017, ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana). Voimavarakeskeinen näkökulma korostaa, kuinka jokaisella ihmisellä on omat vahvuutensa, voimavaransa ja resurssinsa (Healy 2014, 161–176). Wood & Selwyn (2017, 2–34) ovat tutkineet sijoitettujen lasten hyvinvointia ja sen toteutumisen kannalta merkittäviä tekijöitä. Laakso (2019, 21–23) on nimennyt tutkimuksessaan Woodin ja Selwynin tutkimusten avulla neljä sijoitettujen lasten hyvinvointiin kuuluvaa ulottuvuutta. Ensimmäinen sijoitettujen lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksista on nimeltään recovery ja se kattaa sisälleen uuden mahdollisuuden, toivon paremmasta elämästä ja tuen omien vaikeuksien ja elämänhistorian käsittelyssä (Wood & Selwyn 2017, 2–34; Laakso 2019, 22).

Recovery -käsitteen suomentaminen vahvistumiseksi on harkittu valinta, joka huomioi huostaanotettujen lasten ja nuorten elämäntilanteet kokonaisvaltaisesti. Yleensä termi recovery yhdistetään mielenterveyteen, mutta huostaanotettujen lasten huostaanottoon johtaneet syyt ja elämäntilanteet ovat aina yksilöllisiä, eikä niitä voida selvittää ainoastaan mielenterveys kysymysten avulla. Yksi vahvistumiseen kuuluvista ydinelementeistä on toivo tulevaisuudesta. Lapsen täytyy saada huostaanoton aikana

sellaista tukea, joka tukee lapsen toivoa paremmasta elämästä. (Laakso 2019, 22.) Oman elämänhistorian hyväksyminen ja sen läpikäyminen on merkittävä tekijä lapsen toivon vahvistumisessa (Wood ja Selwyn 2017, 20–34). Sijoituksen aikana lapsen voi olla vaikeaa hahmottaa omaa tilannettaan kokonaisvaltaisesti. Tämä voi vaikeuttaa lapsen näkemystä siitä, että laitoshuolto on kokemuksena yksi osa hänen omaa henkilökohtaista ja merkittävää elämänpolkua ja kasvutarinaa. (Peltonen ym. 2021, 11.)

Yhteydenpito perheeseen, hyvät ystävät, sosiaalityöntekijän helppo tavoitettavuus, hyvät suhteet työntekijöihin sekä kotieläimet ovat sijoitettujen lasten hyvinvoinnin kannalta tärkeässä asemassa ja ne muodostavat suhteet –ulottuvuuden (Wood & Selwyn 2017, 2–34; Laakso 2019, 22). Tunne siitä, että on rakastettu, luotettavan aikuisen läsnäolo, koulunkäynnin tukeminen sekä osallisuus tavallisissa nuorten yhteisöissä kuuluvat sijoitettujen lasten hyvinvoinnin ulottuvuuteen nimeltä resilience building (Wood & Selwyn 2017, 2–34; Laakso 2019, 22). Käsitettä resilience building ei ole suomennettu, mutta nimensä mukaisesti se kattaa alleen hyvinvointiin liittyviä tekijöitä, jotka kasvattavat sijoitettujen lasten resilienssiä. Resilienssi on psyykkistä selviytymiskykyä, joustavuutta ja sopeutumista, joka vaihtelee elämäntilanteiden mukaan. Se näkyy arjessa pärjäämisellä haasteista, stressistä ja muutoksista huolimatta. (Mieli Ry 2024.) Viimeinen sijoitettujen lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksista on nimeltään oikeudet, ja siihen kuuluvat suojelu hyväksikäytöltä, kiusaamiselta ja leimaamiselta, oman sosiaalityöntekijän nimen tietäminen ja mahdollisuus keskustella hänen kanssaan, sekä kokemus siitä, että voi vaikuttaa päätöksentekoon (Wood & Selwyn 2017, 2–34; Laakso 2019, 22).

Lasten hyvinvoinnille ja siihen kuuluville tekijöille on olemassa useita erilaisia määritelmiä. Woodin ja Selwynin (2017, 2–34) nimeävien tekijöiden lisäksi lasten hyvinvointia voidaan tarkastella esimerkiksi neljän eri narratiivin avulla. Ensimmäinen narratiivi on turvallisuuden tunteen rakentuminen. (Kallinen ym. 2021, 4–21.) Lapsen turvallisuuden tunteen toteutuminen sijoituksen aikana on erityisen tärkeää, sillä sijoitettujen lasten taustat sisältävät usein kokemuksia turvattomuudesta (Ilkonen ym.

2020, 36). Suojanen (2022, 62) on tutkinut teoksessaan suomalaisten turvallisuuden tunteen toteutumiseen liittyviä tekijöitä. Suomalaisille turvallisuuden tunteen syntymiseen vaikuttaa henkilön oma persoonallisuus, oma elämäntilanne, yhteiskunnalliset tekijät, paikka ja henkilön ympärillä käymät turvallisuuteen liittyvät keskustelut. Turvallisuuden tunteen narratiivi korostaa, kuinka arjen rutiineilla, rauhallisuuden tunteella, arjen seesteisyydellä ja tutulla ympäristöllä on vaikutusta lapsen hyvinvointiin. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota pieniin arkisiin asioihin. (Kallinen ym. 2021, 11–17.)

Lapsen turvallisuuden tunteen rakentumiselle arkisia tekijöitä ovat sosiaaliset suhteet, kuten suhde perheeseen (Kallinen ym. 2021, 10–11). Perheen lisäksi lapselle merkittäviä läheisiä ihmissuhteita ovat kaverisuhteet (Laakso 2019, 75). Laitoshuollossa olevan lapsen yhteyttä biologiseen perheeseen ja muihin läheisiin henkilöihin tulee tukea aina, ellei se ole lapsen edun vastaista. Lapsen tulee kuitenkin saada aina tietoa perheenjäseniensä tilanteesta, vaikka yhteydenpito perheeseen ei olisikaan lapsen edun vuoksi mahdollista. (YK:n sijaishuollon ohjeet, art. 81.) Laitoshuollon laatuksiteerit velvoittavat lastensuojelulaitoksia tekemään tiivistä yhteistyötä lapsen perheen kanssa ja tukemaan perheen mahdollisuuksia olla osallisena laitoshuoltopaikan arkea (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 69). Sijoitettujen lasten mahdollisuuksia tavata vanhempiaan täytyy tukea, koska Kallisen (2019, 48) tutkimuksen mukaan sijoitetut lapset haluaisivat tavata vanhempiaan enemmän. Sijoitetun lapsen merkittävien perhesuhteiden ja muistojen huomioiminen on tärkeä tekijä lapsen hyvinvoinnin tukemisessa (Kallinen 2019, 49). Lasten hyvinvointia voidaan tarkastella turvallisuuden tunteen lisäksi myös kolmen muun eri narratiivin avulla. Näitä narratiiveja ovat kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen, mahdollisuus tehdä päätöksiä, sekä lapsen aktiivinen toimijuus ja osallisuus. Lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että heillä on ympärillään kuuntelevia ja ymmärtäväisiä aikuisia. (Kallinen ym. 2021, 4.)

Ajanvietto vertaisten kanssa on jokaisen lapsen perusoikeuksiin kuuluva elementti, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja ohjaa lapsen turvallista kasvua

(Saariluoma ym. 2021, 10). Hyvinvointia tukeva turvallisuuden tunne on yhteydessä lapsen vertaissuhteisiin. Vertaissuhteiden osalta lapset pitävät erityisen tärkeänä sitä, etteivät he joudu kiusatuksi. (Kallinen ym. 2021, 11.) Kaverisuhteet lisäävät lasten elämäntyytyväisyyttä ja resilienssin kehittymistä (Leskisenoja 2016, 55). Huostaanotetun lapsen hyvinvoinnin suhteen kokemus siitä, ettei tule kiusatuksi on erityisen merkittävä. Sijoitetun lapsen läheisten ihmissuhteiden tukemiseen ei kuulu ainoastaan lapsen tukeminen yhteydenpidossa, vaan lapselle täytyy antaa myös mahdollisuus keskustella ihmissuhteistaan ja niiden sisällöstä. Keskustelu yhdessä lapsen kanssa ihmissuhteisiin liittyvistä huolenaiheista, ristiriidoista ja jännitteistä takaavat lapselle turvallisia ja merkityksellisiä ihmissuhteita. (Laakso 2019, 21–75.)

Laitoshuolto paikassa asuminen vaikuttaa lapsen hyvinvointiin, oppimiseen, kehitykseen ja elämään monin tavoin (Saariluoma 2021, 9). Lasten arjen hyvinvointia tarkastellessa koulua täytyy tarkkailla myös yhtenä lapsen hyvinvointiin liittyvänä tekijänä (Kallinen ym. 2021, 4). Saariluoma ym. (2021) ovat tutkineet tutkimuksessaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulunkäyntiä ja vapaa-aikaa. Saariluoman ym. (2021, 7) tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät korostavat vastauksissaan koulunkäynnin merkitystä kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen voimavaroille. Koulunkäynti tuo kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle ympärilleen uuden irrallisen tilan, joka ei ole suoranaisesti yhteydessä lastensuojeluun ja laitoshuoltoon. Koulussa lapsi saa tukea, joka vahvistaa lapsen yksilöllisiä voimavaroja ja jaksamista. (Saariluoma ym. 2021, 7.)

Lastensuojelun ja koulun yhteistyöllä on iso merkitys lapsen hyvinvoinnille. On tärkeää, että koulu ja lastensuojelu toimivat ja rakentavat yhdessä lapsen edun mukaista kokonaisuutta. Koulun ja lastensuojelun toimiva yhteistyö tukee lapsen aktiivista innokkuutta käydä koulua, kasvattaa lapsen kaveripiiriä ja vahvistaa lapsen opillisia valmiuksia. (Saariluoma ym. 2021, 8.) Koulun tehtävä on tarjota tilaa oppimiselle, kasvulle ja vuorovaikutukselle opettamisen lisäksi. Hyvinvoinnin näkökulmasta koulu on merkittävä, koska se koskettaa kaikkia lapsia ja nuoria. On myös olennaista, että koulupäivään sisältyy hetkiä, jolloin oppilaat voivat kohdata toisensa rauhassa ja oppia

yhdessä. Nämä kohtaamiset ovat merkittäviä lasten hyvinvoinnin kannalta. (Ahtola 2017, Hyvinvointi syntyy kohtaamisissa.)

Saariluoman ym. (2021, 5) tutkimuksen mukaan sijoitetut lapset kokivat harrastukset yhtenä elämänsä parhaimmista asioista. Lastensuojelulain 55 §:n mukaan hyvinvointialueen tulee huolehtia siitä, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten harrastuksia tuetaan taloudellisesti. Harrastukset tukevat lapsen hyvinvointia monipuolisesti, koska harrastusten myötä lapset saavat sosialisoida muiden kanssa, toimia heitä kiinnostavan asian parissa sekä vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon. Harrastuksien myötä lapset myös tapaavat kavereitaan ja saavat arkeensa konkreettista heille mieluista tekemistä. (Saariluoma ym. 2021, 5.) Harrastukset muiden kanssa kehittävät lapsen sosiaalisia ja toiminnallisia taitoja, lisäävät lapsen minäpystyvyyden tunteita ja kasvattavat lapsen sosiaalista pääomaa (Ahonen & Pulkkinen 2023, oppituntien ulkopuolinen toiminta).

Lasta kiinnostavat vapaa-ajan ja harrastusten verkostot ovat erittäin tärkeitä vuorovaikutustaitojen kehittymiselle. Ne antavat lapselle tilaisuuden oppia tunnistamaan, arvioimaan ja rakentamaan itselleen merkityksellisiä ihmissuhteita. (Saariluoma ym. 2021, 10.) Erityisen merkittäviä ovat vapaa-ajan viेतot järjestetyissä harrastustoiminnoissa lapsille, joiden elämä on monenlaisten eri ongelmien keskellä. Harrastukset voivat vähentää esimerkiksi huono-osaisesta perheestä tulevan lapsen syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. Harrastustoiminnoista erityisesti yhdessä musisoimisen vaikutukset vaikuttavat haastavissa oloissa elävien lasten aivojen ohjaustoimintojen kehittymiseen, joka vaikuttaa lapsen sosiaaliseen hyvinvointiin ja kouluasuoriutumiseen. (Ahonen & Pulkkinen 2023, oppituntien ulkopuolinen toiminta.)

2.2 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuus on yksi lapsen hyvinvointia tukevista tekijöistä (Laakso 2019, 21–22). Osallisuus on tärkeää, koska se tukee kokemusta vapaudesta ja

itseääräämisoikeudesta. Tieto ja ymmärrys lisäävät tunnetta osallisuudesta, mikä on yksi sijoitetun lapsen hyvinvoinnin tärkeimmistä osa-alueista. (Peltonen ym. 2021, 12–26.) Lapsen osallisuus tukee myös lapsen itsetuntonsa kehittymistä, lisää kokemusta omasta toimijuudestaan ja vahvistaa tunnetta elämän hallinnasta (Frisk ym. 2021, 106). Lasten osallisuus kehittyy heidän keskinäisissä vuorovaikutussuhteissaan, kasvatuksen rakenteissa sekä kasvattajien ja lasten välisissä suhteissa. Osallisuus on olennainen osa ihmisen sosiaalista luonnetta – tarvetta kuulua ryhmään ja elää, toimia sekä olla yhdessä muiden kanssa. On tärkeää nähdä lapset aktiivisina toimijoina, jotka pyrkivät vaikuttamaan omassa arkiympäristössään ja ovat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. (Kyrölampi & Uitto 2022, 91.)

Osallisuutta kuvataan poliittisena osallisuutena sekä sosiaalisena osallisuutena. Poliittinen osallisuus viittaa yksilön mahdollisuuksiin tulla kuulluksi ja vaikuttaa päätöksentekoon, kun taas sosiaalinen osallisuus liittyy ryhmään kuulumiseen ja merkityksellisten sosiaalisten suhteiden luomiseen. Näitä kahta osallisuuden muotoa tarkasteltaessa ne usein yhdistyvät ja vaikuttavat toisiinsa. (Nivala 2021, 38.) Osallisuutta kuvataan myös asteittaisilla malleilla, kuten portailla tai tikapuilla, joissa alemmilla tasoilla yksilön vaikuttamismahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, ja mitä ylemmäs nousee, sitä enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia on. Tärkeintä on lapsen oma kokemus siitä, että hän on saanut olla mukana päätöksenteossa, joka koskee häntä itseään. Todellista osallisuutta ei voida saavuttaa, jos lapsi ei koe, että hänen ajatuksiaan on kuultu ja että ne ovat vaikuttaneet lopputulokseen. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2023.)

Lapsen osallisuus lastensuojelussa perustuu perus- ja ihmisoikeuksiin. Lastensuojelulain 5 §:n mukaan lapsella on oikeus saada tietoa häneen liittyvissä lastensuojeluasioissa. Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien yleissopimus (60/1991) velvoittaa, että jokaisella lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa häntä koskevissa asioissa, ja nämä mielipiteet on huomioitava lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2022, 7). Tarvittaessa aikuisen tulee tukea lasta

neutraalilla tavalla mielipiteen ilmaisussa (Araneva 2018, 253). Sopimuksen 12 artiklassa määritelty osallisuus tarkoittaa vuorovaikutusta ja tiedonvaihtoa lasten ja aikuisten välillä, joka perustuu molemminpuoliseen kunnioitukseen. Osallisuuden myötä lapset oppivat, miten heidän ja aikuisten näkemykset huomioidaan ja miten ne vaikuttavat päätöksentekoon ja asioiden lopputulokseen. (Peltonen ym. 2021, 13.) Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon lastensuojelua toteutettaessa. Lapsen mielipide on kartoitettava hienovaraisesti ja niin, ettei se tarpeettomasti vahingoita hänen suhdettaan vanhempiinsa tai muihin läheisiinsä. Selvityksessä käytetty menetelmä sekä sen keskeinen sisältö on aina dokumentoitava lapsen asiakasasiakirjoihin ja päätöksiin. (Araneva 2018, 255.) Mitä tärkeämpää asia on lapsen elämän kannalta, sitä enemmän hänen mielipiteellään tulee olla painoarvoa eri ratkaisuvaihtoehtoja punnittaessa. Lapsen mielipidettä ei tarvitse selvittää, jos se vaarantaisi hänen kehityksensä tai terveyden tai jos sen selvittäminen on selvästi tarpeetonta. (Räty 2019, 181–182.) Kun lapsi osallistuu aktiivisesti lastensuojelun toimintaan ja on osallinen päätöksenteossa, sillä on usein suoria ja välittömiä vaikutuksia viranomaisten toimintaan sekä lapsen omaan elämään (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023).

Lapsen osallisuus lastensuojelussa toteutuu, kun lapsen asioita hoitavat aikuiset antavat lapselle mahdollisuuden kertoa mielipiteensä (Lastensuojelun Keskusliitto n.d). Vaikka perhehoitaja ei ole lapsen huoltaja, huoltajalle asetettu velvoite keskustella lapsen kanssa ohjaa myös perhehoitajan toimintaa arjessa (Araneva 2018, 254). Lapsi tarvitsee usein aikuisen tukea ja ohjausta ymmärtääkseen, milloin osallistumisoikeutta voidaan käyttää (Peltonen ym. 2021, 26). Lapsen hyvinvointi ja osallistuminen ovat vahvasti riippuvaisia siitä, miten aikuiset toimivat (Tulensalo ym. 2021, 17). Tämä vuoksi lapsen osallisuuden toteutumisen suhteen on tärkeää, että lapsen asioita hoitavat ammattilaiset osaavat asettaa itsensä lapsen asemaan ja heidän työyhteisössään kannatetaan asiakkaiden huomioimiseen ja yhteistyöhön perustuvaa työtettä (Lastensuojelun Keskusliitto n.d).

Lastensuojelun lapsikeskeisessä ja lapsilähtöisessä työskentelyssä on keskeistä varmistaa, että lapsen osallisuus sekä perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat täysin kaikissa häntä koskevissa asioissa (Araneva 2018, 254). Lapsen mielipiteen kuulemisesta ja sen huomioimisesta vastaa sosiaalityöntekijä. Jotta lapsen mielipide saadaan kuuluviin, täytyy sosiaalityöntekijän tavata lasta säännöllisesti ja henkilökohtaisesti. (Hakalehto 2018, 399–400.) Lastensuojelulain 29 § edellyttää, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä tapaa lasta henkilökohtaisesti koko asiakkuuden ajan. Tapaamisten määrä ja toteutustapa tulee kirjata tarkemmin asiakassuunnitelmaan. Lisäksi työntekijän on aina tavattava lapsi, jos lapsi itse sitä pyytää. Lapsen henkilökohtainen tapaaminen on tärkeää, jotta lapsen kokemus ja mielipide tulevat suoraan esiin lapsen asiasta vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Näin vältetään tilanteet, joissa aikuiset voivat vääristää tai tulkita lapsen toiveita, kokemuksia tai mielipiteitä. (Araneva 2018, 257.)

Lastensuojelulain 20 §:n neljännen momentin mukaan lasta on suojeltava tiedoilta, jotka voisivat vahingoittaa hänen kehitystään tai olla vastoin hänen muuta merkittävää yksityistä etuaan. Koska vaikuttamismahdollisuus ja osallistumisoikeus ovat lapsen perus- ja ihmisoikeuksia, näiden oikeuksien rajoittaminen edellyttää painavia perusteita. Rajoitukseen on suhtauduttava varovaisesti ja niitä tulee käyttää vain, kun se on välttämätöntä. Lasta ei tule suojella tiedolta, joka liittyy hänen omaan kokemuspääpiiriinsä, sillä tällaiselle rajoitukselle ei ole perusteita jälkikäteen. Mikäli lapsen osallistumisoikeutta rajoitetaan, syyt on kirjattava huolellisesti häntä koskeviin asiakirjoihin. Lapsen ikä ei koskaan yksinään oikeuta jättämään selvittämättä hänen mielipidettään tai pidättämään häneltä tietoja. (Araneva 2018, 256.)

Lapsen on tärkeää ymmärtää, millaisia vaikuttamisen mahdollisuuksia lainsäädäntö hänelle tarjoaa. On tärkeää, että lapsi ei ainoastaan tunne osallistumisoikeuksiaan, vaan myös ymmärtää, milloin niitä voidaan hyödyntää. (Peltonen ym. 2021, 26.) Lapsella täytyy olla riittävästi informaatiota häntä koskevista lastensuojeluasioista, jotta hän osaa antaa oman mielipiteensä lastensuojeluasioihin liittyen (Hakalehto 2018, 399–

400). Tämän lisäksi lapsille on tarjottava erilaisia tapoja tuoda näkemyksensä esille sellaisilla tavoilla, jotka sopivat heidän yksilöllisiin tarpeisiin ja kykyihin. Lapsilla tulisi myös aina olla vapaus valita, haluavatko he osallistua vai jättäytyä osallistumisen ulkopuolelle, jotta heidän osallistumisensa on aidosti heidän oma valintansa. (Stenvall 2020, 20–21.) Osallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että päätökset tehdään aina lapsen toiveiden mukaisesti. Jos lapsen näkemyksiä ei voida noudattaa päätöksenteossa, on tärkeää perustella ratkaisu niin, että lapsi ymmärtää, miksi kyseiseen lopputulokseen on päädytty. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014, 1.)

2.3 Lapsen oikeudet

Lastensuojelun toimenpiteet ja ratkaisut koskevat aina lapsen perus- ja ihmisoikeuksia (Araneva 2018, 19). Jokaisella lapsella on perus- ja ihmisoikeudet pelkästään ihmisyyden perusteella. Näitä oikeuksia ei voi menettää tai luovuttaa pois, eikä niiden arvo riipu siitä, onko niitä ansaittu. Sijoituksen aikana lapsella on oikeus saada tietoa omista oikeuksistaan. Kun lapsi ymmärtää oikeutensa ja asemansa, se vahvistaa hänen toimijuuttaan ja osallisuuttaan. Tieto ja ymmärrys omista oikeuksistaan voi toimia merkittävänä tekijänä tilanteissa, joissa lapsen oikeuksia rikotaan, eikä ympärillä olevat aikuiset puutu tilanteeseen riittävästi. Lapsi rakentaa ymmärrystään omasta asemastaan ja oikeuksistaan vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. On tärkeää oppimisen ja ymmärryksen kannalta, että lapsi voi tuntea vuorovaikutusympäristönsä turvalliseksi ja ystävälliseksi. (Peltonen ym. 2021, 5–24.) Lapsen oikeuksien toteutuminen edellyttää myös, että aikuinen suhtautuu lasten mielipiteisiin vakavasti ja huolehtii niiden toteuttamisesta (Araneva 2018, 253). On myös tärkeää, että ympäristö kannustaa lasta kriittiseen ajatteluun ja antaa tilaa hänen kysymyksilleen ja kokemuksilleen. Aikuisten on kuitenkin joskus arvioitava, voiko lapselle aiheutua vaaraa tai vahinkoa, jos hän käyttää oikeuksiaan. Aikuisella on velvollisuus ratkaista tilanne ja varmistaa, että tärkeimmät oikeudet turvataan riittävästi. Joskus aikuisen täytyy samalla rajoittaa jotain nuoren oikeutta. (Peltonen ym. 2021, 25.)

Lastensuojelun kaikessa toiminnassa on otettava huomioon YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyt lapsen oikeudet (Malja ym. 2019, 12). Sopimuksen mukaan lapsi on sekä aktiivinen toimija että erityistä suojelua tarvitseva (Araneva 2018, 29). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisiä periaatteita ovat, että kaikki lapset ovat tasavertaisia, lapsella on oikeus kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja hyvään elämään, aikuisten tulee kuunnella lasten mielipiteitä ja antaa heille mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Viranomaisten on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu toimissa, joka vaikuttaa lapseen (Räty 2019, 11). On tärkeää keskustella lapsen kanssa siitä, että perus- ja ihmisoikeuksissa on pohjimmiltaan kyse hyvän lapsuuden ja elämän perustan turvaamisesta. Oikeuksissa on kyse päivittäisten ja konkreettisten asioiden suojaamisesta. Lapsilla tällaisia ovat muun muassa turvallinen asuinympäristö, terveellinen ruokavalio, ystävien kanssa ajan viettäminen, koulunkäynti ja siihen kuuluva tuki, omasta ulkonäöstään päättäminen sekä riittävän mielekäs vapaa-aika. (Peltonen ym. 2021, 22.)

Lapsen oikeus kertoa omat näkemyksensä, toiveensa sekä mielipiteensä omista asioistaan, on yksi merkittävimmistä vaikuttamisen tavoista (Peltonen ym. 2021, 29). Lastensuojelulain 21 §:n mukaan puhevallalla viitataan oikeuteen edustaa itseään juridisissa asioissa. Puhevalta kattaa oikeuden saattaa asia viranomaisen käsiteltäväksi, tulla kuulluksi ennen päätöstä, saada valituskelpoinen hallintopäätös ja hakea siihen muutosta (Araneva 2018, 256). Hallintolain (6.6.2003/434) 36 § turvaa lapsen oikeuden saada nähtäväksi kuulemisen kannalta merkittävän aineiston. 12 vuotta täyttäneellä lapsella on huoltajan tai muun laillisen edustajan rinnalla oma puhevalta itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Laitoshuollossa oleva 12 vuotta täyttänyt lapsi voi kieltäytyä yhteydenpidosta tai tapaamisista sekä esittää erilaisia vaatimuksia yhteydenpidon toteuttamisesta. (Räty 2019, 191.) Hän voi myös itsenäisesti vaatia esimerkiksi sijaishuoltopaikan vaihtamista tai huostaanoton lopettamista (Araneva 2018, 256).

Kun lasta kannustetaan käyttämään kuulluksi tulemisen oikeutta, on hänelle kerrottava, että se on vapaaehtoista. Lapselle on myös annettava tietoa siitä, miten hän voi tehdä valituksen päätöksistä ja kenelle valittaa, kuten esimerkiksi kunnan sosiaaliasiamiehelle tai valvontaviranomaisille. (Peltonen ym. 2021, 18–29.) Lastensuojelulain 22 §:n mukaan puhevaltaa käyttää edunvalvoja, jos huoltaja ei voi puolueettomasti turvata lapsen etua tai se on muutoin tarpeellista lapsen edun turvaamiseksi tai asian selvittämiseksi. Edunvalvoja on määrättävä, mikäli kyseessä on eturistiriita. Tällainen tilanne on esimerkiksi, jos huoltaja on käyttänyt lasta seksuaalisesti hyväksi tai pahoinpidellyt lasta. (Räty 2019, 196.) Edunvalvojan tehtävänä on selvittää lapsen mielipiteet, toiveet ja näkemykset. Lisäksi hän arvioi, mikä on lapsen paras etu, ja toimii sen mukaisesti. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023.) Mikäli asian ratkaisemisen kannalta on välttämätöntä, että alle 12-vuotiaasta lasta kuullaan tuomioistumissa, voidaan alle 12-vuotiaasta lasta kuulla. Alle 12-vuotiaan lapsen kuuleminen ei kuitenkaan saa aiheuttaa lapselle merkittävää haittaa. (Hakalehto 2018, 400–401.)

Yleisesti ottaen lapsella on aina oikeus osallistua häntä koskevien tilanteiden ratkaisemiseen mutta lapsen osallistumista tulee arvioida sen perusteella, edistääkö se lapsen etua. Mikäli lapsen osallistuminen ei ole lapsen edunmukaista, voidaan lapsen osallistumista rajoittaa lapsen suojelun turvaamiseksi. (Toivonen 2014, 18.) Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen osallisuutta tulee rajoittaa, mikäli osallisuus ja siihen liittyvät tiedot vahingoittavat negatiivisesti lapsen kehitystä tai ovat vastoin lapsen etua. Esimerkiksi lapsen mielipiteen kuuleminen ja sen huomioiminen ei saa vahingoittaa lapsen ja hänen läheisien ihmissuhteitaan. (Hakalehto 2018, 395–399.)

Lapselle kuuluu oikeus tarkastaa itseään koskevat kirjaukset ja tarvittaessa vaatia muuttamaan tai poistamaan virheellisinä kokemiaan tietoja. Myös lapsen vanhemman, jopa salassa pidettäviäkin tietoja, voi kuuluu lapsen tiedonsaantioikeuden piiriin. Aikuisen tulee arvioida, ovatko tiedot haitaksi lapsen hyvinvoinnille. Jos tiedot esimerkiksi vaarantavat lapsen ja vanhempien suhdetta, tiedot voidaan jättää antamatta. Lapsella on myös oikeus saada tietoa muun muassa viranomaisten ja lastensuojelulaitoksen

toimivaltuuksista ja velvollisuuksista, tavoista tuoda esille omia näkemyksiään sekä siitä, mikä merkitys näillä näkemyksillä on. (Peltonen ym. 2021, 20–31.) Oikeudenmukaisuus toteutuu ainoastaan, kun lasta koskevat päätökset perustellaan lapsen edulla. Tämän seurauksena lapset ymmärtävät paremmin päätöksien perusteet. (Malja ym. 2019, 14.) Päätöksistä kerrottaessa olosuhteiden tulisi olla sellaiset, että lapsi pystyy aidosti vastaanottamaan hänelle annettavan tiedon sekä perustelut päätösten syistä. Lapsen oikeusturvan varmistamiseksi hänelle tulisi antaa kopio päätöksestä, vaikka hän ei sitä haluaisikaan. Tällä varmistetaan, että lapsi voi myöhemmin rauhassa perehtyä päätökseen, sen perusteluihin ja ohjeisiin mahdollisesta muutoksenhausta. (Peltonen ym. 2021, 19.)

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojelun tarpeen arvioinnissa ja sen toteuttamisessa on aina asetettava lapsen etu etusijalle. Lapsen etua arvioitaessa on tärkeää tarkastella, kuinka eri toimenpiteet ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen, hyvinvoinnin ja läheiset, jatkuvat ihmissuhteet. Näiden lisäksi on tärkeää tarkastella, miten ne turvaavat ymmärryksen, hellyyden sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon sekä koulutuksen, joka vastaa lapsen taipumuksia ja toiveita. On myös tärkeää turvata turvallinen kasvuympäristö sekä ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus, mahdollisuus itsenäistyä ja kasvaa vastuulliseksi, mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omaan elämään sekä uskonnollinen, kielellinen ja kulttuurinen tausta. (Malja ym. 2019, 13.) Lapsen etu ohjaa muun muassa avohuollon tukitoimien ensisijaisuutta, laitoshuollon järjestämistä ja perheen jälleenyhdistämisen tavoitetta. Lapsen mielipidettä selvitetessä hänen etunsa on huomioitava, eikä hänelle saa antaa haitallisia tietoja. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista, ja päätökset asumisesta, sijoituspaikasta sekä huostaanotosta on tehtävä lapsen edun mukaisesti. Lisäksi huostaanottoa ei saa purkaa, jos se olisi selvästi vastoin lapsen etua. (Hakalehto 2018, 393–395.)

Lapsen kasvatuksesta ja arjesta ovat vastuussa laitosten hoitajat ja ohjaajat. Sijoituksen aikana lapsella on oikeus saada kehitystään tukevaa kasvatusta ja hoitoa. Tämä

edellyttää laajaa ja syvällistä ammatillista osaamista sekä työskentelyä lapsen kanssa. Lapselle ei välttämättä ole tuttua tai itsestään selvää, että kasvatus on hänen oikeutensa. (Peltonen ym. 2021, 34.) Laitoshuollon toiminnassa on otettava kaikilla tasoilla huomioon YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyt lapsen oikeudet sekä sopimusvaltioille asetetut velvollisuudet. Lastensuojelun näkökulmasta keskeisimpiä kohtia YK:n sopimuksessa ovat 7. artikla, joka käsittelee vammaisia lapsia, sekä 23. artikla, joka koskee kodin ja perheen kunnioittamista. (Malja ym. 2019, 12.) Tärkeää on kuitenkin muistaa, että lasten suojelu ei voi olla yksin lastensuojelun vastuulla, vaan se on kaikkien yhteinen tehtävä (Hoikkala ym. 2023, 25).

Lapsen edun mukainen työskentely lastensuojelussa edellyttää, että työntekijät tarkastelevat kokonaisvaltaisesti lapsen elämäntilannetta sekä paneutuvat huolellisesti siihen, rakentavat luottamusta ja varmistavat riittävän ajan. Viranomaisten toimenpiteiden tulee olla sopivassa suhteessa asiakkaan auttamistavoitteisiin. Tavoitteena on suorittaa tehtävä mahdollisimman vähän puuttuen, mutta niin, että tarvittava vaikutus saadaan silti aikaan. (Malja ym. 2019, 14–15.) Lastensuojelulain mukaisesti toimivien on aina pyrittävä varmistamaan lapselle paras mahdollinen lopputulos (Hakalehto 2018, 395). Lapsen edun mukaiseen työskentelyyn kuuluu lapsikeskeinen ratkaisutapa. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijä keskittyy auttamaan lasta ilmaisemaan omia tunteitaan vanhemmilleen sen sijaan, että keskittyisi vain vanhempien näkökulmaan. (Sudland 2020, 248–255.) Lasten mukaan on tärkeää, että sosiaalityöntekijällä on tarpeeksi aikaa tapaamisille ja keskusteluille. Lastensuojelun aktiiviset toimijat, kokemusasiantuntijat ja vanhemmat korostavat, että osaavalla lastensuojelun työntekijällä on kyky auttaa perhettä ja viedä heidän asioitaan eteenpäin. (Hoikkala ym. 2023, 17.)

2.4 Luottamus laitoshuollon henkilökuntaan

Asiakaslain (22.9.2000/812) 1 §:n mukaan sosiaalihuollossa tulee edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta, sekä asiakkaan oikeutta

hyvään kohteluun ja palveluun. Palveluihin luottaminen liittyy siihen, kuinka palveluissa kohdellaan asiakkaita ja millaisia mahdollisuuksia palvelut tarjoavat asiakkaalle osallisuuteen ja vuorovaikutukseen liittyen (Zechner & Romakkaniemi 2022, 321–322). Sosiaalialalla työskentely on usein herkkyyttä vaativaa ihmissuhdetyötä, jossa asiakkaiden elämäntilanteet ovat monimuotoisia ja yksilöllisiä. Kaikkia ihmisiä yhdistää kuitenkin kokemus joko luottamuksesta tai epäluottamuksesta eri tilanteissa. Näillä kokemuksilla ja niille annetulla merkityksellä on suuri vaikutus asiakkaiden elämään ja siihen, millaista vuorovaikutus ammattilaisten kanssa tulee olemaan. (Raatikainen 2015, 12–13.) Luottamus ja epäluottamus eivät ole ihmisten ominaisuuksia, vaan tapoja reagoida ja toimia erilaisissa tilanteissa. Luottamuksen tarve syntyy sellaisen tilanteen epävarmuudesta, jossa toisen osapuolen tuottama pettymys tai luottamusaseman väärinkäyttö aiheuttaa vahinkoa. (Zechner & Romakkaniemi 2022, 321–322.)

Woodin ja Selwynin (2017, 14–15) tutkimuksen mukaan sijoitetut lapset halusivat ympärilleen aikuisia, joiden kanssa heillä on molemminpuolinen luottamus. Osa sijoitetuista lapsista koki, että laitoshuollossa oleminen ja menneisyyden virheet loivat tilanteita, joissa heille ei annettu uutta mahdollisuutta ja heihin ei uskallettu luottaa (Wood ja Selwyn 2017, 14–15). Laitoshuoltopaikkojen edustajien mukaan laitoshuoltopaikassa pyritään tukemaan lapsen suhdetta vähintään yhteen aikuiseen (Laakso ja Enroos 2016, 513). Laitoshuollon aikana koettu lapsen ja aikuisen välinen molemminpuolinen kunnioittava suhde on isossa roolissa sen suhteen, miten lapsi kokee maailmassa olonsa. Laitoshuollossa olevien lasten aito kohtaaminen ja heidän ihmisarvonsa sekä oikeuksien kunnioittaminen on erityisen tärkeää. (Törrönen 2021, 137.)

On tärkeää, että sijoitettu lapsi tiedostaa aikuisten velvollisuudet suojella lapsien oikeuksia. Kun lapsi saa tietoa selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla, se voi lisätä hänen luottamustaan sekä aikuisiin että heidän tekemiinsä päätöksiin ja koko laitoshuollon järjestelmään. Kun lapsi ymmärtää päätösten perusteet ja laajemman asiayhteyden, hän voi myös helpommin hyväksyä päätökset ja sitoutua yhteistyöhön. (Peltonen ym. 2021,

11.) Toiseen ihmiseen luottaessa ihminen asettaa itsensä alttiiksi mahdollisuudelle, että toinen osapuoli kohtelee häntä huonosti (Zechner & Romakkaniemi 2022, 321–322). Monesti luottamusta ja sen merkitystä aletaan pohtimaan vasta, kun jonkin luottamukseen liittyvä tilanne ehtii jo tapahtua (Raatikainen 2015, 12). Luottamusta ei voida tarkastella ainoastaan ihmisten toimintamallien perustana, vaan luottamus on yksi keskeinen tekijä asiakkaiden kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa (Zechner & Romakkaniemi 2022, 321–322).

Vaikka jokainen kohtaaminen sosiaalialalla on uusi mahdollisuus luoda luottamusta tai epäluottamusta, on asiakkaan ja sosiaalityöntekijän ensimmäinen kohtaaminen erityisessä asemassa, koska se muodostaa pohjan asiakassuhteen rakentumiselle (Raatikainen 2015, 69). Luottamukselliset ja turvalliset suhteet rakentuvat yksilöllisesti arjen yhteisissä hetkissä ja tekemisissä. Pieniltäkin tuntuvat vuorovaikutustilanteet voivat olla lapsille merkityksellisiä ja vaikuttaa heidän kokemuksiinsa. (Laakso & Enroos 2016, 512.) Lapsen asioista keskustellessa on tärkeää, että aikuinen ja lapsi ovat tasavertaisia keskenään. Tämä toteutuu käytännössä siten, että aikuinen on aidosti läsnä lasta kuunnellessa eikä tuo ilmi sitä, että tietäisi mitä lapsi on kokenut. (Juusola ja Vehkaoja 2018, Kohti muutosta-muutokseen motivoiminen yhteistyössä lapsen ja nuoren kanssa.) Kun lapsen kanssa saavutetaan luottamuksellinen suhde, voi lapsen kanssa puhua avoimesti lähes kaikista asioista ja lapseen muodostuu toimiva vuorovaikutussuhde (Laiho ym. 2018, 129).

Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsi tulee kuulluksi ja ymmärretyksi. Lapsen kuuntelu ja ymmärtäminen tapahtuu arkisissa tilanteissa. Lasten kohtaaminen edellyttää aikuisten aitoa kiinnostusta lapsen asioita kohtaan. Lapsien täytyy kokea itsensä tunnistetuiksi ja arvostetuiksi, sillä näiden tekijöiden on todettu tukevan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Kallinen ym. 2021, 14.) Lapset täytyy kohdata yksilöinä ja heidät täytyy kohdella tasavertaisina perheenjäseninä, joilla on oikeus osallistua arjen toteuttamiseen ja suunnittelemiseen (Helavirta 2014, 68). Turvallisuutta lapselle luovat selkeät rakenteet ja johdonmukainen toiminta. Päinvastoin lapsen rankaiseminen ja

erilaiset sanktiot lisäävät entisestään sijoitetun lapsen mahdollisesti jo pitkään olleita arvottomuuden ja häpeän tunteita. (Välivaara ym. 2018, 182.)

Hyvä suhde lastensuojelulaitoksen työntekijän ja lapsen välillä vaikuttaa siihen, että lakiedellytysten täyttymisestä riippumatta perusoikeusrajoituksia ei aina käytetä (Aarnio 2021, 82–83). Lapset tarvitsevat ympärilleen aikuisia, jotka näkevät lasten vahvuudet ja uskovat heihin. Lapsen tehdessä virheen, luonnolliset seuraamukset virheestä sekä mahdollisuus korjata omat virheensä opettaa lapselle rakentavia toimintatapoja. (Välivaara ym. 2018, 182.) Lapset toivovat, että heidät kohdataan yksilöinä, ja heidän kokemuksiaan sekä mielipiteitään arvostetaan. Heille on tärkeää, että heitä kuunnellaan aidosti ja heidän näkemyksiään pidetään merkityksellisinä. Ammattilaisten tulisi luoda turvallinen suhde lapseen ja kunnioittaa hänen itsemääräämisoikeuttaan. (Inkinen 2018, Epilogi-lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan.)

Lastensuojelulaitoksen työntekijän ja lapsen välisen tunnesiteen vahvistumisen myötä lapselle syntyy omaehtoinen halu toimia yhteistyössä lastensuojelulaitoksen työntekijöiden kanssa. Tunnesiteen vahvistumisen myötä lapsi kokee lastensuojelulaitoksen aikuisten aidosti välittävän hänestä. Lapselle ei myöskään tule esimerkiksi mielenkiintoa lähteä hatkareissulle. (Aarnio 2021, 82–83.) Sijoitettu lapsi voi kuitenkin tarvita useita positiivisia kokemuksia, ennen kuin luottaa lastensuojelulaitosten työntekijöiden hyvään tahtoon (Välivaara ym. 2018, 182). Kasvattajan tulee olla lapsen luottamuksen arvoinen, jotta lapsi kokee luottamuksellisessa suhteessa olemisen mukavaksi ja luottamuksen arvoiseksi. Jos lapsella on useita epäonnistuneita kokemuksia luottamuksellisissa ihmissuhteissa, voi lapsi kyseenalaistaa hänen ja aikuisten välisten suhteiden lisäksi myös oman merkityksensä. (Laakso 2021, 151.) Kohtaamisen laatu vaikuttaa vahvasti palveluiden onnistumiseen, ja luottamus on siinä keskeistä. Lapsi haluaa tulla nähdyksi osaavana ja ajattelevana yksilönä eikä vain aikuisen näkemyksen kautta. (Inkinen 2018, Epilogi-lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan.)

3 Perusoikeusrajoitukset

3.1 Perusoikeusrajoitusten käytön edellytykset

Perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan tehtäviin kuuluu turvata jokaisen ihmisen välttämätön huolenpito, mikäli ihminen ei pysty itse huolehtimaan välttämättömän huolenpidon toteutumisestaan. Lastensuojelulain 57 §:n mukaan lastensuojelulaitoksissa huolehditaan lapsista ja nuorista, jotka tarvitsevat erityistä tukea ja suojelua. Lasten oikeuksien yleissopimuksen 3.1. artikla velvoittaa kaikkia lasten asioista huolehtivien yksityisen ja julkisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelimien huomioimaan toiminnassaan ensisijaisesti lapsen edun. Lapsista huolehtivat palvelut ja laitokset ovat velvoitettuja noudattamaan turvallisuuteen, terveyteen ja henkilökunnan määrään liittyviä määräyksiä ja lakeja (Lasten oikeuksien yleissopimus, art. 3.3).

Lastensuojelulaitoksissa lapsen huolenpidosta ja turvallisuudesta huolehditaan kasvatuksellisten rajojen asettamisella (Tervo 2021, 21). Lastensuojelulaitoksissa tavanomaisen kasvatuksen rajoja voidaan määritellä sen mukaan, mitkä ovat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyt tavanomaisen kasvatuksen rajoja (HE 237/2018 48–50). Tosin kuin lastensuojelulaitoksen yhteisiä sääntöjä, perusoikeusrajoituksia ei saa rutiininomaisesti kohdistaa kaikkiin lastensuojelulaitoksen lapsiin (Peltonen ym.2021, 26). Laitoshuoltopaikassa asuvalla lapsella on oikeus lämpimiin ja hyviin ihmissuhteisiin, tunteidensa ilmaisemiseen, asianmukaiseen hoitoon ja huolenpitoon sekä ruumiilliseen koskemattomuuteen. Lisäksi hänen fyysistä ja henkistä itsemääräämisoikeuttaan ei saa loukata. Sijaishuoltopaikan tulee huolehtiessaan lapsen hoidosta ja huolenpidosta asettaa hänelle tarvittaessa myös ikään ja kehitystasoon sopivia kasvatuksellisia rajoja. (HE 237/2018, 49.)

Sijoituksen aikana ristiriitaisia tilanteita aiheuttaa useimmiten perusoikeusrajoitusten käyttö, jonka vuoksi on tärkeää, että lapsi tietää perusoikeusrajoitusten rajoittamisen

olevan mahdollista. Lapsen kanssa tulee käydä tarkoin läpi heti sijoituksen alussa, milloin ja minkälaisissa tilanteissa perusoikeusrajoituksia voidaan käyttää. Haasteita kaikille laitoshuoltopaikoille tuottaa tarkka rajanveto kasvatuksellisten käytäntöjen ja perusoikeusrajoitusten välille. (Peltonen ym. 2021, 22–26.) Nämä säännöt auttavat lasta ymmärtämään yhteiskunnan normeja ja tekevät mahdolliseksi sen, että lapsi pystyy tekemään ikänsä ja kehitystasonsa mukaisia päätöksiä. Kasvatuksen päätavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia ja varmistaa hänen oikeutensa hyvään hoitoon ja huolenpitoon laitoshuollossa. (HE 237/2018, 40–49.) Tarkkaan määritellyissä tilanteissa lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen oikeuksia voidaan rajoittaa (Peltonen ym. 2021, 22). Lasten oikeuksien rajoittaminen ei saa olla osana tavanomaista kasvatusta, koska lastensuojelulaitoksissa lapsen oikeuksia rajoittamalla rajoitetaan lapsien perusoikeuksia (Tervo 2021, 21).

Perusoikeusrajoitus toimenpiteenä rajoittaa jotain perustuslailla suojattua oikeutta, kuten esimerkiksi liikkumisvapautta ja henkilökohtaista koskemattomuutta (HE 237/2018, 6). Lastensuojelulain 61a §:n mukaan perusoikeusrajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena ja niiden käyttö ei saa aiheuttaa lapselle haittaa. Perusoikeusrajoitusten on oltava selkeästi rajattu ja tarkasti määritelty laissa. Laista tulee myös käydä ilmi, millä ehdoilla ja kuinka laajasti viranomaiset voivat käyttää rajoitusoikeuksiaan. (Finlex, Lainkirjoittajan Opas.) On tärkeää, että lapsi ymmärtää, että hänen oikeuksiaan voidaan rajoittaa vain tietyissä tarkkaan määritellyissä tilanteissa. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen itsessään aiheuttaa tilanteen, jossa lapsen ja hänen perheensä oikeus perhe-elämän suojaan joutuu ristiriitaan, koska lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaaminen edellyttää merkittäviä puuttumisia. (Peltonen ym. 2021, 22–26.)

Lastensuojelulakiin kirjattuja perusoikeusrajoituksia ovat yhteydenpidon rajoitus, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus, omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen, ja lähetysten luovuttamatta jättäminen eristäminen ja erityinen huolenpito (Räty 2019, 551).

Lastensuojelulain 61a §:n mukaan perusoikeusrajoituksia saadaan oikeutetusti käyttää lapsen hoidon, huolenpidon ja turvallisuuden takaamiseksi silloin, kun perusoikeusrajoituksen käyttäminen on lapsen edun mukaista. Perusoikeusrajoitusta saa käyttää vain, jos se on välttämätöntä lapsen tai muiden henkilöiden terveyden ja ruumiillisen koskemattomuuden suojelemiseksi sekä suuren omaisuusvahingon estämiseksi. Perusoikeusrajoituksen käyttöönoton täytyy olla oikeassa suhteessa lapsen iän ja kehitystason kanssa. Perusoikeusrajoituksen käyttöönoton täytyy olla tarkoituksenmukainen lapsen huolenpidon ja sijoitukseen johtaneen päätöksen tavoitteiden toteutumisen kannalta. Perusoikeusrajoituksiin kuuluu suhteellisuusperiaate, jonka vuoksi perusoikeusrajoitusten käyttöönotto on sallittua ainoastaan sellaisissa tilanteissa, joissa muut lievemmat toimenpiteet eivät ole riittäviä. (13.4.2007/417.)

Rajoituspäätöksiin johtavat tilanteet voivat vaihdella suuresti (Utriainen & Eriksson 2023, 43). Perusoikeusrajoituksen käyttöä harkitessa tulee arvioida, täyttääkö perusoikeusrajoituksen käyttöönotto lakiin kirjatut edellytykset lapsen perusoikeuksien rajoittamiseen liittyen (HE 237/2018 53–55). Yleisiä syitä perusoikeusrajoitusten käyttöönotolle ovat luvatta laitoksesta poistuminen, huoli nuoren karkaamisesta, päihteiden käyttö tai epäily niiden käytöstä, psyykkisen tai fyysisen voinnin heikentyminen, rikollinen toiminta sekä aggressiivisuus, joka voi ilmetä tavaroiden heittelynä, huutamisena tai uhkailuna. Myös väkivaltainen käyttäytyminen, tupakointi, sääntöjen rikkominen, koulunkäyntiin ja vuorokausirytmiiin liittyvät ongelmat, liiallinen median käyttö, ilkivalta sekä kiellettyjen tai vaarallisten aineiden ja esineiden hallussapito tai sen epäily ovat syitä rajoitustoimiin. Lisäksi seulojen tulokset sekä itsetuhoisuus voivat olla perusteina rajoitustoimenpiteille. (Utriainen & Eriksson 2023, 43.)

Mikäli lapselle on asetettu useita tai pitkäaikaisia rajoituksia, sosiaalityöntekijän on tarkasteltava lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti sekä arvioitava, millaista hoitoa ja tukea lapsi tarvitsee. Samalla tulee varmistaa, että laitoshuollon henkilökunnan määrä,

osaaminen ja tilat ovat lapsen tarpeiden mukaisia. Sosiaalityöntekijän on myös keskusteltava lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa rajoituksista ja niiden perusteista, ellei tämä ole selvästi tarpeetonta tai mahdotonta. (Räty 2019, 703–704.) Lastensuojelulaki 61a § velvoittaa lastensuojelulaitoksia huolehtimaan siitä, että perusoikeusrajoituksia toteutetaan turvallisella ja lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla. Perusoikeusrajoitusten toteutuessa tulee huomioida lapsen yksilöllinen tilanne, kulttuurillinen ja uskonnollinen tausta, ikä, ja sukupuoli. Perusoikeusrajoitusten käyttämiseen ei saa sisältyä minkäänlaista kaltoinkohtelua, kuten alistamista ja kurittamista. (13.4.2007/417.)

Lastensuojelulain 74 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelulaitoksessa tulee huolehtia siitä, että perusoikeusrajoitukset kirjataan asianmukaisesti. Perusoikeusrajoituksia kirjatessa tulee huomioida, että kirjauksesta ilmenee, kuka on päättänyt perusoikeusrajoituksen asettamisesta. Kirjaukseen pitää myös kertoa, kuinka kauan perusoikeusrajoitus on kestänyt ja ketä henkilöitä on ollut läsnä perusoikeusrajoituksen käytön aikana. (Kotkas 2016, 676.) Lastensuojelulain 74 §:n 1 momentin perusteella kirjausta tehdessä tulee huomioida, kuinka perusoikeusrajoituksen käyttäminen vaikuttaa lastensuojelulaitoksessa olevan lapsen hoito- ja kasvusuunnitelmaan. Kirjauksesta tulee myös ilmetä, mikä oli lapsen oma mielipide perusoikeusrajoitukseen liittyen ja onko lasta kuultu ennen perusoikeusrajoituksen käyttämistä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee saada kuukausittain tiedot lastensuojelulaitoksissa kirjoitettujen kirjausten sisällöistä. (13.4.2007/417.)

3.2 Lapsen vapautta rajoittavat perusoikeusrajoitukset

Eristäminen on viimesijainen perusoikeusrajoitus, jonka vuoksi eristämiseen liittyy useita edellytyksiä. Eristämisen aikana lapsi eristetään muista laitoksen lapsista. (Kotkas ja Tuori 2016, 673–669.) Lastensuojelulain 70 §:n mukaan eristäminen voidaan toteuttaa tilanteessa, jossa eristäminen on pakollista lapsen oman ja muiden

laitoshuollossa olevien lasten sekä henkilökunnan turvallisuuden suojelemiseksi. Eristämistä ei saa käyttää rangaistusluontoisena. Luvatta lastensuojelulaitoksesta lähtenyt rauhallisesti laitokseen palannutta lasta ei saa eristää. (Saastamoinen 2020, 381.) Lastensuojelulain 70 §:n 1 momentin mukaan lapsen eristäminen edellyttää, että lapsen käytös on vaaraksi muille henkilöille tai se vaarantaa lapsen omaa turvallisuutta, terveyttä ja henkeä. Eristämiseen ei saa turvautua, mikäli vaaratilanteen poistamiseksi riittää lievempi menettelytapa. (Kotkas & Tuori 2016, 669.)

Lastensuojelulain 70 §:n 1 momentin mukaista vaarallista käyttäytymistä itseään tai muita kohtaan tulee arvioida lapsen käyttäytymisen avulla. Eristämistä ei saa suorittaa, mikäli lapsi ei tosiasiallisesti käyttäydy vaarallisesti. Pelkkä uhka lapsen mahdollisesta vaarallisesta käyttäytymisestä ei ole syy eristämiseksi. Lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökunta käyttävät arvioinnissaan tukena omaa ammattitaitoaan ja ammattin kautta kohtaamiaan vastaavia tilanteita. (Saastamoinen 2020, 388.) Mikäli eristäminen ei ole välttämätöntä lapsen turvallisuuden ja terveyden turvaamiseksi, pitää lapselle järjestää rauhallinen ja turvallinen ympäristö jollain muulla tavalla (Kotkas ja Tuori 2016, 674). Lapsen rauhattomuus, sekavuus tai voimakkaasti päihtyneenä oleminen eivät yksinään anna oikeutta eristää lasta. Eristämistä saadaan käyttää ainoastaan tilanteissa, joissa lapsen käyttäytyminen on itsetuhoista, väkivaltaista tai muiden lastensuojelulaitoksessa olevien lasten ahdistelemista. (Saastamoinen 2020, 388.)

Lastensuojelulain 70 §:n 1 momentin mukaan eristämässä ja lastensuojelulaitoksessa olevan lapsen eristämisen jatkamisessa tulee aina käyttää tarpeellisuusharkintaa. Ennen lapsen eristämistä tai eristämisen jatkamista tulee arvioida, voidaanko eristämiseen johtanut tilanne ratkaista lievemmillä keinoilla. Lapsen eristämistä lastensuojelulaitoksissa ei ole valvontaviranomaisten tarkastuspöytäkirjojen mukaan käytetty oikein. Valvontaviranomaisten tarkastuspöytäkirjojen ja kanteluiden mukaan lastensuojelulaitoksissa on käytetty eristämistä muistuttavia keinoja, mutta niistä ei ole kirjattu lastensuojelulain 70 §:n mukaisia päätöksiä. (Saastamoinen 2020, 381–388.)

Lastensuojelulaitoksen johtaja tai jokin toinen tehtävään määrätty lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökunnan jäsen tekee päätöksen lapsen eristämisestä. Tieto lapsen eristämisestä täytyy ilmoittaa välittömästi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (Kotkas & Tuori 2016, 669.)

Lastensuojelulain 70 §:n 2 momentin mukaan lapsen eristämisen aikana tulee huolehtia siitä, että lapsen hoito ja huolenpito on turvattuna ja lapsella on mahdollisuus keskustella hoitajan kanssa. Lastensuojelulaitoksen hoitohenkilökunnan tulee olla koko eristämisen ajan kuuloetäisyydellä lapseen, jotta lapsen kutsuun voidaan vastata välittömästi (Kotkas & Tuori 2016, 674). Lapsen eristämistä ei saa järjestää laajempaan tai pidemmäksi ajaksi kuin se on lapsen huolenpidon ja hoidan kannalta välttämätöntä (Saastamoinen 2020, 409). Lapsen eristäminen yhdellä päätöksellä saa kestää korkeintaan 24 tuntia, mutta tarpeen jatkuessa asiasta voidaan tehdä uusi päätös. Lääkärinarviointi kuululuu osaksi toisen eristyspäätöksen tekemistä, mutta se ei ole aina lapsen tilanteen mukaan välttämätöntä. Lääkärinarviointi voi tarpeen tullen tapahtua myös eristämisen aikana. (Kotkas & Tuori 2016, 669.) Lapsen eristäminen täytyy lopettaa välittömästi, kun eristäminen ei ole enää siihen johtaneen tilanteen hoitamiseksi pakollista (Saastamoinen 2020, 409). Yhtäjaksoisesti lapsen saa eristää korkeintaan 48 tunnin ajaksi (Kotkas & Tuori 2016, 669).

Lastensuojelulain 69 §:ssä määritellään lapsen liikkumisvapauden rajoittamisesta lastensuojelulaitoksessa. Liikkumisvapauden rajoittamisella tarkoitetaan lapsen oikeutta liikkua vapaasti (Saastamoinen 2020, 295). Lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa, jos rajoittamisen syynä on lapsen oma etu ja se on tarpeellista lapsen huolenpidon turvaamiseksi (Kotkas & Tuori 2016, 672). Lastensuojelulaitoksessa lapsen liikkumisen periaatteet ovat samat kuin kaikilla muillakin lapsilla. Lastensuojelulaitoksessa olevalla lapsella on oikeus liikkua vapaasti lastensuojelulaitoksen alueella ja sen ulkopuolella esimerkiksi ystävien luo, harrastuksiin ja kouluun. Lapsen liikkumisesta tulee olla sovittuna etukäteen lastensuojelulaitoksen henkilökunnan kanssa. Lastensuojelulaitoksissa lapsen liikkumista voidaan rajoittaa

tavanomaisen kasvatuksen avulla, kuten kotiintuloajoilla. Tavanomaiseen kasvatukseen kuuluvasta liikkumisen rajoittamisesta ei tarvitse tehdä lastensuojelulain 69 §:n mukaista päätöstä. Lastensuojelulaitoksien kesken lasten liikkumisvapaudet vaihtelevat paljon ja lastensuojelulaitosten säännöt lasten liikkumiselle saattavat olla tiukempia kuin tavanomaisissa kasvatussäännöissä. (Saastamoinen 2020, 295.)

Lastensuojelulaitoksessa lapsen liikkumisvapautta ei saada rajoittaa ainoastaan sijaishuoltopäätökseen nojaten. Lapsen liikkumisvapauden rajoittamiseen vaaditaan erillinen lastensuojelulain 69 §:n mukainen päätös tai lastensuojelulain 71–73 §:n mukainen erityisen huolenpidon järjestäminen. (Saastamoinen 2020, 295.) Lapsen liikkumisvapauden rajoittamiselle on yleisten edellytysten lisäksi kolme erityisedellytystä, joiden täytyessä lapsen liikkumista voidaan rajoittaa. Ensimmäinen erityisedellytyksen mukaan lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa, jos rajoittaminen on tarpeellista lastensuojelulaitokseen joutumisen syiden korjaamiseksi. Esimerkiksi jos syy lapsen sijoittamisesta lastensuojelulaitokseen johtuu päihteidenkäytöstä, voidaan lapsen liikkumista rajoittaa hänen turvallisuutensa suojelemiseksi. (Kotkas & Tuori 2016, 672.) Lapsen liikkumisvapauden rajoittaminen voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsen liikkuminen rajoitetaan tarkoin tiettyyn paikkaan ja lapsi ei saa poistua määräystä paikasta (Saastamoinen 2020, 295).

Toinen erityisedellytys liikkumisvapauden rajoittamiselle voi olla lapsen laitoshuollon aikainen omaa kehitystään ja terveyttään vaarantava käytös, kuten esimerkiksi vähäisenä pidettävän rikoksen tekeminen tai päihteidenkäyttö (Saastamoinen 2020, 312). Kolmas erityisedellytys liittyy lapsen huollon ja hoidon toteutumiseen. Jos lapsen karkailusta aiheutuu vaikeuksia lapsen huolenpidon ja hoidon toteutumiselle, voidaan lapsen liikkumisvapautta rajoittaa. (Kotkas & Tuori 2016, 672.) Lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa myös tilanteissa, joissa lapsi omalla käytöksellään toimii piittaamattomasti omaa terveyttä ja kehitystään kohden, kuten esimerkiksi laiminlyö koulukäyntinsä. Lapsen liikkumisvapauden erityisedellytyksiä ei kuitenkaan aina voida

täysin erottaa toisistaan, koska lapsen tilanteen arvioiminen tietyn erityisedellytyksen piiriin ei aina ole selkeää. (Saastamoinen 2020, 312.)

Liikkumisvapauden rajoittaminen saa yhtäjaksoisesti kestää korkeintaan 30 vuorokautta ja siitä säädetään lastensuojelulain 69 §:n 2 momentissa (Kotkas & Tuori 2016, 672). Lastensuojelun laitoshoidon johtaja tai hänen määräämä hoito- ja kasvatushenkilökunnan henkilö saa päättää korkeintaan 7 vuorokauden liikkumisvapauden rajoittamisesta. Jos liikkumisvapauden rajoitus on yli 7 päivää, päätöksen liikkumisvapauden rajoittamisesta tekee lapsen asioista huolehtiva sosiaalityöntekijä. (Saastamoinen 2020, 295.) Lastensuojelulain 69 §:n 2 momentin mukaan lapsen liikkumisvapauden rajoittamisen yhteydessä on huolehdittava siitä, että lapsi voi edelleen osallistua harrastuksiinsa ja jatkaa koulunkäyntiä. Rajoituksen määrittelemältä alueelta lapsi saa poistua vain laitoksen työntekijän mukana (Kotkas & Tuori 2016, 672). Lapsen liikkumisvapautta ei saa rajoittaa pidemmäksi ajaksi ja laajemmalle alueelle, kuin se on välttämätöntä lapsen kasvatuksen ja hoidon turvaamiseksi (Saastamoinen 2020, 295).

Lapsen perusoikeusrajoitukseen kuuluu lapsen kiinnipitäminen (Saastamoinen 2020, 276). Lastensuojelulain 68 §:n 1 momentin mukaan kiinnipitämisen toteuttamiseen kuuluu tiettyjä edellytyksiä. Lapsen kiinnipitoon voidaan turvautua tilanteissa, joissa hänen käyttöksensä uhkaa joko hänen omaa tai muiden turvallisuutta, tai jos on olemassa merkittävä riski omaisuuden vahingoittumiselle. Esimerkiksi lastensuojelun laitoshoidossa kiinnipito voi olla tarpeen, jos lapsi käyttäytyy niin, että hän on vaarassa tuhota omaa tai toisten omaisuutta. (Kotkas & Tuori 2016, 670.) Lastensuojelulain 68 §:n 1 momentin mukaan kiinnipitäminen on sallittua ainoastaan tilanteissa, joissa kaikki kolme edellytystä toteutuvat. Lapsen kiinnipitoon ei saa ryhtyä ennaltaehkäisevin perustein kuten lapsen aiemman käyttäytymisen perusteella (Saastamoinen 2020, 276). Lastensuojelulain 68 §:n 1 momentin mukaan lapsen kiinnipito täytyy lopettaa heti, kun se ei ole enää välttämätöntä (Kotkas & Tuori 2016, 670). Lapsen kiinnipitämisestä tulee laatia kirjallinen selvitys, joka tulee toimittaa lastensuojelulaitoksen johtajalle. Mikäli

lastensuojelulaitoksen johtaja on ollut lapsen kiinnipitämiseen ryhtynyt aikuinen, toimitetaan kirjallinen selvitys lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Lapsen kiinnipitämisen tavoitteena on aina lapsen rauhoittaminen eikä lapsen kiinnipitämisen tavoitteena saa olla muita päämääriä. (Saastamoinen 2020, 276–290.)

Lastensuojelulaitoksen johtaja ja muut kasvatus- ja hoitohenkilöstö voi turvautua lapsen kiinnipitämiseen tilanteissa, joissa lapsen käytös vaarantaa hänen omaa ja muiden lastensuojelulaitosten henkilöiden perusturvallisuutta. Hallituksen esityksen mukaan kiinnipittäminen on ainoastaan fyysistä kiinniottoa, esimerkiksi aggressiivisen lapsen syliin ottamista. Minkäänlaisten välineiden käyttö ei ole sallittua lastensuojelun laitoshoidon lapsen kiinnipittämisessä. Lapsen kiinnipittäminen tulee toteuttaa hoidollisesti ja huollollisesti ja siinä tulee arvioida lapsen kokonaisvaltainen tilanne. (Saastamoinen 2020, 277.) Kiinnipitämiseen ei kuulu ruumiillinen kuritus ja ruumiillinen kuritus eroaa kiinnipittämisestä siten, että se rikkoo ihmisen henkilökohtaista koskemattomuuden suojaa (Kotkas & Tuori 2016, 670). Kiinnipittäminen on aina lastensuojelulain 68 §:n perusteella viimesijainen keino. Lapsen kiinnipitämiseen ei saa turvautua tilanteissa, joissa lievemmät keinot riittävät lapsen rauhoittamiseen. Lapsen kiinnipitämiseen saadaan ryhtyä ainoastaan silloin, kun muut menetelmät, kuten sanallinen rauhoittaminen ei riitä lapsen rauhoittamiseksi. Samoin kuin muitakin perusoikeusrajoituksia, lapsen kiinnipitämistä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena. (Saastamoinen 2020, 277.)

3.3 Lapsen omaisuuteen kohdistuvat perusoikeusrajoitukset

Lastensuojelulain 65 §:n mukaan lapselta voidaan ottaa haltuun aine tai esine, jos lapsen hallussa oleva aine tai esine todennäköisesti haittaa vakavasti joko lapsen tai muiden lasten laitoshuollon toteutusta tai lastensuojelulaitoksen yleistä järjestystä. Lastensuojelulain 65 §:n 1 momentin mukaisia aineita ja esineitä ovat aineet, joita käytetään päihtymistarkoituksessa sekä välineet, jotka on erityisesti sovellettu päihtymistarkoituksessa käytettävän aineen käyttöön. Näiden lisäksi myös aineet ja

esineet, joita on tarkoitettu vahingoittamaan lasta itseään tai toista henkilöä. Kyseessä voivat olla myös aineet ja esineet, jotka ominaisuuksiltaan vaarantavat lapsen tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden. Lastensuojelulain 65 §:n 3 momentin mukaisia aineita ja esineitä ovat muut kuin 65 §:n 1 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet, jotka todennäköisesti haittaavat vakavasti lapsen oman tai muiden lasten laitoshuollon järjestämistä tai lastensuojelulaitoksen yleistä järjestystä. Lastensuojelulain 65 §:n 1 ja 4 momentin mukaisesti lapsen hallussa olevan aineen tai esineen haltuunottoon ovat toimivaltaisia lastensuojelun johtaja sekä kaikki lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvat henkilöt (Räty 2019, 634). Sen sijaan 65 §:n 3 momentin mukainen haltuunotto kuuluu lastensuojelun johtajalle sekä laitoksen johtajan nimeämälle hoito- ja kasvatushenkilöstön jäsenelle (Saastamoinen 2020, 139).

Lastensuojelulain 65 §:n mukaan haltuun otettavat aineet ja esineet voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat paloturvallisuutta uhkaavat välineet, kuten sytyttimet, tulitikut sekä ponnekaasua sisältävät hygieniatuotteet. Toiseen kategoriaan lukeutuivat rahavarat, eli käteisvarat ja maksukortit. Kolmantena olivat huumausaineet ja niihin liittyvät välineet, kuten kannabistuotteet, huumaustarkoitukseen käytettävät lääkkeet sekä ruiskut ja neulat. Nikotiinituotteet, kuten tupakka ja nuuska, muodostivat oman luokkansa. Lisäksi elektroniset laitteet, kuten tabletit, puhelimet, tietokoneet, SIM-kortit, pelikonsolit, näytöt, kuulokkeet ja laturit, erottuivat omaksi ryhmäkseen. Esineet, joita voisi käyttää itsensä tai toisten vahingoittamiseen, kuten teräaseet, korut, astalot, johdot ja astiat, muodostivat oman kategoriansa. Muita haltuun otettuja esineitä ovat esimerkiksi lisäravinteet, jotka eivät mahdu muihin ryhmiin. (Utriainen & Eriksson 2023, 46.) Ryhmä vaikuttaa siihen, jääkö laitoshuoltopaikalle harkintavaltaa haltuunoton osalta vai onko lapsen laitoshuoltopaikalla velvollisuus ottaa esine tai aine haltuun (Saastamoinen 2020, 93).

Jos ainetta tai esinettä ei voida palauttaa välittömästi haltuunoton jälkeen, asiasta on tehtävä lastensuojelulain mukainen haltuunottopäätös. Päätöksen jälkeenkin aine tai

esine on palautettava lapselle laitoshuollon aikana heti, kun haltuunoton peruste poistuu. (Räty 2019, 632.) Lastensuojelulain 65 §:n 3 momentin mukainen aineen tai esineen haltuunotto edellyttää aina erillistä haltuunottopäätöstä. Sekä 1 momentin että 3 momentin nojalla haltuun otetut aineet tai esineet on palautettava lapselle viimeistään laitoshuollon päättyessä. Ennen palauttamista on keskusteltava lapsen kanssa aineen tai esineen hallussapidon järjestyksestä, erityisesti silloin, jos kyseinen esine voi vaarantaa lapsen tai toisen henkilön turvallisuutta. Jos lapselta haltuun otetaan aine tai esine, jonka hallussapito on luvanvaraista tai kiellettyä muun lainsäädännön perusteella, se tulee toimittaa toimivaltaiselle viranomaiselle. Lisäksi lastensuojelulain 65 §:n 1 momentin mukainen aine voi olla sellainen, joka on muun lainsäädännön perusteella hävitettävä. (Saastamoinen 2020, 148–151.)

Lastensuojelun laitoshoidossa lasten perusoikeusrajoituksiin kuuluu myös omaisuuden tarkistaminen. Jos lastensuojelun laitoshoidossa epäillään, että lapsella on hallussaan lastensuojelulain 65 §:n 1 momentissa määriteltyjä aineita ja esineitä, saadaan lapsen omaisuus tarkistaa. (Kotkas & Tuori 2016, 669–670.) Yleisin syy rajoituspäätöksen tekemiselle on luvaton poissaolo. Tarkoituksena on varmistaa, ettei huoneessa ole aineita tai esineitä, jotka voisivat vaarantaa lapsen tai muiden hyvinvointia. Toiseksi yleisin syy omaisuuden tarkastuksille on kiellettyjen tai haitallisten aineiden ja esineiden hallussapito tai epäily niiden hallussapidosta. (Utriainen & Eriksson 2023, 48.) Tarkastus voidaan tehdä myös tilanteessa, jossa on kiireellisesti selvitettävä lapsen olinpaikka laitoshuollon tarkoituksen toteuttamiseksi (Saastamoinen 2020, 216).

Lastensuojelulain 67 §:n 1 ja 3 momenttien mukainen lapsen hallussa olevan omaisuuden tarkastus voidaan toteuttaa vasta, kun tarkastamisesta on tehty säännöksen mukainen hallintopäätös. Kiireellisissä tilanteissa päätös voidaan tehdä ensin suullisesti, mutta se on ilman aiheetonta viivästystä saatettava kirjalliseen muotoon. Lastensuojelulain 67 §:n 3 momentin mukaan lapsen hallussa olevan omaisuuden tarkastamisen toimivalta kuuluu lastensuojelulaitoksen johtajalle sekä laitoksen johtajan nimeämälle hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä.

(Saastamoinen 2020, 222–226.) Lapsen omaisuuden tarkastuksessa on oltava läsnä tarkastuksen tekijän lisäksi lapsi itse sekä toinen lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Erityisestä syystä tarkastus voidaan kuitenkin toteuttaa ilman lapsen tai toisen henkilökunnan jäsenen läsnäoloa. (Räty 2019, 644.)

3.4 Lapsen tilojen ja lähetyksen tarkistaminen

Lastensuojelulain 67 §:ssä säädetään lapselle kuuluvan kirjeen, lähetyksen ja muun luottamuksellisen viestin tarkastamisesta ja toimittamatta jättämisestä. Lapselle lähetetyt kirjeet ja lähetykset voidaan tarkistaa, jos on syytä epäillä, että ne sisältävät lastensuojelulain 65 §:n 1 tai 3 momentin mukaisia kiellettyjä aineita tai esineitä (Kotkas & Tuori 2016, 669–670). Tällöin luottamuksellisia viestejä ja kirjeen sisältöä ei kuitenkaan saa lukea (Saastamoinen 2020, 238). Jos lähetyksen vastaanottamisesta tai lähettämisestä aiheutuu lapselle vaaraa, voidaan lapsen mahdollisuudet lähetyksen lähettämiseen ja vastaanottamiseen estää (Kotkas 2016, 669–670). Lastensuojelulain 13b §:n mukaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi erityisin perustein tehdä päätöksen siitä, että lapselle osoitettu viesti tai muu lähetyksen jätetään osittain tai kokonaan luovuttamatta lapselle. Lapselle osoitettu viesti tai muu lähetyksen voidaan jättää toimittamatta lapselle, jos lähetyksen sisältö vaarantaa lapsen omaa tai toisen henkilön turvallisuutta, henkeä, terveyttä tai kehitystä (Saastamoinen 2020, 231).

Lastensuojelulain 67 §:ssä säädetään lapsen omaisuuden ja lastensuojelulaitoksen tilojen tarkastamisesta. Jos on perusteltu syy epäillä, että lapsella on hallussaan aineita tai esineitä, joita tarkoitetaan lastensuojelulain 65 §:n 1 momentissa, voidaan hänen käyttämänsä tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa (Saastamoinen 2020, 232). Lapsen omaisuuden ja tilojen tarkastamisen syy täytyy aina kertoa lapselle itselleen (Kotkas & Tuori 2016, 270). Lapsen tilojen, luottamuksellisen viestin, lähetyksen tai kirjeen tarkastamisesta päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai hänen tehtävään määräämänsä lastensuojelulaitoksen henkilökuntaan kuuluva henkilö (Saastamoinen 2020, 232). Tarkastamisen aikana tilanteessa on oltava läsnä lapsen ja

tarkastamista tekevän henkilön lisäksi myös toinen lastensuojelulaitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Kuitenkin tilanteissa, joissa lastensuojelun lapsi on esimerkiksi karannut laitoksesta ja hänen olinpaikastaan ei ole tietoa, voidaan lapsen omaisuus ja tilat tarkastaa ilmoittamatta lapselle. (Kotkas & Tuori 2016, 270–669.) Tarkastus voidaan tehdä myös silloin, kun lapsen olinpaikka on kiireellisesti selvitettävä laitoshuollon tavoitteiden toteuttamiseksi (Saastamoinen 2020, 232).

3.5 Henkilöön ja yhteydenpitoon kohdistuvat perusoikeusrajoitukset

Henkilöntarkastuksessa ja henkilönkatsastuksessa toteuttajan ja läsnä olevan henkilön on oltava samaa sukupuolta lapsen kanssa, ellei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. Mikäli lapsen tai muun henkilön turvallisuuden varmistaminen vaatii välitöntä toimenpidettä, toteuttaja ja läsnä oleva henkilö voivat olla eri sukupuolta lapsen kanssa. (Räty 2019, 637.) Katsastuksen ja tarkastuksen toteuttaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilöstön jäsen. Myöskin tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilö voi toteuttaa henkilönkatsastuksen. Katsastuksen ja tarkastuksen yhteydessä on tärkeää, että paikalla on toinen hoito- ja kasvatushenkilöstön jäsen, ellei erityiset olosuhteet muuta edellytä. Henkilönkatsastusta ei saa suorittaa ennen hallintopäätöksen tekemistä. Kiireellisessä tilanteessa päätös voi olla aluksi suullinen, mutta siitä on tehtävä viipymättä kirjallinen päätös. Henkilöntarkastuksen toteuttamisesta ei tehdä muutoksenhakukelpoista hallintopäätöstä. (Saastamoinen 2020, 183–202.)

Lapselle tehtävä henkilöntarkastus on aina suoritettava erityisen hienovaraisesti ja kunnioittaen lapsen fyysistä koskemattomuutta, ihmisarvoa, yksityisyyttä ja sukupuoli-identiteettiä (Räty 2019, 637). Lapsen henkilöntarkastus ja -katsastus rajoittaa hänen perusoikeuksiaan, kuten henkilökohtaista vapautta, koskemattomuutta ja yksityiselämän suojaa. Lapselle tehtävän henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen toteuttamispaikka on valittava erityisen huolellisesti, jotta toimenpide ei sijainnin vuoksi muodostu lapselle nöyryyttäväksi. (Saastamoinen 2020, 159–191.) Lastensuojelulain 66

a §:n mukaan lapselle voidaan tehdä henkilönkatsastus, mikäli on aihetta epäillä, että lapsi on käyttänyt lastensuojelulain 65 §:n 1 momentissa mainittuja aineita. Tämä voi sisältää esimerkiksi puhalluskokeen tai näytteiden ottamisen virstasta, verestä, syljestä tai (Räty 2019, 639). Jos lapsi kiistää päihteiden käytön tai mikäli on tarpeen varmistaa henkilönkatsastuksen luotettavuus, otettu näyte on lähetettävä asianmukaiseen tarkastukseen. Lapselle tehtävä henkilönkatsastus on suoritettava valvottuna manipulaation estämiseksi. (Saastamoinen 2020, 205.)

Lastensuojelulain 66 §:n mukaan lapselle voidaan suorittaa henkilöntarkastus tilanteen selvittämiseksi, jos on aiheellista epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai mukanaan lastensuojelulain 65 §:ssä mainittuja aineita tai esineitä. Henkilöntarkastuksessa voidaan etsiä päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta, päihtymistarkoitukseen erityisesti soveltuvaa välinettä, ainetta tai esinettä, joka on tarkoitettu vahingoittamaan lasta itseään tai toista henkilöä, aine tai esine, joka ominaisuuksiensa perusteella voi vaarantaa lapsen tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden tai, joka voi vahingoittaa omaisuutta. Lapselle ei kuitenkaan saa tehdä henkilöntarkastusta, jos tarkoituksena on löytää tupakkalain 118 §:ssä tarkoitettu tuote. (Saastamoinen 2020, 169–171.) Lapselle tehtävän henkilöntarkastuksen yleisiä muotoja ovat vaatteiden tutkiminen, taskujen tarkastaminen ja tyhjentäminen, lompakon tai käsilaukun tarkastaminen sekä jälkien etsiminen vaatteista (Räty 2019, 636).

Jos laitoshuollon henkilöstöllä on vaatteiden tarkastamisen jälkeen perusteltu syy epäillä, että lapsella on kiellettyjä aineita tai esineitä intiimialueella, henkilöntarkastusta ei voida jatkaa, ellei lapsi suostu luovuttamaan niitä keskustelun perusteella. Tällaisessa tilanteessa laitoshuollon henkilöstön on pyydettävä virka-apua poliisilta tai terveydenhuollon viranomaisilta. (Saastamoinen 2020, 178.) Henkilöntarkastuksen tarkoituksena on tunnistaa lapsen päihteiden käyttö mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tarkastuksen avulla voidaan puuttua päihteiden käytön aiheuttamiin riskeihin, jotka vaarantavat lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden, ja tarvittaessa ohjata lapsi saamaan tarvitsemaansa hoitoa. (Räty 2019, 639.) Lapselle tehtävän

henkilöntarkastuksen suorittamisen edellytyksiä voidaan arvioida esimerkiksi lapsen aiemman päihteiden käytön tai käyttäytymisen perusteella. Perustellun syyn olemassaolo voi täytyä myös muiden lapsesta saatujen tietojen perusteella, kuten poliisin tai lapsen läheisten henkilöiden antamien tietojen pohjalta. (Saastamoinen 2020, 162.)

Yhteydenpito-oikeudesta on kirjattu perustuslain 10 §:ssä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa (Araneva 2022, 611). Se pohjautuu luottamuksellisen viestin, perhe-elämän ja yksityiselämän suojaan. Lapselle kuuluu erityinen ihmisoikeus pitää yhteyttä perheeseensä. Lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklan 3 kohdassa turvataan laitoshuollossa olevan lapsen oikeus pitää yhteyttä molempiin vanhempaansa. (Araneva 2018, 263–264.) Yhteydenpidon tarkoituksena lapsen ja perheen välillä on tukea suhteen säilymistä (Araneva 2022, 617). Jälleenyhdistymisen kannalta on tärkeää ihmissuhteiden säilyminen ja ylläpitäminen. Se on tärkeää myös lapsen minuuden ja identiteetin kehittymisen kannalta. Lastensuojelulain 54 §:n 1 momentin mukaan lapsella on laitoshuollon aikana oikeus tavata perhettään ja muita hänelle läheisiä henkilöitä. Tämän lisäksi lapsella on oikeus pitää heihin muutoin yhteyttä esimerkiksi puhelimella. (Araneva 2018, 263–264.)

Lastensuojelulain 62 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan lapsen ja perheen tai muun läheisen henkilön yhteydenpitoa voidaan rajoittaa, jos se vaarantaa lapsen edun toteutumisen laitoshuollossa. Lapsen yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista, jos se vaarantaa lapsen kehityksen, hengen, turvallisuuden tai terveyden. Se on myös mahdollista, jos lapsi tai vanhempi taikka muu henkilö ei suostu asiakassuunnitelmanneuvottelussa tai muutoin esitettyyn yhteydenpito- ja tapaamiskäytäntöön. Tämän lisäksi rajoituksen pitää olla lapsen kasvatuksen ja hoidon kannalta välttämätöntä. Molempien edellytysten on oltava samaan aikaan olemassa ja osoitettavissa. (Araneva 2022, 619.) Konkreettinen haitta ei voi johtua ainoastaan esimerkiksi siitä, että vanhemman toivomat tapaamisajankohdat tai lapsen vieminen

tapaamisiin eivät sovi perhehoitajan aikatauluihin johtuen lomamatkoista tai muista sitoumuksista (Araneva 2018, 290–291).

Lastensuojelulain 62 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan lapsen yhteydenpitoa vanhempaan tai muuhun läheiseen henkilöön voidaan rajoittaa, jos se on tarpeen turvaamaan vanhempien, perheen muiden lasten, perhekodin tai laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuus. Yhteydenpidon rajoittaminen vanhemman tai perheen muiden lasten turvallisuuden vuoksi voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun laitoshuoltoon sijoitettu lapsi on syyllistynyt perheen toisen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai käyttäytynyt väkivaltaisesti vanhempaansa kohtaan, ja lapsi silti vaatii tapaamista vanhemman tai sisaruksen kanssa. (Araneva 2018, 298.) Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös silloin, kun yli 12-vuotias lapsi itse vastustaa yhteydenpitoa. Sama pätee alle 12-vuotiaaseen lapseen, jos hänen kehitystasonsa mahdollistaa hänen tahtonsa huomioon ottamisen. (Araneva 2022, 634.) Lapsi voi huostaanoton syiden tai kasvuympäristönsä vuoksi pelätä vanhempaansa tai muuten vastustaa yhteydenpitoa (Araneva 2018, 299). Suhteellisuusperiaatteen mukaan tapaamiset tulisi järjestää niin, että ne toteutuvat lapsen toiveiden ja ehdotusten mukaisessa muodossa (Räty 2019, 597). Tapaamiset voidaan määrätä järjestettäväksi esimerkiksi valvottuina, jolloin kolmas henkilö on fyysisesti läsnä tapaamistilanteessa, tai tuettuina, jolloin kolmas henkilö seuraa tilannetta kuulo- ja näköetäisyydeltä (Araneva 2018, 300).

Poikkeuksellisissa tilanteissa ja painavista syistä on mahdollista rajata lapsen ja vanhemman yhteydenpito kokonaan pois. Erityisen painava syy on esimerkiksi, jos vanhempi psyykkisen sairautensa tai luonteensa häiriön vuoksi on vakavaksi uhkaksi myös lapselle tai lapsen vanhempi on väkivaltaisesti aiheuttanut toisen vanhemman kuoleman. (Araneva 2022, 629.) Yhteydenpito voidaan rajata myös kokonaan pois, jos vanhempi on syyllistynyt lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai muuhun vakavaan psyykkiseen tai fyysiseen väkivaltaan lasta kohtaan. Näissä tilanteissa edellytykset yhteydenpidon rajoittamiselle on arvioitava ja selvitettävä tapauskohtaisesti ennen

päätöksen tekoa tai jatkamista. (Araneva 2018, 292.) Lastensuojelulain 63 §:n mukaan yhteydenpidon rajoittamista koskevan valituskelpoisen päätöksen tekee viranhaltija, joka on määrätty lastensuojelulain 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaisesti sen jälkeen, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on valmistellut asian. Kiireellisissä tapauksissa, kuten lapsen kiireellisen sijoituksen yhteydessä, päätöksen voi tehdä myös lastensuojelulain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Kuitenkin lastensuojelulaitoksen johtaja voi tehdä päätöksen lyhytaikaisesta, enintään 30 vuorokautta kestävästä rajoituksesta (Utriainen & Eriksson 2023, 20). Yhteydenpidon rajoitus on lopetettava välittömästi, kun se ei enää ole tarpeellinen (Araneva 2022, 640).

Lapsen oikeutta pitää yhteyttä esimerkiksi puhelimen tai muiden viestintävälineiden avulla voidaan myös rajoittaa. Säännös mahdollistaa päätöksen, jossa lapsen puhelut tietyille henkilölle rajataan esimerkiksi tiettyihin päiviin, pituuteen tai vuorokauden aikoihin. (Räty 2019, 602.) Yhteydenpitoon käytettävä laite voidaan myös ottaa lastensuojeluviranomaisen haltuun (Araneva 2018, 302). Lisäksi voidaan päättää, ettei nimetyn henkilön puheluita välitetä lapselle. Päätös, joka rajoittaa lapsen yhteydenpitoa tiettyyn henkilöön, voi sisältää myös sen, että lapsi ei saa käyttää omaa matkapuhelintaan yhteydenpitoon. Sen sijaan hänelle voidaan antaa mahdollisuus käyttää laitoshuoltopaikan puhelinta joko vapaasti tai päätöksessä tarkasti määritellyin rajoituksin. On myös mahdollista päättää, että lapsen ja päätöksessä nimetyn henkilön väliset puhelut kuunnellaan, jolloin kolmas osapuoli on läsnä samassa huoneessa lapsen puhuessa. Tällaisessa tilanteessa voidaan kuunnella vain lapsen puhetta. Puhelun toisen osapuolen täytyy olla tietoinen siitä, että lapsen puhetta kuunnellaan. (Araneva 2022, 637.)

Eriytynen huolenpito on yksi lastensuojelun laitoshuollon perusoikeusrajoituksista. Eriytynen huolenpito on lastensuojelulaitoksen 12 vuotta täyttäneelle lapselle järjestettyä moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. (Kotkas & Tuori 2016, 673.) Lastensuojelulain 71–73 §:n mukaan lapsen erityisen huolenpidon tavoitteena on tarjota poikkeuksellisen voimakkaasti oireilevalle lapselle tehokasta ja yksilöllistä tukea

ja apua. Erityisen huolenpidon tarkoituksena on rajoittaa lapsen altistumista ulkopuolisille virikkeitä, jotta hänellä olisi mahdollisuus rauhoittua ja käsitellä omaa tilannettaan sekä itsenäisesti että aikuisen tukemana. Erityisen huolenpidon aikana lapselle on taattava runsaasti aikuisen läsnäoloa, yksilöllinen hoito sekä vahva ammatillinen tuki. (Saastamoinen 2020, 421–422.) Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää enintään 30 vuorokauden ajan, mutta perustellusta syystä sitä voidaan jatkaa vielä 60 vuorokaudella, jolloin kokonaiskesto on enintään 90 vuorokautta (Utriainen & Eriksson 2023, 24).

Lapselle voidaan järjestää erityistä huolenpitoa, jos tarkoituksena on katkaista lapsen vakava päihdekierre, vakava rikoskierre tai muu lapsen terveyttä, henkeä ja kehitystä vaarantava käyttäytyminen. Lapsen erityisen huolenpidon toteuttamista ei voida aloittaa tai jatkaa ennen kuin asiasta on tehty muutoksenhakukelpoinen hallintopäätös. (Saastamoinen 2020, 424–429.) Erityiseen huolenpitoon kuulu asiantuntijuutta monelta eri kentältä. Esimerkiksi psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntijuus ovat osa erityistä huolenpitoa. (Kotkas & Tuori 2016, 673.) Erityisen huolenpidon aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa sen verran kuin hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttävät, eikä tällöin tarvitse tehdä erillistä liikkumisvapauden rajoittamispäätöstä lastensuojelulain 69 §:n mukaisesti. Rajoitus voi myös tarkoittaa sitä, että lasta pidetään erillään muista laitoshuollon lapsista tarpeen mukaan. (Saastamoinen 2020, 421.) Erityisen huolenpidon aikana lapsi saa liikkua laitoksen ulkopuolella vain valvotusti (Utriainen & Eriksson 2023, 23).

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmamme tavoitteena on selvittää lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden kokemuksia perusoikeusrajoituksista ja niiden merkitystä hyvinvoinnille. Onko perusoikeusrajoitusten käyttäminen edesauttanut lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden

hyvinvointia vai päinvastoin heikentänyt heidän hyvinvointiaan. Tarkastelemme lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden kokemuksia neljän eri teeman avulla, joiden myötä toivomme löytävämme vastauksia tutkimuskysymykseemme. Tutkimuskysymyksemme on:

“Mitä merkityksiä perusoikeusrajoituksilla on ollut lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden hyvinvoinnille?”

Lastensuojelulaitoksien perusoikeusrajoituksista on toteutettu paljon tutkimuksia ja tutkielmamme aihetta on tutkittu muun muassa sosiaalityöntekijöiden ja lastensuojelulaitosten hoito- ja kasvatushenkilökunnan kokemusten avulla. Tutkimuksessamme haluamme tuoda esiin hyvinvoinnin näkökulmasta niiden henkilöiden äänen, joilla on perusoikeusrajoituksista henkilökohtaista kokemusta. Tutkielmamme sijoittuu lastensuojelun tutkimuskenttään. Valitsimme lähestyä tutkielmamme aihetta hyvinvoinnin näkökulmasta, koska hyvinvointi on käsitteenä laaja ja se mahdollistaa aiheen tarkastelun useiden eri tekijöiden kautta. Lastensuojelun tärkeimpiä tehtäviä on lasten hyvinvoinnin turvaaminen, jonka vuoksi lasten omat näkemykset hyvinvoinnin toteutumisesta ja perusoikeusrajoitusten vaikutuksesta ovat merkittäviä.

Tutkielmamme tutkimusmetodologiana on hermeneuttinen fenomenologia. Fenomenologian keskeinen tavoite on kuvailla ilmiötä kokemusten kautta niiden ihmisten näkökulmasta, jotka ovat ilmiön kokeneet. Fenomenologian tarkoituksena on analysoida sekä koetun tapahtuman sisältöä että sitä, miten kokemus ilmenee subjektiivisesti. Fenomenologian eri suuntauksat perustuvat erilaisiin filosofisiin näkemyksiin ja tarkastelevat ihmiskokemusta erilaisten käsitteellisten lähtökohtien kautta. (Neubauer ym. 2019.) Fenomenologinen tutkimus erottuu muista laadullisista tutkimusmenetelmistä keskittyen ensisijaisesti henkilön subjektiiviseen kokemukseen, toisin kuin sosiaalisiin normeihin, elämäkertatietoihin ja asenteisiin (Vuori & Åstedt-kurki 2022, 323–326). Tutkielmassamme pyritään ymmärtämään lastensuojelulaitosten

perusoikeusrajoitusten käyttämistä ja niiden vaikutuksia lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden hyvinvoinnille heidän kokemusten avulla, sen sijaan, että keskittyisimme esimerkiksi perusoikeusrajoitusten juridisiin käytäntöihin. Fenomenologian päämääränä ei ole teorian muodostaminen, vaan kokemuksen syvälinen ymmärtäminen. Hermeneuttis-fenomenologiassa kokemusten avulla pyritään ymmärtämään, millaisia merkityksiä ihmiset antavat kokemuksilleen omassa elinympäristössään. Fenomenologisen tutkimuksen tulokset eivät ole yleistettäviä, sillä jokainen yksilöllinen kokemus nähdään itsessään arvokkaana ja ainutlaatuisena. (Vuori & Åstedt-kurki 2022, 323–326.)

4.2 Aineiston kerääminen

Toteutimme tutkielmamme laadullisena tutkimuksena ja keräsimme tutkielmamme aineiston videohaastatteluiden ja kirjallisten haastatteluiden avulla. Laadullinen tutkimustapa sopii hyvin tutkimuksiin, joissa ilmiötä pyritään kuvaamaan ihmisten kokemusten avulla (Vilkka 2021, Laadullinen tutkimus). Laadullinen tutkimus sopii tutkimaamme ilmiöön hyvin, koska haastattelumme tavoitteena on saada lastensuojelulaitoksessa kasvaneiden ääni kuuluviin. Toteutimme haastattelut teemahaastatteluina. Valitsimme teemahaastattelun, koska teemahaastattelu tuo tutkittavien äänen kuuluviin ja vapauttaa haastattelun tutkijan omasta näkökulmastaan (Hirsjärvi 2022, 4.2.3 Teemahaastattelu – puolistrukturoitu haastattelu). Meille on tärkeää, että valitsemamme teemat ovat sellaisia, joiden avulla haastateltavien on mahdollisuus jakaa kokemuksiaan kokonaisvaltaisesti. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, koska kaikille haastateltaville aihepiirit ja teema-alueet ovat samat (Hirsjärvi 2022, 4.2.3 Teemahaastattelu – puolistrukturoitu haastattelu). Mietimme tarkkaan etukäteen tutkielmaamme sopivat teemat, jotka toistuivat jokaisessa haastattelussa. Teemoiksi valikoitui hyvinvoinnin ulottuvuuksien avulla arjen voimavarat, osallisuus, oikeudet ja luottamus laitoshuollon henkilökuntaa. Teemat käsiteltiin kaikissa haastatteluissa samassa järjestyksessä. Teemahaastattelussa keskeistä on, että se etenee ennalta valittujen teemojen mukaisesti ilman tarkasti

strukturoidun haastattelun tarkkaa kysymysjärjestystä (Hirsjärvi 2022, 4.2.3 Teemahaastattelu – puolistrukturoitu haastattelu).

Aineistomme koostuu 13 yksilöhaastattelusta. Haastateltavilla on kokemusta keskenään erilaisista lastensuojelulaitoksista eri vuosien aikana. Yhteensä litteroitua haastattelutekstiä on 55 sivua. Kirjallisista haastatteluista aineistoa saatiin kerättyä neljä sivua. Haastatteluista kahdeksan on toteutettu videohaastatteluiden avulla ja loput viisi kirjallisina haastatteluina. Haastateltavat asuvat ympäri Suomea ja kaikki haastattelut on toteutettu marraskuun 2024 aikana. Videohaastattelut kestivät 20 minuutista 45 minuuttiin. Ennen varsinaisen haastattelun aloitusta esittelimme itsemme ja kerroimme, kuinka haastattelu etenee. Pyrimme tekemään haastattelutilanteesta mahdollisimman mukavan haastateltaville esimerkiksi säilyttämällä rennon ilmapiirin ja tarjoamalla aikaa miettiä vastauksia rauhassa. Pidimme huolen siitä, että tervehdimme heitä iloisesti haastattelun alkaessa. Lisäksi kerroimme, että toimimme haastattelussa puolueettomina, jonka vuoksi emme ota kantaa haastateltavien vastauksiin. Lisäksi varmistimme, että äänitys on päällä ja kaikkien äänet kuuluvat. Meille on tutkijoina tärkeää, että emme korosta liikaa omaa rooliamme tulevina sosiaalityöntekijöinä. Halusimme, että haastattelussa ei korostu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan valta-asetelma, joista monella haastateltavista on todennäköisesti kokemusta. Meille on aina tärkeää, että kohtaamme ihmisen ihmisenä.

Tutkielmamme haastateltavien etsiminen alkoi syyskuussa 2024. Ennen haastateltavien etsimistä, perehdyimme tarkoin aiheeseemme. Laadullista tutkimusta tehdessä on tärkeää ymmärtää, miten ja missä asiayhteydessä aihe on merkittävä haastateltaville. Asiayhteys voi olla muun muassa elämänkulun vaihe tai uskomusjärjestelmä. (Vilkka 2021, Laadullinen tutkimus.) Meidän tutkielmamme aihe on haastateltaville merkittävä, koska tutkittava aiheemme on osa heidän henkilökohtaista elämäntarinaansa. Luimme vanhoja aiheeseemme liittyviä tutkimuksia ja pyrimme hankkimaan itsellemme vahvan teoreettisen tietopohjan ennen haastatteluiden aloittamista. Juttelimme myös yhdessä omista mahdollisista ennakkoluuloistamme, koska mielestämme tulevina

sosiaalityöntekijöinä omien ennakkoluulojen kyseenalaistaminen ja pohtiminen on tärkeää. Tutkimamme aihe on aiheena sensitiivinen, koska se perustuu haastateltavien kokemuksiin, jotka voivat olla rankkoja ja niiden muistelemisen voi nostattaa esiin tunteita. Aiheemme sensitiivisyyden vuoksi meille oli haastavaa päättää, mistä löytäisimme haastateltavat.

Pitkän pohdinnan jälkeen päädyimme hyödyntämään aineiston keräämisessä sosiaalista mediaa. Kirjoitimme kahteen Facebook-ryhmään julkaisun, jonka aloitimme huomiota herättävällä kysymyksellä: "Onko lastensuojelulaitoksissa kasvaminen ollut osa elämääsi?" Halusimme aloittaa julkaisun kysymyksellä, koska uskoimme sen herättävän kiinnostusta pysähtyä lukemaan julkaisuamme. Kysymyksen esittämisen jälkeen esittelimme itsemme ja tutkielmamme aiheen. Tämän jälkeen kysyimme, olisiko ryhmissä kiinnostuneita henkilöitä osallistumaan haastatteluihin. Facebook-ryhmät, joihin kirjoitimme julkaisut, olivat nimeltään Naistenhuone ja Oulun puskaradio. Valitsimme nämä ryhmät, koska tiesimme, että ryhmissä on paljon henkilöitä ja ryhmien julkaisut saavat helposti näkyvyyttä. Naistenhuoneella on aiemmin ollut kyselyitä kiinnostuksesta osallistua opinnäytetyön tai Pro gradun haastatteluihin. Oulun puskaradion valitsimme, koska toivoimme, että sieltä saisimme miehiä mukaan haastatteluun. Kerroimme julkaisuissamme, että kiinnostuneet voivat ottaa meihin yhteyttä Facebookin yksityisviesteillä. Moni haastateltavista päätyi kuitenkin kirjoittamaan kiinnostuksensa osallistua haastateltavaksi suoraan julkaisumme kommentteihin. Yllätyimme, kuinka nopeaa ja runsaasti saimme yhteydenottoja. Päädyimme valitsemaan haastatteluun 13 ensimmäistä kiinnostunutta. Pidimme kuitenkin julkaisut ryhmissä esillä haastatteluiden toteuttamiseen asti, mikäli osa valitsemistamme haastateltavista ei olisikaan voinut osallistua haastatteluun.

Lähetimme kaikille 13 haastattelusta kiinnostuneille samanlaisen viestin. Aloitimme viestit kiittämällä innokkuudesta osallistua haastatteluun. Viesteissä kerroimme, kuinka haastattelut toteutetaan videohaastatteluna tai jollain toisella haastateltavan haluamalla tavalla. Arkaluontoisia aiheita käsittelevissä haastatteluissa haastateltaville

voi olla helpompaa vastata kysymyksiin kirjallisesti (Hirsjärvi 2022, 6.4.4 arkaluontoiset asiat). Viisi haastateltavaa halusi vastata kysymyksiin kirjallisesti. Toiveenamme oli, että saamme kaikki haastattelut järjestettyä kahden viikon aikana ja ehdotimme haastateltaville haastatteluajoja. Olimme kuitenkin haastatteluajojen suhteen joustavia ja menimme haastateltavien toiveet edellä. Mainitsimme viestissä, että voimme lähettää halukkaille tutkimussuunnitelman ja haastattelun kysymykset ennakkoon luettavaksi. Osa haastateltavista halusi nähdä tutkimussuunnitelman ja haastattelun kysymykset ennakkoon. Kysyimme kaikkien haastateltavien sähköpostit, joiden avulla voimme olla heihin yhteydessä. Kirjallisesti vastaaville loimme Google Forms –lomakkeen, johon vastaukset on helppo kirjoittaa. Lähetimme Google Forms –lomakkeet haastateltavien sähköposteihin 29.10.2024 ja annoimme vastausajaksi kaksi viikkoa. Videohaastattelut toteutimme Teamsillä.

Videohaastattelujen aikana yksi haastattelija jätti tulematta sovittuun videohaastatteluun. Myös Google Forms –lomakkeen halunneista haastateltavista yksi jätti vastaamatta haastatteluun. Tässä vaiheessa olimme erityisen tyytyväisiä siihen, että emme olleet vielä poistaneet julkaisuja Facebook-ryhmistä. Saimme julkaisumme kommentteista yhteyden uusiin haastattelusta kiinnostuneisiin. Haastatteluun osallistui lopulta 12 naista ja yksi mies. Emme tarkoituksella valikoineet tutkimukseen mukaan naisenemmistöä, mutta kiinnostusta haastatteluun osallistumisesta osoitti vain yksi mies. Google Forms –lomakkeet ja videohaastattelut aloitimme samoilla taustakysymyksillä. Taustakysymysten tarkoituksena oli varmistaa, että haastateltavilla on oikeasti kokemusta lastensuojelulaitoksista ja perusoikeusrajoituksista. Taustakysymysten kohdalla kerroimme, että taustakysymysten vastaukset ovat salassa pidettävää tietoa eivätkä ne tule osaksi aineistoamme.

Olemme tyytyväisiä keräämäämme aineistoon. Saimme erittäin kattavasti tietoa kysymyksiimme. Jälkeenpäin ajateltuna aineistomme olisivat voineet olla vielä antoisampia, jos kaikki haastattelut olisi toteutettu videohaastatteluina. Videohaastatteluissa meillä oli mahdollisuus kysyä haastateltavilta tarkentavia

kysymyksiä. Lisäksi meillä oli mahdollisuus antaa haastateltaville vapaus kertoa aiheesta kysymysten ulkopuolelta. Ymmärrämme, että kaikille ei ole luontevaa jakaa sensitiivisiä kokemuksiaan suoraan tuntemattomille ihmisille videohaastatteluna. Olemme kuitenkin iloisia, että tarjosimme haastateltaville mahdollisuuden vastata kirjallisesti. Koemme, että ensimmäiseksi itse kerätyksi aineistoiksi suoriuduimme hyvin.

4.3 Aineiston analyysi

Toteutimme analyysin sisällönanalyysinä teoriaohjaavasti. Tutkimuksessamme on kaksi aineistoa, videohaastatteluiden avulla saatu aineisto sekä kirjallisena kerätty aineisto. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee lähtökohtaisesti aineiston ehdoilla samoin kuin aineistolähtöinen analyysi. Teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet muodostetaan ennalta määriteltyjen teoreettisten käsitteiden avulla, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet muodostuvat kerätystä aineistosta. Teoriaohjaavassa analyysissä tutkija lähestyy aineistoa omilla ehdoillaan, mutta analyysin edetessä pakottaa aineistonsa sopimaan jo tunnettuihin teoreettisiin lähtökohtiin. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 133.) Teoriaohjaava lähestymistapa sopii hyvin tutkimukseemme, koska käytämme tutkielmassamme haastattelussa jo tunnistettuja lapsen hyvinvointiin liittyviä teemoja. Meillä ei kuitenkaan ole tiettyä teoreettista mallia, jonka avulla analysoimme tutkielmamme tuloksia. Hyvinvointiteoriat ovat toimineet ohjaavasti mukana aineistojemme analysoinnissa, mutta tutkimustuloksemme eivät suoranaisesti kuulu johonkin valmiiksi tunnistettuun teoriamalliin tai käsitejärjestelmään.

Analyysin aloittaessa on tärkeää määrittää analyysiyksikkö, joka voi olla lausuma, sana tai ajatuskokonaisuus. Analyysiyksikkö määritellään tutkimustehtävän ja aineiston laadun avulla. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 122–124.) Tutkielmamme analyysiyksikkönä hyödynsimme haastateltavien lauseita ja lausekokonaisuuksia. Teoriaohjaavaan analyysi rakentuu kolmivaiheisena prosessina. Redusointi eli aineiston pelkistäminen on ensimmäinen teoriaohjaavan analyysin vaiheista. Pelkistämisessä analysoitavana

informaationa voidaan käyttää havainnointia tai valmiiksi auki kirjoitettuja haastatteluja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124.) Tutkimuksessamme analysoitavana informaationa toimi litteroidut haastattelut ja kirjallisten haastatteluiden vastaukset.

Sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa alkuperäisdata pelkistetään karsimalla tutkimuksen kannalta epäoleellinen informaatio pois. Pelkistämässä aineiston dataa voidaan pilkkoa osiin tai tiivistää. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124.) Pelkistimme alkuperäisdatamme eri värisien korostuskynien avulla. Haastatteluiden päätyttyä lähetimme haastattelut Spoken Oy:lle litteroitavaksi. Aineistomme litteroi tekoäly. Ehdimme hetken miettiä haastatteluiden sisältöä itseksemme, kun odotimme litteroitua aineistoa takaisin. Kun saimme litteroidut haastattelut takaisin, luimme litteroidut tekstit sekä kirjallisena kerätyt aineistot huolella useamman kerran. Sen jälkeen ylivivasimme aineistoista tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia lauseita eri väreillä. Meillä oli käytössä neljä eri väriä, joista jokainen edusti yhtä potentiaalista teemaa. Kun olimme alleviivanneet kaikki lauseet, järjestimme ne erillisille Word-tiedostoille.

Pelkistämässä aineistosta poimitaan kaikki alkuperäiset ilmaukset, jotka liittyvät tutkimusaiheeseen. Ilmaukset tiivistetään selkeämmiksi ja ytimekkäämmiksi ilmaisuiksi, kuitenkin vaarantamatta alkuperäisen datan merkitystä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124.) Käytämme aineiston analyysissä esimerkkinä tutkimuslukua 5.1, jossa käsitellään kokemuksia oikeudenmukaisuudesta. Huomasimme aineistoja lukiessa, kuinka oikeudenmukaisuus nousee esille useissa haastatteluissa. Alleviivasimme kaikki haastattelijoiden lauseet punaisella korostuskynällä, joissa ilmeni kokemuksia oikeudenmukaisuuteen liittyen. Pelkistämässä tiivistetyt ilmaukset ryhmitellään eri käsitteiden alle säilyttäen aineiston kattavuuden (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124). Siirsimme kaikki punaisella alleviivatut lauseet erilliselle Word-tiedostolle ja lajittelimme lauseet järjestyksessä haastateltavien mukaan. Tässä vaiheessa poistimme lauseista epäolennaisia sanoja ja ilmaisuja, joiden myötä lauseista tuli selkeämpiä. Pelkistämisen aikana on mahdollista huomata, että yhdestä lausumasta voi tunnistaa useita erilaisia tiivistettyjä ilmaisuja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124). Huomasimme, kuinka osa

oikeudenmukaisuuteen liittyvistä lauseista voisi potentiaalisesti sopia myös muihin aineistoista esiin nouseviin teemoihin. Siirsimme nämä lauseet myös niille Word-tiedostoille, jotka edustivat sitä teemaa, johon lause voisi sopia.

Teoriaohjaavan analyysin toinen vaihe on nimeltään klusterointi, eli aineiston ryhmittely. Tällöin aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään huolellisesti läpi ja aineistosta etsitään käsitteitä, jotka kuvaavat samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Luimme läpi oikeudenmukaisuuteen liittyviä lauseita ja niitä yhdistäviä ja erottavia käsitteitä. Olimme aineiston ryhmittelyn aikana tarkkoja siitä, että aineistojemme useat näkökulmat ja kokemukset pääsevät esiin eikä analyysi rajoitu tiettyihin kokemuksiin. Näitä käsitteiden ryhmittelyjä kutsutaan alaluokiksi, joille annetaan niiden sisältöä kuvaavat nimet (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Oikeudenmukaisuuteen liittyviä alaluokkia aineistoistamme löytyi useita. Aineistoistamme löytyneitä alaluokkia olivat esimerkiksi tiedonpuute, oikeuksien ymmärtämättömyys ja yhdenvertainen kohtelu. Alaluokat esitellään tarkemmin taulukossa 2. Alaluokkien muodostamisen jälkeen luokittelu etenee siten, että alaluokista muodostetaan yläluokkia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Alaluokista epäreilu kohtelu, työntekijöiden eroavaisuudet ja yhdenvertainen kohtelu muodostui yläluokka nimeltä kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Kaikki kolme alaluokkaa käsitelivät kokemuksia, jotka liittyivät yhdenvertaiseen kohteluun. Muiden yläluokkien muodostaminen näkyy taulukossa 3.

Kolmannessa vaiheessa aineistoista luodaan teoreettiset käsitteet, eli aineisto abstrahoidaan. Siinä tunnistetaan tutkimuksen kannalta tärkeä tieto ja tämän valikoidun tiedon pohjalta luodaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125.) Tässä vaiheessa olimme saaneet aineistosta muodostettua kolme yläluokkaa. Yläluokkat ovat nimeltään puutteellinen tieto omista oikeuksistaan, kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja perusoikeusrajoitusten käytön oikeudenmukaisuus. Yläluokkien yhdistäväksi luokaksi muodostui kokemukset oikeudenmukaisuudesta. Käsitteellistämässä siirrytään alkuperäisaineiston kielellisistä ilmauksista kohti

teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. Käsitteellistämistä jatketaan yhdistämällä luokituksia, kunnes aineiston sisältö ei enää mahdollista niiden yhdistämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125.)

Taulukko 1. Aineiston redusointi eli pelkistäminen

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
<i>"...oikeuksista en oikeastaan tiennyt enkä mistään lainsäädännöllisistä asioista, koska ei niistä puhuttu ollenkaan."</i>	Oikeuksista tai lainsäädännöstä ei tiedetty, koska niistä ei puhuttu.
<i>"En koe ymmärtäneeni mitään... enkä ymmärtänyt oikeuksiani."</i>	Omia oikeuksia ei ymmärretty.
<i>"Mulle ei kukaan sanonut mitään, että mitkä on mun oikeudet. Ei edes sosiaalihenkilökunta kertonut tätä asiaa mulle. Mun mielestä heidän ois pitänyt tää ilmoittaa. Mä tiesin, että mulla on oikeus tavata mun äitiä. Ja siinä se melkein olikin. Se oli mun tietoisuus siinä."</i>	Sosiaalihenkilökunta ei tiedottanut oikeuksista ja tieto oikeuksista oli vähäistä.
<i>"Joku saattoi tulla piripäissään laitokseen ja hän saa siitä viikon arestia. Joku tulee humalassa, niin hän joutuu suoraan suljetulle laitokselle... se ei mun mielestä kuulosta yhdenvertaisuudelta ollenkaan."</i>	Samasta teosta seurasi lapsille erilaisia rangaistuksia.
<i>"...minä myöhästyin viisi minuuttia... Minulle tuli siitä viikon kiinni pitoaika. Mä en saanut lähteä mihinkään ilman ohjaajia. Ja joillekin toiselle sitten ne saattoi sanoa vaan, että okei... niissä ohjaajissa oli todella paljon erilaisuuksia... ja se, että meille annettiin kuukaudessa tietty määrä rahaa hygieniatuotteisiin, vaatteisiin ja näin, niin jotkut saattoi oikeasti saada enemmän sitä kuin muut."</i>	Lapsia kohdeltiin eriarvoisesti riippuen työntekijästä.
<i>"Koen, että meistä jokainen sai yhdenvertaista kohtelua, vaikka jokaisella oli omanlainen tarinansa ja syynsä asua laitoksessa. Kuitenkin loppujen lopuksi, näimme toisemme</i>	Jokainen sai yhdenvertaista kohtelua, vaikka kaikilla oli oma tarinansa.

<i>pienenä perheenä, joka söi aina yhdessä ja järjesteltiin yhteistä tekemistä.”</i>	
<i>“Mulla ei saanut olla puhelinta parina vuonna ollenkaan... mä en saanut tavata ketään mun vanhemmista.”</i>	Puhelinta ei ollut pariin vuoteen ja vanhempia ei saanut tavata.
<i>“Minulta vietiin kissa pois sen takia, että minulta ei löytynyt tupakkia... sitä ennen minua oli istutettu tunti toimistossa, tehty henkilötarkastus mies- ja naisohjaajan puolesta ja sen jälkeen käännetty huone... sit kun ei löytynyt, sit vietiin kissa. Must se oli tosi epäreilu, et ei ikinä sais käyttää lemmikkiä rangaistuksena...”</i>	Kissan pois ottoa käytettiin rangaistuksena, kun ei löytynyt tupakkaa.
<i>“Mä uskon, että niitä on käytetty myös oikein perustein. Mä lähdin kerran hatkaamaan... sitten me jäätiin kiinni ja sitten oltiin viikko silleen, että ei saanut puhelinta ja ei päässyt kylille. Se oli ihan ok mun mielestä...”</i>	Perusoikeusrajoituksia käytettiin oikein perustein.

Taulukko 2. Aineiston klusterointi eli ryhmittely

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Oikeuksista tai lainsäädännöstä ei tiedetty, koska niistä ei puhuttu.	Tiedonpuute
Omia oikeuksia ei ymmärretty.	Oikeuksien ymmärtämättömyys
Sosiaalihenkilökunta ei tiedottanut oikeuksista ja tieto oikeuksista oli vähäistä.	Tiedonsaanti lapsen vastuulla
Samasta teosta seurasi lapsille erilaisia rangaistuksia.	Epäreilu kohtelu
Lapsia kohdeltiin eriarvoisesti riippuen työntekijästä.	Työntekijöiden eroavaisuudet
Jokainen sai yhdenvertaista kohtelua, vaikka kaikilla oli oma tarinansa.	Yhdenvertainen kohtelu
Puhelinta ei ollut pariin vuoteen ja vanhempia ei saanut tavata.	Oikeus sosiaaliseen elämään
Kissan pois ottoa käytettiin rangaistuksena, kun ei löytynyt tupakkaa.	Rankaiseminen vallankäyttönä
Perusoikeusrajoituksia käytettiin oikein perustein.	Rajoitusten hyväksyntä

Taulukko 3. Aineiston muuttaminen alaluokista yläluokkiin

Alaluokka	Yläluokka
Tiedonpuute	
Oikeuksien ymmärtämättömyys	Puutteellinen tieto omista oikeuksistaan
Tiedonsaanti lapsen vastuulla	
Epäreilu kohtelu	
Työntekijöiden eroavaisuudet	Kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta
Yhdenvertainen kohtelu	
Oikeus sosiaaliseen elämään	
Rankaiseminen vallankäyttönä	Perusoikeusrajoitusten käytön oikeudenmukaisuus
Rajoitusten hyväksyntä	

Taulukko 4. Aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen

Yläluokka	Yhdistävä luokka
Puutteellinen tieto omista oikeuksistaan	
Kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta	Kokemukset oikeudenmukaisuudesta
Perusoikeusrajoitusten käytön oikeudenmukaisuus	

Yllä olevista taulukoista selviää, kuinka olemme muodostaneet yhdistävän luokan. Tutkielmassamme on neljä yhdistävää luokkaa. Yhdistävät luokat toimivat tutkielmamme tutkimusluvun alalukujen niminä. Sisällönanalyysin viimeinen vaihe on tulosten raportointi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 112–117). Raportoimme tutkimustuloksemme luvussa 5.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimusaiheemme on sensitiivinen ja tämän vuoksi eettistä näkökulmaa oli tärkeä miettiä ennen tutkielman aloittamista. Rajoitustoimenpiteet ovat jo itsessään sensitiivinen aihe, joista haastateltavilla voi olla useita erilaisia kokemuksia. Tähän lisättyinä lapsuuden kokemukset ja niiden muistelu aikuisiällä saattaa herättää ikäviäkin muistoja. Haastateltavien lapsuuden kokemukset voivat myös vaikuttaa heidän käsityksiinsä sosiaalialan ammattilaisista, joihin me sosiaalityön opiskelijoina kuulumme. Olimme tietoisia siitä, että haastatteluun osallistuminen ja tulevien sosiaalityöntekijöiden kohtaaminen ei välttämättä ole kaikille helppoa. Pyrimme tekemään haastattelutilanteista mahdollisimman mukavia ja yritimme poissulkea mahdolliset häiriötekijät. Aina se ei harmillisesti onnistunut, sillä välillä Elsalla katkeili ääniyhteys ja Nea-Sofiella haukkui koirat taustalla. Tilanteet katkaisivat pieneksi hetkeksi haastattelun. Toisaalta häiriöt loivat meidän ja haastateltavan välille jo aiempaa rennompaa ilmapiiriä. Meitä molempia ilahdutti kuulla, kuinka eräs haastateltava kertoi haastattelusta jääneen hyvä maku suuhun.

Luotettavuutta tulee arvioida koko tutkimuksen ajan jokaisessa vaiheessa. Luotettavuuden arviointi on tärkeä osa kaikkia tutkimuksia, jotta lukija vakuuttuu tutkielman uskottavuudesta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tutkimustulokset antavat mahdollisimman todenmukaisen kuvan tutkimasta ilmiöstä. Tutkimustulokset eivät ole kuviteltuja eivätkä sattumanvaraisia. (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä.) Keräämämme aineistot olivat monipuolisia ja laajoja, jonka vuoksi meidän täytyi tarkoin valita tutkimukseemme nostetut sitaatit. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden osalta on tärkeää, että monisanaista ja runsasta aineistoa pohtii laajasti, eikä tukahduta runsaan aineiston vivahteita ja erilaisuuksia. Ihanteellista olisi, jos ulkopuolinen kävisi läpi samat aineistot ja teoreettiset viitekehykset ja päätyisi suhteellisen samoihin tiivistyksiin. Käytännössä tämä kuitenkin toteutuu harvoin. (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä.)

Meille oli tutkijoina tärkeää, että pohdimme ja analysoimme aineistojamme yhdessä ja emme sulkeneet mitään pois ennen kuin olimme varmoja tutkielmamme tulosluvuista. Halusimme saada haastateltavien äänen kuuluviin, koska tutkielmamme perustuu lastensuojelulaitoksessa kasvaneiden kokemuksiin. Tämän vuoksi käytimme tuloksissa runsaasti sitaatteja, jotta haastateltavien ääni ei jää teorian varjoon. Käytimme tuloksissa kaikkia sitaatteja, jotka ajattelimme olevan olennaisia sisällön kannalta. Olemme myös käyttäneet monipuolisesti kaikkien haastateltavien kokemuksia. Jätimme sitaateista pois toistot ja tulosten kannalta merkityksettömät sanat.

Valitsimme tutkimukseemme satunnaisia haastateltavia sosiaalisen median avulla. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankinnassa tulee arvioida luotettavuutta haastateltavan joukon avulla (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä). Tutkimme valitsemaamme aihetta yleisesti koko Suomen laajuisesti, joten emme luotettavuuden vuoksi voineet valita haastateltavia esimerkiksi tietyn lastensuojelulaitoksen tai paikkakunnan mukaan. Ihanteellista luotettavuuden kannalta on se, että yleistä aihetta tutkiessa haastateltavat olisivat satunnaisia (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä). Halusimme tutkimukseemme paljon erilaisia kokemuksia ja mahdollisimman yleistävät tutkimustulokset, joita saimme satunnaisten haastateltavien avulla. Valitsimme aineistoista positiivisia ja negatiivisia kokemuksia, jotta tutkielmamme olisi mahdollisimman monipuolinen ja neutraali. Emme halunneet tutkielmamme avulla lisätä sosiaalialan työntekijöiden huonoa mainetta, mutta emme myöskään antaa lastensuojelulaitoksissa asumisesta kiiltokuvaa. Käytimme haastattelussa selkeitä ja avoimia kysymyksiä, jotka on laadittu niin, että ne tuottavat johdonmukaisia vastauksia eri haastateltavilta.

Tutkimusta tehdessä eettisyyden arviointi on tärkeää. Etiikkaa pohtiessa tulee arvioida, millaisia keinoja tutkimuksellisen päämäärän saavuttamiseen voidaan käyttää ja vastaavatko keinot tutkimustyön eettisiä periaatteita (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriittinen vaihe aineiston käsittely ja analyysin). Tulevina

sosiaalityöntekijöinä ammattietiikka on meille tärkeää ja halusimme toimia tutkimuksessamme samojen periaatteiden mukaisesti. Meille oli tärkeää, että haastateltavat luottavat meihin ja uskaltavat kertoa kokemuksistaan avoimesti. Tutkimuksen eettisiin periaatteisiin kuuluu tutkittavan oikeus yksityisyyteen ja sananvapauteen (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriittinen vaihe aineiston käsittely ja analyysin). Huolehdimme haastateltavien yksityisyydestä siten, että tutkimuksen haastatteluun annetut vastaukset ovat täysin anonyymeja. Ketään tutkimukseemme osallistunutta henkilöä ei voida tunnistaa antamistaan vastauksista. Vastausten ja vastaajien välillä ei ole mitään sellaista yhteyttä, joka mahdollistaisi tunnistamisen. Emme ole valmiissa työssämme käyttäneet tunnistetietoja. Meidän vastuullamme tutkijoina on, ettei tutkimuksesta aiheudu vastaajille vahinkoja tai riskejä (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriittinen vaihe aineiston käsittely ja analyysin).

Eettisyyden toteutumisen kannalta on merkittävää, että haastateltava tietää, mitä hänen vastauksillaan tehdään (Hakala 2024, Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriittinen vaihe aineiston käsittely ja analyysin). Kerroimme haastateltaville, että haastattelut tallennetaan, jotta tulkintavirheitä vältetään. Haastattelumateriaalin läpikäymisen jälkeen poistimme haastattelutallenteet sekä litteroinnit. Poistimme myös julkaisut, joiden avulla alun perin hankimme haastateltavat. Olemme poistaneet myös haastateltavien kanssa vaihdetut yksityisviestit ja sähköpostit. Google Forms –lomakkeen poistimme heti kirjallisten haastatteluiden jälkeen. Kerroimme, että tutkimustulokset ovat julkisia ja luettavissa kevään 2025 aikana.

5 Kokemuksia perusoikeusrajoitusten merkityksestä hyvinvoinnille

5.1 Kokemukset oikeudenmukaisuudesta

Aineistoista nousi vahvasti esiin kokemuksia oikeudenmukaisuudesta lastensuojelun laitoshuollossa. Epäoikeudenmukaisuutta koettiin tilanteissa, joissa lapset eivät olleet

tietoisia omista oikeuksistaan. Epäoikeudenmukaisuutta koettiin myös laitoshuollon muuttuvissa säännöissä sekä rajoitustoimenpiteissä, joille ei annettu perusteita. Osa haastateltavista kuitenkin koki, että laitoshuollon säännöt ovat olleet selkeitä ja kohtelu yhdenvertaista. Jaottelemme seuraavaksi kokemukset *puutteelliseen tietoon omista oikeuksista, kokemuksiin yhdenvertaisesta kohtelusta sekä perusoikeusrajoitusten käyttöön.*

Puutteellinen tieto omista oikeuksistaan

Lapsen oikeuksien tunnustaminen on merkittävä tekijä huostaanotetun lapsen hyvinvoinnin rakentumiselle (Wood & Selwyn 2017, 2–34). Epäoikeudenmukaisena koettiin tilanteet, joissa lapsien tietoisuus omista oikeuksistaan oli puutteellista. Oikeuksista tiedettiin joko vähäisesti tai ei ollenkaan. Lapsella tulee aina olla oikeus saada tietoa omista oikeuksistaan sijoituksen aikana (Peltonen ym. 2021, 5–24). Haastateltavat kertovat, että lainsäädännölliset asiat eivät tulleet puheeksi ja esimerkiksi kiinnipitotilanteeseen kuuluvista lapsen oikeuksista ei ollut mitään käsitystä. Vähäinen tietämys omista oikeuksista on vaikuttanut perusoikeusrajoitusten suhtautumiseen, sillä perusoikeusrajoitusten lainsäädännöllisiä edellytyksiä ei ole ymmärretty. Lapsella on esimerkiksi oikeus tietää, miten ja kenelle valituksen voi tehdä (Peltonen ym. 2021, 18–34). Puutteellinen tieto omista oikeuksista on aiheuttanut tunteen siitä, että perusoikeusrajoituksia voidaan vaan laitoshuollon aikuisen oman mielen mukaan. Lapsen toimijuus ja osallisuus vahvistuu, kun lapsi ymmärtää oman asemansa ja oikeutensa. Lapsen tietämys omista oikeuksistaan ilmenee erityisen merkittävänä tilanteissa, joissa lapsen oikeuksia rikotaan. (Peltonen ym. 2021, 5–24.)

“Mä en oikeastaan tähänkään päivään mennessä oikein tiedä, että mitä on ne nuoren oikeudet siinä kohtaa, kun tulee tommosia vaikka, että otetaan kiinni tai joku aikuinen, joka on töissä, kun se käy suhun käsiksi, mä en vielääkään oikein tiedä, että mikä on sen lapsen oikeus siinä kohtaa ja mikä on se oikeus.” (H2)

“... oikeuksista en oikeastaan tiennyt enkä mistään lainsäädännöllisistä asioista, koska ei niistä puhuttu ollenkaan.” (H3)

Haastateltavat eivät ole lastensuojelulaitoksissa asuessaan saaneet tietoa omista oikeuksistaan, vaikka se kuuluisi lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tehtäviin. Sijoitetun lapsen tulee tiedostaa ympärillään olevien aikuisten velvollisuudet suojella lapsien oikeuksien toteutumista. Lapselle täytyy antaa tietoa ymmärrettävällä ja selkeällä tavalla. (Peltonen ym. 2021, 11.) Haastateltavien kokemuksen perusteella ymmärrys omista oikeuksistaan on jätetty lapsen omaksi tehtäväksi. Yksi haastateltava esimerkiksi kertoi, kuinka yritti itse etsiä tietoa oikeuksistaan internetin avulla, mutta niiden ymmärtäminen lapsena on ollut haastavaa. Sijoitettujen lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsella on mahdollisuus halutessaan keskustella oman sosiaalityöntekijän kanssa (Wood & Selwyn 2017, 2–34). Haastateltavien kokemusten mukaan sosiaalityöntekijöiden kanssa ei ole aina päästy helposti keskustelemaan. Yksi haastateltavista kertoo, kuinka olisi toivonut henkilökunnalta parempaa informointia omien oikeuksiensa suhteen. Huostaanotetun lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsi pääsee tapaamaan sosiaalityöntekijäänsä vaivattomasti (Wood ja Selwyn 2017, 2–34; Laakso 2019, 22).

“Mulle ei kukaan sanonut mitään, että mitkä on mun oikeudet. Ei edes sosiaalihenkilökunta kertonut tätä asiaa mulle. Mun mielestä heidän ois pitänyt tää ilmoittaa. Mä tiesin, että mulla on oikeus tavata mun äitiä. Ja siinä se melkein olikin. Se oli mun tietoisuus siinä.” (H1)

“En koe ymmärtäneeni mitään... enkä ymmärtänyt oikeuksiani.” (K4)

Omien oikeuksien suhteen on koettu hämmennystä, sillä osa haastateltavista tiedosti, että heillä on oikeuksia mutta eivät tieneet mitä heidän oikeutensa olivat. Lastensuojelulaitoksessa asuva lapsi ei välttämättä ole tietoinen kaikista oikeuksistaan, kuten siitä, että hänellä on oikeus saada asianmukaista kasvatusta (Peltonen ym. 2021, 18–34). Osa haastateltavista on ymmärtänyt oikeutensa vasta aikuisiällä. Aineistojemme mukaan tämä voi aiheuttaa epäreiluja ja harmillisia tuntemuksia vielä aikuisiälläkin, koska omista oikeuksista tietäminen olisi voinut vaikuttaa positiivisesti lastensuojelulaitos kokemuksiin. Lapsen ymmärryksen lisääntyminen omista

oikeuksistaan voi edesauttaa lasta luottamaan laitoshuollon järjestelmään, sekä laitoksen henkilökuntaan ja heidän tekemiin päätöksiin (Peltonen ym. 2021, 11). Perusoikeusrajoituksia ja niiden tarkoitusperiä olisi ollut helpompi ymmärtää, jos haastateltaville olisi ollut tietoa omista oikeuksista ja mahdollisuudesta vaikuttaa perusoikeusrajoituksiin.

Kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta

Yhdenvertaisuus toteutui osittain heikosti lastensuojelulaitoksissa ja tämä lisäsi epäoikeudenmukaisuuden tunteita. Lastensuojelulaitoksissa lapsia täytyy kohdella keskenään tasavertaisina perheenjäseninä (Helavirta 2014, 68). Yhdenvertaisuus koettiin puutteellisena lastensuojelulaitosten arkisissa säännöissä ja toimintatavoissa. Lastensuojelulaitoksissa kasvatuksellisten rajojen tavoitteena tulee olla lapsen huolenpidosta ja turvallisuudesta huolehtiminen (Tervo 2021, 21). Osa haastateltavista kokee, että arkiset säännöt ja toimintatavat eivät olleet samalaisia kaikkien lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten kesken. Esimerkiksi kotilomilta palatessaan osalta lapsista otettiin seuloja ilman heille kerrottuja syitä, kun taas osalta lapsista seuloja ei otettu kotilomilta palatessaan. Vaikuttaa siltä, että perusoikeusrajoituksia on käytetty rutiininomaisesti osaan lapsista esimerkiksi kotilomilta palaamiseen liittyvänä käytäntönä. Perusoikeusrajoitukset ja kasvatuksellisten rajat tulee erottaa toisistaan ja tosin kuin kasvatuksellisia rajoja, perusoikeusrajoituksia ei saa rutiininomaisesti käyttää kaikkiin lapsiin (Peltonen ym. 2021, 22–26). Yhden lapsen sääntöjen vastainen toiminta vaikutti myös muiden lasten sääntöihin. Esimerkiksi ystävien kanssa vietettyä aikaa on rajoitettu kaikilta lastensuojelulaitoksissa asuvilta lapsilta, koska yksi lapsista on joskus päätenyt käyttämään päihdyttäviä aineita ystäviensä seurassa.

“... siellä oli sellainen sääntö, että viikonloppuna saa kaksi tuntia nähdä kavereita... mä kysyisin, että no miksi? No siksi, että jotkut on joskus ryypännyt siellä kylällä, niin siinä ei ollut mun mielestä mitään järkeä, että jos muut on tehnyt jotakin, niin sitten se on kaikilla...” (H7)

"Joku saattoi tulla piripäissään laitokseen ja hän saa siitä viikon arestia. Joku tulee humalassa, niin hän joutuu suoraan suljetulle laitokselle... se ei mun mielestä kuulosta yhdenvertaisuudelta ollenkaan." (H1)

"... kun pääsi kylälle ulos sieltä talosta, että sai olla vähän kauemmin kuin sen puoli tuntia, niin sitten sekin lähti. Se otettiin kaikilta pois se mahdollisuus, koska yksi oli esimerkiksi varastellut tai mokannut siellä." (H5)

"Kyllä ne oli aika epäoikeudenmukaisia... kotilomilta palatessa niiltä otettiin aina seulat ilman mitään perusteltua syytä ja toisilta taas ei otettu..." (H6)

Osa haastatteluun vastanneista henkilöistä koki, että yhdenvertaisuuden puutteeseen perusoikeusrajoitusten asettamisessa ja laitoshuollon säännöissä vaikutti laitoshuollon ohjaajien toimintatavat. Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi ja osallistuminen riippuvat suurilta osin siitä, miten lasta ympäröivät aikuiset toimivat (Tuensalo ym. 2021, 17). Lapsille on tärkeää, että heillä on ympärillään aikuisia, jotka tukevat heitä ja luottavat heidän kykyihinsä (Välivaara ym. 2018, 182). Haastateltava kokevat, että osa ohjaajista oli ankarampia kuin toiset, joka vaikutti siihen, että osaa lapsista kohdeltiin ankarammin kuin toisia. Esimerkiksi taloudellista tukea hygieniatuotteisiin annettiin osalle lapsista enemmän.

Osaohjaajista päätyi käyttämään perusoikeusrajoituksia tilanteissa, joissa niiden tarvetta ei olisi ollut. Haastateltavat toivovat, että esimerkiksi myöhästymisestä olisi seurannut lievempi toimenpide. Lapsen tehdessä virheen, virheestä koituvat luonnolliset seuraukset sekä mahdollisuus hyvittää tekonsa auttavat häntä oppimaan rakentavia toimintatapoja (Välivaara ym. 2018, 182). Tämä näkyy esimerkiksi siten, että perusoikeusrajoituksia ei aina käytetä, vaikka lakiedellytykset niiden käyttöön täytyisivät (Aarnio 2021, 82–83). Liiallinen perusoikeusrajoitukseen turvautuminen tilanteissa, joissa niille ei olisi ollut tarvetta vähensi haastateltavien mukaan halukkuutta tehdä yhteistyötä ohjaajien kanssa. Varsinkin nopeasti rajoituksia tekevät ohjaajat jäivät mieleen erityisen ankarina ja se vaikeutti ohjaajien kanssa toimeentuloon.

“Muistan yhden ohjaajan, joka oli todella tiukka pipo ja hänen kanssaan tuli harva nuori toimeen, joten kyllä oli eriarvoista kohtelua ja välillä minusta tuntui, että hän rajoitti osaa nuorista tahallaan, vain siksi kun pystyi tekemään niin.” (K3)

“Kyllä se vaikutti tosi paljon mielipiteeseen ohjaajista ja siihen, että halusiko enää työskennellä tai olla ohjaajien kanssa, jotka oli tehnyt niitä rajoituksia. Yhdenvertaisuuteen ne aika paljon heitteli aina. Siellä kaikki on yksilöitä ja tilanteet on erilaisia, niin kyllähän ne sitten oli erilaisia, vaikka huoneratsiat tai kiinnipidot...” (H5)

“... minä myöhästyin viisi minuuttia... minulle tuli siitä viikon kiinni pitoaika. Mä en saanut lähteä mihinkään ilman ohjaajia. Ja joillekin toiselle sitten ne saattoi sanoa vaan, että okei... niissä ohjaajissa oli todella paljon erilaisuuksia... ja se, että meille annettiin kuukaudessa tietty määrä rahaa hygieniatuotteisiin, vaatteisiin ja näin, niin jotkut saattoi oikeasti saada enemmän sitä kuin muut.” (H1)

Yhdenvertaisuuden toteutumisen suhteen ilmeni myös onnistuneita kokemuksia. Oikeudenmukaiset kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisessa ilmenivät tilanteissa, joissa kaikki lastensuojelulaitoksen lapset saivat yhdenvertaista kohtelua sääntöjen ja perusoikeusrajoitusten käytön suhteen. Molemminpuolinen kunnioittava suhde lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen ja aikuisen välillä on isossa merkityksessä sen suhteen, miten lapsi kokee olonsa maailmassa (Törrönen 2021, 13). Lastensuojelulain alla toimivien ammattilaisten on pyrittävä toiminnallaan varmistamaan lapsen edun näkökulmasta paras mahdollinen lopputulos (Hakalehto 2018, 395).

“Kyl mä koin et ne oli pääsääntöisesti samat kaikille... se tuntui silloin vähän epäreilulta, että ajattelet, että tästä minä menetän nyt kotilomat ja toi ei mitään tai tälleen, mutta oli ne samat.” (H4)

“Joo, kyllä säännöt oli samat kaikille... kyllä kaikkia kohdeltiin näiden rajoitusten kohdalla ja muutenkin tasapuolisesti.” (H8)

“Koen, että meistä jokainen sai yhdenvertaista kohtelua, vaikka jokaisella oli omanlainen tarinansa ja syynsä asua laitoksessa. Kuitenkin loppujen lopuksi, näimme toisemme pienenä perheenä, joka söi aina yhdessä ja järjesteltiin yhteistä tekemistä.” (K5)

“... säännöt olivat aika selkeät ja ne olivat ilmoitustaululla näkyvillä koko ajan, myöskin saimme itse vaikuttaa/ehdottaa niitä viikottaisissa yhteiskokouksissa. Minulla oli hyvät omaohjaajat ja kyllä he aina kuuntelivat mielipiteitäni...” (K3)

Lapsen etua arvioitaessa tulee pohtia kuinka erilaiset ratkaisut ja toimenpiteet turvaavat lapsen hyvinvoinnin, kehityksen, ja ihmissuhteet (Malja ym. 2019, 13). Yhdenvertainen kohtelu loi lapsille tunteen siitä, että he ovat keskenään tasavertaisia ja osa perhettä. Ne, joilla oli myönteisiä kokemuksia yhdenvertaisuudesta, kokivat laitoksen ilmapiirin lämpimämmäksi kuin ne haastateltavat, joiden kohdalla yhdenvertaisuus ei ollut toteutunut. Yhdenvertainen kohtelu antoi lapsille myös mahdollisuuden vaikuttaa sääntöihin ja yhteisiin tekemisiin.

Perusoikeusrajoitusten käytön oikeudenmukaisuus

Lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden kokemukset perusoikeusrajoitusten käytön oikeudenmukaisuudesta olivat vaihtelevia. Osa haastattelumme vastanneista kuvailee perusoikeusrajoitusten käytön olleen epäoikeudenmukaisia. Sijoituksen aikana useimmiten ristiriitoja aiheuttaa perusoikeusrajoitusten käyttäminen, jonka vuoksi lapselle pitää kertoa heti sijoituksen alkaessa, milloin perusoikeusrajoituksia voidaan käyttää (Peltonen ym. 2021, 22–26). Haastateltavat kertovat, kuinka perusoikeusrajoitusten käytön perusteita ei ole kerrottu ja edelleen tänäkään päivänä heillä ei ole tietoa, miksi heidän oikeuksiaan on rajoitettu. Yksi haastateltavista kertoo, että hänellä on jäänyt mieleen kotilomien peruminen ilman hänelle kerrottuja syitä.

Toinen haastateltavista muistaa hyvin tilanteen, jossa hänen huoneensa tarkastettiin ilman hänelle kerrottuja perusteita. Lapsen ja hänen huoltajansa kanssa täytyy aina keskustella perusoikeusrajoituksista ja niiden käyttöön johtaneista syistä, ellei se ole selkeästi tarpeetonta (Räty 2019, 11). Esimerkiksi lapsen omaisuuden ja tilojen tarkastamiseen johtaneet syyt täytyy aina kertoa lapselle itselleen. Vain tilanteissa, joissa tilojen ja omaisuuden tarkastaminen on välttämätöntä lapsen turvallisuuden kannalta ja lapsi ei ole tavoiteltavissa, saadaan omaisuus ja tilat tarkastaa ilman lapselle ilmoittamista. (Kotkas & Tuori 2016, 270; Saastamoinen 2020, 232.) Voidaan todeta, että

epäoikeudenmukaisina koetuista perusoikeusrajoituksista jää ikävät muistot pitkäksi aikaa.

Osa haastatteluun vastanneista myös kuvailee perusoikeusrajoitusten tuntuneen enemmänkin rangaistuksilta kuin lakiedellytysten täyttämiltä rajoituksilta. Perusoikeusrajoituksia käytettiin rangaistuksena esimerkiksi läksyjen unohtuessa tai kotiintuloajasta myöhästyessä. Lastensuojelulain 61a §:n mukaan perusoikeusrajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena ja perusoikeusrajoituksen käyttö ei saa aiheuttaa lapselle haittaa. Yksi haastateltavista kertoo, kuinka häneltä on takavarikoitu rangaistuksen omaisesti lemmikki. Perusoikeusrajoitusten käyttöön on turvauduttu tilanteissa, joissa se ei olisi ollut lakiedellytysten perusteella sallittua ja lievemmat toimenpiteet olisivat riittäneet tilanteen hoitamiseen. Perusoikeusrajoituksiin saadaan lain mukaan turvautua vain tilanteessa, jossa lievemmat keinot eivät ole riittäviä tilanteen selvittämiseksi (Räty 2019, 567–568).

“No minulla on siis yhden kerran tehty tämä, että minun huone on ratsattu. Ja siitä mulla jäi paha maku suuhun ja on edelleen... mä en vieläkään tiedä, että miksi se käytiin ratsaamassa...” (H4)

“... miulle ei niinku sanottu perustetta, niin multa perutaan kotilomat.” (H1)

“Minulta vietiin kissa pois sen takia, että minulta ei löytynyt tupakkia... sitä ennen minua oli istutettu tunti toimistossa, tehty henkilötarkastus mies- ja naisohjaajan puolesta ja sen jälkeen käännetty huone... sit kun ei löytynyt, sit vietiin kissa. Must se oli tosi epäreilu, et ei ikinä sais käyttää lemmikkiä rangaistuksena...” (H5)

Perusoikeusrajoituksia käytettiin osittain liian pitkiä aikoja ja ilman perusteita. Perusoikeusrajoitusten käyttäminen koettiin erityisen vahingoittavana silloin, kun se vaikutti sosiaalisiin suhteisiin, harrastustoimintaan ja koulunkäyntiin. Lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten oikeuksiin kuuluu päivittäisen asioiden kuten koulunkäynnin ja mielekkään vapaa-ajan viettämisen turvaaminen (Peltonen ym. 2021, 22). Haastateltavat kertovat, kuinka perusoikeusrajoitukset ovat estäneet lasten pääsyä

harrastuksiin. Sijoitetut lapset kokevat harrastukset yhdeksi elämänsä parhaista asioista (Saariluoma ym. 2021, 5). Lastensuojelulain 55 §:ssä on säädetty lasten harrastusten taloudellisesta tukemisesta, koska harrastukset edistävät lasten hyvinvointia.

Haastateltavien mukaan harrastuksia ei tuettu taloudellisesti ja mahdollisuuksia harrastaa rajoitettiin. Tämä koettiin harmilliseksi, sillä intoa harrastuksiin olisi haastateltavien vastausten perusteella löytynyt. Harrastukset kasvattavat lasten sosiaalista pääomaa, kehittävät heidän taitojaan ja tarjoavat mahdollisuuden tehdä heille mielekkäitä asioita (Saariluoma ym. 2021, 5–7). Järjestetty harrastustoiminta on erityisen tärkeää lapsille, joiden elämässä on paljon haasteita. Harrastukset voivat auttaa ehkäisemään syrjäytymistä ja yksinäisyyttä, erityisesti lapsilla, jotka tulevat vaikeista olosuhteista. (Ahonen & Pulkkinen 2023, oppituntien ulkopuolinen toiminta.) Yksi haastateltavista kertoi, kuinka hän harrasti jääkiekkoa ja nautti harrastuksestaan, mutta lastensuojelulaitokseen muuttamisen myötä harrastus loppui.

“Harrastuksia meillä ei ollut tosiaan hirveästikään... mutta joskus pääsi kuntosalilla käymään, jos joku ohjaaja oli lähdössä sinne...” (H6)

“Joskus harrastin sitä jääkiekkoa...” (H7)

Haastateltavat kertovat, kuinka rajoitukset ovat vaikuttaneet koulunkäyntiin. Lapsen hyvinvoinnin kannalta koulunkäynti on merkittävä tekijä (Kallinen ym. 2021, 4). Kouluun pääsyä on rajoitettu perusoikeusrajoitusten vuoksi osittain liikaa. Yksi haastateltavista kertoo liikkumisvapauden rajoituksen estäneen hänen mahdollisuutensa koulunkäyntiin. Lastensuojelulain 69 §:n 2 momentin mukaan lapsen liikkumisvapauden rajoittamisen yhteydessä on varmistettava, että hän voi edelleen osallistua harrastuksiinsa ja käydä koulua. Yhden haastateltavan mukaan koulunkäynnistä tuli vaikeaa, koska rajoitukset estivät pääsyn kouluun. Kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille koulu luo uuden ympäristön, joka on erillään lastensuojelusta ja laitoshuollosta (Saariluoma ym. 2021, 5–7; Ahonen & Pulkkinen 2023, oppituntien ulkopuolinen toiminta). Lastensuojelulaitoksessa kasvaneet lapset olisivat mieluusti menneet kouluun, mutta rajoitusten myötä se ei aina ollut mahdollista. Koulun tarjoama tuki

vahvistaa lasten voimavaroja ja auttaa lasta jaksamaan arjessa (Saariluoma ym. 2021, 5–7; Ahonen & Pulkkinen 2023, oppituntien ulkopuolinen toiminta).

“Harrastuksiin ei ollut pääsyä. Ja kouluunkaan en päässyt alkuun.” (H5)

“Kun mulla oli LVR, niin se sitten koski sitä, että... mä en saanut lähteä sieltä laitoksesta kouluun.” (H4)

Koulun ja harrastusten lisäksi perusoikeusrajoitusten koettiin vaikuttaneen liikaa sosiaalisiin suhteisiin. Sijoitetun lapsen merkittävien muistojen ja perhesuhteiden huomioiminen on merkittävä tekijä lapsen hyvinvoinnin tukemisessa (Kallinen 2019, 49). Haastateltavat kertovat, kuinka he eivät ole saaneet pitää yhteyttä vanhempiinsa. Yksi haastateltavista kertoo, kuinka hänellä ei ollut puhelinta kahteen vuoteen ja hän ei myöskään saanut tavata vanhempiaan. Vaikka yhteydenpito perheeseen ei olisikaan mahdollista, lapsen tulee kuitenkin saada aina tietoa perheenjäseniensä tilanteesta (YK:n sijaishuollon ohjeet, art. 81). Toinen haastateltava kertoo, kuinka hänen puhelimensa takavarikoitiin neljäksi vuodeksi ja yhteyttä ulkomaailmaan ei ollut juuri ollenkaan. Jos puhelinta ei voida palauttaa heti haltuunoton jälkeen, asiasta on tehtävä lastensuojelulain mukainen haltuunottopäätös. Päätöksen jälkeenkin puhelin on palautettava lapselle laitoshuollon aikana heti, kun haltuunoton syy poistuu. (Räty 2019, 632.) Haastateltavat kertovat, kuinka lastensuojelulaitoksen puhelimella sai soittaa vanhemmille, mutta ainoastaan ohjaajan seurassa.

“Mulla ei saanut olla puhelinta parina vuonna ollenkaan... mä en saanut tavata ketään mun vanhemmista.” (H2)

“Yhteyttä ulkomaailmaan ei 4 vuoteen ollut. Mm puhelin oli otettu pois, ei ollut telkkaria tms. Osaston puhelimella sai soittaa” (K2)

Lastensuojelulaitoksessa puhelimia takavarikoitiin liian pitkiksi ajoiksi ja se vaikutti sosiaalisten suhteiden ylläpitoon. Heikko sosiaalisten suhteiden ylläpito on aineistojemme mukaan aiheuttanut osalle haastateltavista pitkäaikaisia haittavaikutuksia läheisiin ihmissuhteisiin. Yksi haastateltavista kertoo, kuinka hänen mahdollisuutensa aktiiviseen yhteydenpitoon vähenivät, kun häneltä takavarikoitiin

puhelin isänsä vuoksi. Haastateltavan mukaan lastensuojelulaitoksen työntekijät olivat vakuuttuneita siitä, että haastateltavan isä motivoi häntä käyttäytymään huonosti. Laitoshuollossa olevat laatuksiteerit määräävät lastensuojelulaitoksia tukemaan lapsen perheen mahdollisuuksia olla osallisena laitoshuoltopaikan arkea sekä tekemään perheen kanssa yhteistyötä (Lastensuojelun laatusuositus 2019, 69). Yhteistyö perheen ja lastensuojelulaitoksen välillä ei aina onnistunut. Haastateltavat kertovat, kuinka puhelimen takavarikoinnit vaikeuttivat myös yhteydenpitoa ystäviin. Perheen lisäksi ajanvietto ystävien kanssa kuuluu jokaisen lapsen perusoikeuksiin ja se tukee lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja turvaa lapsen kehitystä ja kasvua (Saariluoma ym. 2021, 10).

“Minulta otettiin puhelin pois sen takia, että ne väitti, että iskä on yllyttänyt käyttäytymään siellä huonosti. Niin lähti kahdeksi viikoksi puhelin. Kyllähän sille vähän vaikutti, että ainut miten sai piittää yhteyttä oli, että soitti tietyn ajan puhelimella ja sitten siinä ohjaaja kuunteli vieressä.” (H7)

“Varsinkin alkuun, niin ei saanut olla omaa puhelinta siis ollenkaan, vaan ohjaajien sitten läsnä ollessa sai tai pyydettyäessä sai soittaa ystäville tai perheelle...” (K4)

Perusoikeusrajoituksia pidettiin myös osittain oikeudenmukaisina. Omien lastensuojeluasioiden ymmärtäminen ja tietäminen lisäävät lapsen osallisuuden tunnetta, joka on merkittävä tekijä sijoitetun lapsen hyvinvoinnille (Peltonen ym. 2021, 12–26). Haastateltavat, jotka pitivät perusoikeusrajoituksia oikeudenmukaisina kertovat, kuinka pääsääntöisesti perusoikeusrajoitukset olivat tarpeellisia. Vaikka perusoikeusrajoitusten käytön koettiin olleen tilanteeseen nähden oikeudenmukaista, olisivat perusoikeusrajoitukset voineet olla hieman lievempiä. Yhden haastateltavan mukaan hän sai kerran liikkumisvapaudenrajoituksen ja hänen puhelimensa takavarikoitiin karkaamisen takia. Haastateltava kokee, että tässä tilanteessa syy-seuraussuhde oli oikea ja perusoikeusrajoituksen käyttö perusteltua.

“Mun mielestä ne on ihan semmoinen looginen rangaistus, kotiarestityyppinen... mä oon sitä mieltä, että niiden ei olisi pitänyt olla

ihan niin jyrkkiä joka kerta, että esimerkiksi kouluun menoa olisi kielletty...” (H4)

”Kyllä varmasti suurin osa niistä oli ihan oikeutettuja ja näin, mutta paljon oli esimerkiksi jotain seisottamista... mutta kyllä minä pääsääntöisesti... koen, että oli kyllä oikeutettuja meikäläisen kohdalla ainakin.” (H8)

”Mä uskon, että niitä on käytetty myös oikein perustein. Mä lähdin kerran hatkaamaan... sitten me jäätiin kiinni ja sitten oltiin viikko silleen, että ei saanut puhelinta ja ei päässyt kylille. Se oli ihan ok mun mielestä...” (H2)

Perusoikeusrajoitusten käytön on koettu olevan pitkälti oikeudenmukaista tilanteissa, jossa haastateltavat itse kokevat, että olivat toimineet omaa turvallisuuttaan ja hyvinvointiaan vaarantamalla tavalla.

5.2 Turvallisuuden ja turvattomuuden kokemukset

Aineistoista nousi esiin kokemuksia turvallisuuden ja turvattomuuden tunteista. Turvallisuutta loi johdonmukaiset säännöt sekä läheiset välit ohjaajiin. Turvattomuutta puolestaan loi väkivaltaiset tilanteet ja vähäinen yhteydenpito perheeseen. Jaottelemme seuraavaksi kokemukset *auktoriteetin väärinkäyttöön, sosiaalisiin verkostoihin yhteydessä turvallisuuden kokemuksiin sekä luottamuksen ja turvan kokemuksiin.*

Auktoriteetin väärinkäyttö

Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi (Kallinen ym. 2021, 4–21). Turvallisuuden tunteen toteutuminen on merkittävässä asemassa sijoituksen aikana, koska usein sijoitettujen lasten menneisyydessä voi olla paljon kokemuksia turvattomuuden tunteesta (Ikonen ym. 2020, 36). Lastensuojelulaitosten työntekijöiden käyttämä valta on vaikuttanut lasten hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteen kokemiseen. Haastateltavat kertovat, kuinka lastensuojelulaitoksen työntekijät ovat käyttäneet auktoriteettiaan hyväkseen ja valta-asemat aikuisten ja lasten välillä ovat olleet suuria. Lastensuojelulaitoksessa asuva lapsi oppii ja ymmärtää asemastaan

ja oikeuksistaan muiden lasten ja aikuisten kanssa tehdyn vuorovaikutuksen avulla, jonka vuoksi lapsen vuorovaikutusympäristön tulisi olla lapsen näkökulmasta katsottuna ystävällinen ja turvallinen (Peltonen ym. 2021, 5–24).

Lastensuojelulaitoksen työntekijöiden auktoriteetit koettiin vahvaksi perusoikeusrajoitusten käytössä. Esimerkiksi ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttuminen koettiin erityisen kielteisenä. Lastensuojelulaitoksissa lapsille tulisi turvata turvallinen kasvuympäristö, johon kuuluu henkinen ja ruumiillinen koskemattomuus (Malja ym. 2019, 13). Yksi haastateltava kertoo, kuinka häneen on käyty käsiksi ilman pätevää syytä. Lapsia on esimerkiksi on raahattu väkisin huoneistaan ulos. Haastateltavat kertovat myös, kuinka heihin on kohdistettu fyysisesti väkivaltaisia toimenpiteitä. Perusoikeusrajoituksista kiinnipitäminen on henkilön vapautta rajoittava rajoitus, mutta siihen ei kuulu ruumiillinen kuritus, eikä se saa rikkoa lapsen henkilökohtaista koskemattomuuden suojaa (Kotkas & Tuori 2016, 670). Lastensuojelulaitoksissa valtaa on käytetty osittain rangaistuksen omaisesti. Kiinnipitäminen kattaa sisällään ainoastaan fyysisen kiinnioton, esimerkiksi syliin ottamisen. Perusoikeusrajoituksena kiinnipito tulee toteuttaa hoidollisesti ja siihen ei saa sisältyä minkäänlaisten välineiden käyttöä (Saastamoinen 2020, 277).

“Kerran johtaja heitti eteisestä kaikkien kengät ulos lätäkköön, kun eivät olleet suorassa järjestyksessä. Johtaja huoritteli minua ja apulaisjohtaja kävi kerran käsiksi.” (K4)

“... oli useampaan kertaan, että väkisin raahattiin huoneesta.” (H5)

“Väkivaltaa käytettiin myös lapseen siellä kurinpitotarkoituksessa. Esim kun uusi lapsi tuli taloon, ohjaajat käänivät katseensa pois kun se hakattiin nurkan takana että oppii talon tavoille. Oli myös esim pedofiili ohjaaja joka kävi öisin lasten huoneissa.” (K2)

“Siellä yksityisessä laitoksessa oli toinen yksikön omistaja, joka kävi istumaan mun päälle, koska mä riitelin mun poikaystävän kanssa enkä halunnut palauttaa mun puhelinta sen takia... ohjaaja ei sitä myöntänyt, mutta se löi mua avarilla naamaa...” (H2)

Lastensuojelulaitoksen aikuisten auktoriteetit ovat antaneet lapsille vaikutelman, että perusoikeusrajoituksia saadaan käyttää milloin ja miten vain. Haastateltavista on tuntunut, että lastensuojelulaitoksen aikuiset voivat tehdä mitä vain haluavat ja käyttää perusoikeusrajoituksia omien halujensa mukaisesti. Luottamukselliset ja turvalliset suhteet rakentuvat yksilöllisesti arjen yhteisissä hetkissä ja tekemisessä. Pieniltäkin tuntuvat vuorovaikutustilanteet voivat olla lapsille merkityksellisiä ja vaikuttaa heidän kokemuksiinsa. (Laakso & Enroos 2016, 512.) Moni haastateltava muistaa edelleen tiettyjä tilanteita, joissa lastensuojelulaitoksen työntekijät ovat käyttäneet valta-asemaansa väärin. Tilanteet, jotka eivät ole välttämättä vaikuttaneet merkittäville työntekijöille, voivat vaivata lastensuojelulaitoksissa kasvaneita lapsia pitkään. Lastensuojelulaitoksen työntekijöiden auktoriteetit haastavat turvallisen suhteen luomista lapsen ja aikuisen välille. Tutkielmamme teoreettinen näkökulma, voimavarakeskeinen teoria korostaa, kuinka sosiaalityöntekijän valta ei saa vaikuttaa asiakkaan voimavarojen heikentymiseen (Healy 2014, 161–176).

“Niin mua kuristettiin ja painettiin semmoiseen kivilevyä vasten ja huudettiin päin näkyä...” (H1)

“... olihan siinä se pelko aina, että ne periaatteessa työntekijät pystyy tehdä ihan mitä ne haluaa.” (H3)

“Siellä oli yksi ohjaaja, joka hakkasi ja välillä kuristi jotakin lapsia.” (H7)

Haastateltavien vuorovaikutusympäristö lastensuojelulaitoksessa ei ole ollut kovinkaan lapsiystävällinen. Voimavarakeskeisen teorian mukaan olisi tärkeää, että esimerkiksi sosiaalityöntekijät pohtivat omaa asiantuntijuuttaan ja sen myötä heillä olevaa valtaa (Healy 2014, 161–176). Lasten hyvinvoinnin kannalta lastensuojelulaitoksen työntekijän itsereflektio perusoikeusrajoitusten käytössä on erityisen tärkeää.

Sosiaaliset verkostot yhteydessä turvallisuuden kokemukseen

Perusoikeusrajoitukset ovat vaikuttaneet lasten sosiaalisille suhteille. Sosiaaliset suhteet, kuten suhde perheeseen, ovat merkittäviä tekijöitä lapsen turvallisuuden

tunteen rakentumiselle ja ne ovat yhteydessä lapsen hyvinvointiin (Kallinen ym. 2021, 10–11). Läheisiä ihmissuhteita on rajoitettu perusoikeusrajoitusten myötä liikaa ja rajoituksilla on ollut pitkäaikaisia vaikutuksia. Yksi haastateltavista kertoo, kuinka lastensuojelulaitoksessa asuessa suhteet ydinperheeseen kariutuivat täysin ja hänestä tuntui, että kukaan ei välitä hänestä. Heikot sosiaaliset suhteet aiheuttivat lapsille yksinäisyyden tunteita. Lapsen ja hänen perheensä välisen suhteen tukeminen on tärkeää lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen identiteetin ja minuuden kehittymisen kannalta (Araneva 2018, 263–264). Turvallisuuden tunteen rakentumisen kannalta oman persoonan rakentuminen on myös merkittävässä asemassa (Suojanen 2022, 62). Yhteydenpidon tukeminen lapsen ja perheen välillä on merkittävää ja toivottua perheen jälleenyhdistymisen kannalta (Araneva 2022, 617).

“Meidän äiti ei saanut käydä siellä ollenkaan...” (H1)

“... ydinperheeseen tulehtu välit, kun mä en saanut olla lapsena yhteydessä heidän kanssaan... rajoitustoimenpiteet muokkas sitä, että kuinka paljon mulla on sitä pelkoa, että ihmiset lähtee... ja mulla on tosi vaikea olla yksi ja mulla on tosi vaikea luottaa itteeni... mulle ei annettu mitään kirjeitä eikä mitään kortteja... mitä mun perhe oli lähettänyt mulle. Ja se sai mut uskomaan, että mä oon aivan yksin ja kukaan ei musta välitä.” (H2)

Perheen lisäksi lapselle tärkeitä ihmissuhteita ovat kaverisuhteet (Laakso 2019, 75). Aineistoissamme esiintyy kokemuksia yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta kaverisuhteissa. Ajanvietto kavereiden kanssa tukee lapsen turvallista kasvua (Saariluoma ym. 2021, 10). Lastensuojelulaitoksissa työskentelevien tulisi huolehtia siitä, että lapsen kaverisuhteet säilyvät myös sijoituksen aikana, mutta aineistojemme mukaan näin ei aina ole. Haastateltavat kertovat, kuinka ajanvietto kavereiden kanssa on ollut rajallista tai yhteyttä kavereihin ei ole saanut pitää ollenkaan. Yksi haastateltava kertoo, kuinka lastensuojelulaitokseen muuttaessa hän ei saanut pitää yhteyttä ystäviinsä kolmeen kuukauteen. Kaverisuhteet ovat yhteydessä turvallisuuden tunteen rakentumiseen ja ne lisäävät lasten resilienssin kehittymistä (Kallinen ym. 2021, 11; Leskisenoja 2016, 55). Yhteydenpidon rajoittaminen lapsen ystäviin on siis suoraan yhteydessä lapsen turvallisuuden tunteeseen. Kaverisuhteiden tukemiseen ei kuulu

ainoastaan lapsen auttaminen yhteydenpidossa, vaan lapselle pitää myös antaa mahdollisuus keskustella aikuisen kanssa hänen ihmissuhteistaan ja esimerkiksi niihin liittyvistä huolenaiheista (Laakso 2019, 75).

“Se ensimmäinen kolme kuukautta, kun ei saanut mitään yhteyttä pitää yhtään kehenkään... mulla jäi aika paljon kavereita sitten pois, kun toiset jatkoivat sitten vähän sellaista nuoren elämää ja sitten mä olin vähän yksin siellä.” (H6)

Vastuu sosiaalisista suhteista on jätetty pitkälti lapsille. Lapsen kanssa keskustelu hänen ihmissuhteistaan takaa lapselle merkityksellisiä ja turvallisia ihmissuhteita ympärilleen (Laakso 2019, 75). Merkityksellisten ja turvallisten ihmissuhteiden tukeminen on tärkeää lapsen hyvinvoinnille ja sosiaalisten suhteiden liiallisella rajoittamisella voidaan aiheuttaa pitkäaikaisia seurauksia lasten sosiaalisille suhteille. Yksinäisyyden tunteen välttämiseksi on tärkeää, että lapset tietävät, että heillä on ympärillään välittäviä läheisiä ja suhteet heihin ovat turvattuja.

Luottamuksen ja turvan kokemukset

Aineistoissamme esiintyy myös onnistuneita turvallisuuden rakentumisen kokemuksia. Läheiset ja turvalliset suhteet lastensuojelulaitoksen ohjaajien kanssa vaikuttivat positiivisesti lastensuojelulaitoksen kokemuksiin. Erityisesti sijoitetuille lapsille on tärkeää, että heillä on elämässään aikuisia, joiden kanssa heillä on luottamuksellinen suhde (Wood ja Selwyn 2017, 14–15). Osa haastateltavista kertoi, kuinka he ovat edelleen yhteyksissä lastensuojelulaitoksien ohjaajiin. Turvallisuuden tunteesta keskustellessa esille nousee lastensuojelulaitoksien säännöt ja niiden johdonmukaisuus. Rauhallisuuden tunteella, arjen rutiineilla, arjen seesteisyydellä sekä tutulla ympäristöllä on vaikutusta lapsen hyvinvointiin (Kallinen ym. 2021, 11–17). Selkeät rakenteet ja johdonmukainen toiminta luovat lapselle turvallisuutta (Välivaara ym. 2018, 182). Yhdenvertaiset säännöt lasten välillä sekä sääntöjen selkeys vaikuttivat positiivisesti lasten luottamukseen ja turvan kokemuksiin.

“... musta tuntuu, että ne säännöt oli aika johdonmukaisia ja semmosia ymmärrettäviä.” (H4)

“Minulla oli läheiset välit ohjaajien kanssa ja osan kanssa olen edelleen tekemisissä...” (K1)

Yksi haastateltava kertoo, kuinka turvallisen ohjaajan kannustus ja kehut saavat hänessä aikaan ylpeyden tunteita vielä tänäkin päivänä. Sijoitetuille lapsille on tärkeää, että heillä on ympärillään aikuisia, jotka uskovat heihin ja näkevät heidän vahvuutensa. Puolestaan erilaiset sanktiot ja lapsen rankaiseminen voivat aiheuttaa sijoitetulle häpeän ja arvottomuuden tunteita. (Välivaara ym. 2018, 182.) Lapsien turvallisuuden ja luottamuksen tunteen rakentamisen kannalta on merkittävää, että lastensuojelulaitoksen työntekijät luottavat vastavuoroisesti myös lapsiin. Tutkielmamme teoreettiseen näkökulmaan, voimavarakeskeiseen näkökulmaan, sisältyy ajatus jokaisen ihmisen omista voimavaroista, vahvuuksista ja resursseista. Näiden käyttäminen asiakastyössä ja asiakkaan kohtaamisessa on tärkeää. (Healy 2014, 161–176.) Tämä ilmenee haastateltavien vastauksissa siten, että lapsien kannustaminen, heihin luottaminen ja heidän kanssaan luotu turvallinen suhde vaikuttivat positiivisesti lasten hyvinvointiin ja lisäsivät lapsen voimavaroja.

“Mulla oli pari ohjaajaa, kenen kanssa mulla oli turvallinen ja hyvä olla. Mä luotin niihin... sain kuulla lukuisia kertoja, kuinka osaan ottaa kaverin mukaan ja kannustaa. Kuinka jokainen sai olla omaitsensä ja ilmaista itseään. Ylpeilen sillä varmasti koko lopun elämäni, koska silloin myös tajusin, kuinka tärkeä arvo se on kantaa, kun yritetään rakentaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.” (K5)

On tärkeää, että ammattilaiset osaavat asettaa itsensä lapsen asemaan ja heidän työyhteisössään kannatetaan yhteistyöhön sekä asiakkaiden huomioimiseen perustuvaa työtettä (Lastensuojelun keskusliitto n.d). Jos lapset kokevat rajoitusten vaikuttavan heidän arkeensa liikaa, se voi heikentää heidän luottamustaan lastensuojelulaitoksen henkilökuntaan, viranomaisiin ja lastensuojelulaitosten sääntöihin.

5.3 Kokemus kuulluksi tulemisesta

Aineistoista nousi esiin kokemuksia kuulluksi tulemisesta. Kuulluksi tulemisen tunnetta vahvasti kuuntelevat ja läsnä olevat laitoshuollon aikuiset. Kokemus kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta on tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta (Kallinen ym. 2021, 14). Osa haastateltavista koki, ettei heidän mielipiteillään ollut merkitystä. Jaottelimme seuraavaksi kokemukset *oman mielipiteen mitättömyyden kokemuksiin, oman äänen merkityksettömyyteen perusoikeusrajoitusten päätöksissä sekä merkityksellisyyden ja arvostuksen kokemuksiin.*

Kokemukset oman mielipiteen mitättömyydestä

Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen mielipide on selvitettävä ja huomioitava lastensuojelutoimenpiteissä. Mielipiteen ilmaisu on osa lapsen osallisuutta. Lapsen osallisuus on merkittävä tekijä lapsen hyvinvoinnin toteutumiselle. (Laakso 2019, 21–22.) Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan liittyen oman mielipiteen mitättömyyteen. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus oman mielipiteensä ilmaisuun hänen omissa asioissaan ja lapsen mielipide kuuluu huomioida lapsen kehitystason ja ikätason mukaisesti (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2022, 7). Haastateltavat ovat kokeneet oman näkemyksensä täysin mitättömäksi heitä koskevissa rajoituksissa, joka on heikentänyt osallisuuden toteutumista. Osa haastateltavista kokee, että mielipiteen ilmaisuun on tarjottu mahdollisuus, mutta heidän näkemyksiään ei ole otettu tosissaan.

“Musta tuntuu, että mun sanalla ei ole ollut painoarvoa.” (H4)

“Saanhän sitä sanoa, että tämä on persiistä, mutta eihän se vaikuta mihinkään.” (H7)

Oman mielipiteen esittämiseen ei perusoikeusrajoitusten käytössä aina edes annettu mahdollisuutta. Vaikuttamismahdollisuudet ja osallistumisoikeus kuuluvat lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, joten niiden rajoittaminen on sallittua ainoastaan erittäin painavien perusteiden nojalla (Araneva 2018, 256). Haastateltavat kertovat, kuinka heitä ei kuunneltu ja perustelut säännöille ja rajoituksille olivat heikot. Haastateltavat kokevat, että heidän osallisuutensa perusoikeusrajoituksissa ja laitoksen säännöissä ei toteutunut. Osallisuuden myötä lapset ymmärtävät, kuinka heidän näkemyksensä vaikuttavat päätöksentekoon ja lopputuloksiin (Peltonen ym. 2021, 13). Yksi haastateltava kuvailee lastensuojelulaitoksessa asumisen muistuttavan vankilaa, koska hänellä ei ollut mitään vaikutusvaltaa tai vapautta vaikuttaa omiin asioihinsa. Haastatteluista myös ilmenee, kuinka vastuu oman mielipiteen ilmaisusta jätettiin lapselle, eivätkä laitoshuollon aikuiset aktiivisesti edistäneet lapsien osallisuutta. Aikuisilla on velvollisuus tukea lasta neutraalilla tavalla oman mielipiteensä ilmaisussa, mikäli se on tarpeen (Araneva 2018, 253).

“... en tullut kuulluksi ja nähdyksi. Tunsin asuvani vankilassa, jossa ei ollut kaltereita...” (K5)

“Kaikki perusteltiin sillä, että kun tällaiset säännöt ja niiden mukaan mennään, eikä siinä keskusteltu mistään omista mielipiteistä tai itsemääräämisoikeuksista tai mistään muustakaan.” (H3)

Aikuisten näkemykset menevät usein lasten kokemusten ja ajatusten edelle. Lapsen osallisuuden toteutuminen on tärkeää, koska se tukee kokemuksia omasta vapaudesta ja itsemääräämisoikeudesta (Peltonen ym. 2021, 12–26). Jos lapsi kokee toistuvasti, että hänen näkemyksiään ei oteta tosissaan, lapsi voi oppia vaikenemaan ja ei enää edes vaivaudu kertomaan mielipidettään. Haastateltavien kokemuksista ilmenee turhautumisen tunteita liittyen oman mielipiteen esittämiseen ja sen mitättömyyteen.

Oman äänen merkityksettömyys perusoikeusrajoitusten päätöksissä

Aineistoissamme esiintyy kokemuksia lapsen äänen merkityksettömyydestä perusoikeusrajoitusten päätöksissä. Mitä merkittävämpi päätös on lapsen elämän

kannalta, sitä suurempi painoarvo hänen näkemyksellään tulisi olla päätöksiä tehtäessä (Räty 2019, 181–182). Haastateltavat kertovat, kuinka perusoikeusrajoitusten päätöksiä ei aina perusteltu heille ja esimerkiksi heidän näkemyksiään ei aina kuultu ennen perusoikeusrajoitusten tekemistä. Lapsen ja aikuisen tulee olla tasavertaisia keskenään keskustellessaan lapsen asioista. Tasavertainen suhde toteutuu, kun aikuinen on aidosti läsnä kuunnellessaan lasta. (Juusola ja Vehkaoja 2018, Kohti muutosta-muutokseen motivoiminen yhteistyössä lapsen ja nuoren kanssa.) Yksi haastateltava kertoo, kuinka hänellä ei ollut mahdollisuutta kysyä päätöksistä ja niiden sisällöstä sosiaalityöntekijältään. Vastuu lapsen kuulemisesta ja sen huomioimisesta on sosiaalityöntekijällä ja sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta henkilökohtaisesti ja säännöllisesti (Hakalehto 2018, 399–400).

Osa haastateltavista kokee, että heillä ei ollut mitään vaikutusvaltaa perusoikeusrajoituksiin, vaikka mahdollisuus oman näkemyksen esittämiseen tarjottiinkin. Perusoikeusrajoitusten käyttämistä ohjasi pitkälti lastensuojelulaitoksien aikuisten näkemykset. Lapsen henkilökohtainen tapaaminen on kuulemisen kannalta merkittävää, koska lapsen oma näkemys tulee suoraan ilmi sosiaalityöntekijälle ja riski aikuisten tekemistä vääristä tulkinnoista minimoidaan (Araneva 2018, 257). Lapset eivät aina edes saaneet nähdä perusoikeusrajoitusten päätöksiä.

“... eihän meiltä mitään kysely ja ei saatu olla mitään mieltä niistä päätöksistä... me ei saatu nähdä niitä päätöksiä... halusin, että nään ne päätökset ja kysyä sosiaalityöntekijältä, koska sossun kanssa ollaan yhteistyössä, kun näitä tehdään, niin ei se ollut mitenkään mahdollista.” (H5)

“Ainakin kahdessa näistä paikoista oli semmoinen, että se tuli aina kirjallisena se LVR-päätös. Ja sitten se hoidettiin silleen, että sinä jonkun ohjaajan kanssa näit sen paperin ja sitten sinä allekirjoitit sen. Ja sitten siinä vaiheessa olisi varmaan ollut joku tämmöinen, että sinä olisit voinut siitä valittaa tai vastustaa tai ilmaista, että sä et sitä hyväksy.” (H4)

Lapsen osallisuus ei kuitenkaan merkitse sitä, että lastensuojelu asioissa päätöksiä tehdään aina lapsen toiveiden mukaan (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014, 1). Yksi

haastateltava kertoo, kuinka hänen näkemyksiään ei kuunneltu, mutta hän ymmärtää, että hänen omat näkemyksensä eivät aina olleet hänen omaksi parhaakseen. Jos lapsen mielipidettä ei voida huomioida päätöksessä, on olennaista selittää ratkaisu hänelle ymmärrettävällä tavalla, jotta hän tietää, miksi kyseiseen lopputulokseen on päädytty (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014, 1). Yksi haastateltavista ei päässyt näkemään kaikkia perusoikeusrajoitusten päätöksiä, joten oman näkemyksen esittämistä tai sen huomiotta jättämistä päätöksestä ei edes voinut kyseenalaistaa.

“Ei kerrottu ja kaikista en saanut päätöstä, että niihin mihin sai päätöksen, niin sai sitten sanoa sen, että onko se omaa mieltä vai eri mieltä, mutta sitten jos siitä ei sitä päätöslappua tullut, niin ei sitä sitten erikseen kysyttykään.” (H6)

“Päätösten teossa minulla ei ollut osaa eikä arpaa, vaikka sainkin kertoa mielipiteeni. Mielestäni sitä ei kuunneltu, mutta ihan syystäkin, sillä omat näkemykseni eivät olleet turvallisia minulle itselleni.” (K5)

Lastensuojelulain 74 §:n 1 momentin mukaan perusoikeusrajoitusten kirjauksessa tulee aina lukea, mikä oli lapsen oma mielipide ja onko lasta kuultu ennen perusoikeusrajoitus toimenpiteen aloittamista. Kokemukset lasten näkemyksien esittämisestä ja niiden huomioimisesta perusoikeusrajoituksissa ovat olleet heikkoja. Lastensuojelulaitoksen työntekijät ja sosiaalityöntekijä tekevät perusoikeusrajoitus päätöksiä, jotka vaikuttavat suoraan lapsen elämän useisiin osa-alueihin. Kun lapsi saa itse kertoa näkemyksensä ja kokemuksensa, päätökset palvelevat paremmin lapsen omia etuja ja lapsen hyvinvoinnin toteutumista.

Merkityksellisyyden ja arvostuksen kokemukset

Ainestoissamme esiintyy myös onnistuneita kokemuksia kuuluksi tulemisesta lastensuojelulaitoksissa. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsi kokee itsensä arvostetuksi (Kallinen ym. 2021, 14). Yksi haastateltava kertoo, kuinka hänelle on jäänyt mieleen muutamia tilanteita, jossa hänen näkemyksiään perusoikeusrajoitusten käyttämiseen on kysytty. Pienet arkiset vuorovaikutustilanteet lastensuojelulaitoksen aikuisen kanssa voivat olla lapselle merkittäviä (Laakso & Enroos

2016, 512). Pienten vuorovaikutustilanteiden merkitys näkyy aineistoissamme siten, että muutamat positiiviset vuorovaikutustilanteet ovat jääneet hyvin haastateltavien mieleen. Lapsen kanssa vuorovaikutuksessa ollessa on tärkeää, että aikuisella on aitoa kiinnostusta lapsen asioihin (Kallinen ym. 2021, 14). Lapsen osallisuus lastensuojelussa vaatii, että lapsen asioista vastaavat aikuiset antavat lapselle mahdollisuuden oman mielipiteen kertomiseen (Lastensuojelun keskusliitto n.d).

“Kyllä silloin paljon nuorempana mä muistan, että pari kertaa kysyttiin, että onko tämä mun mielestä oikeudenmukaista.” (H2)

“No kyllä mä muistelisin niin, että kyllä niistä on aina infottu mua, että miksi ja mitä tulee... tämä yksikön johtaja oli onneksi sellainen, että hän oli paljon siinä nuorten arjessakin läsnä ja hän kuunteli meitä.” (H8)

Läsnä olevan ja kuuntelevan aikuisen rooli on merkittävässä osassa positiivista lastensuojelukokemusta ja perusoikeusrajoitusten käyttöä. Lapset haluavat, että heitä kohdellaan yksilöinä ja heidän mielipiteensä ja kokemuksensa ovat arvostettuja (Inkinen 2018, Epilogi-lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan). Tunnesiteen vahvistuminen lapsen ja lastensuojelulaitoksen aikuisen välillä voi esimerkiksi vähentää lapsen kiinnostusta lähteä hatkareissulle (Aarnio 2021, 81–83). Aito kuunteleminen ja lapsen osallisuuden huomioiminen motivoi myös lapsia käyttäytymään paremmin ja voi vähentää perusoikeusrajoitusten tarvetta.

“No siis kyllähän ne oli tukena silleen, että he just yritti selittää aina, että miksi ja näin. En mä mitenkään näe, että ne olisi ollut mitenkään negatiivisesti siinä.” (H8)

“Seko kuunneltiin ja näin, niin se motivoi sitten itseäkin käyttäytymään paremmin.” (H7)

Kun lapsi kokee, että häntä kuunnellaan ja arvostetaan, hän oppii luottamaan ympärillä oleviin aikuisiin. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki lapsen ehdotukset tulisi toteuttaa, mutta hänen näkemyksiään tulisi kuunnella ja ottaa vakavasti, jotta hän voi kokea olevansa arvokas ja merkityksellinen.

5.4 Aikuisuuden myötä muuttunut suhtautuminen lapsuuden kokemuksiin

Aineistoista nousi esiin erilaisia suhtautumisia perusoikeusrajoituksiin aikuisena. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että perusoikeusrajoitukset on koettu suurilta osin hyväksi. Osa haastateltavista sen sijaan näkee lapsena koettujen perusoikeusrajoitusten aiheuttaneen pitkäaikaisia negatiivisia vaikutuksia, jotka vaikuttavat heihin vielä aikuisiälläkin. Jaotteleimme seuraavaksi kokemukset *elämä lastensuojelun jälkeisiin kokemuksiin; pettymyksiä ja pohdintoja sekä lapsuuden kokemuksista aikuisuuden ymmärrykseen.*

Elämä lastensuojelun jälkeen; pettymyksiä ja pohdintoja

Perusoikeusrajoituksista on koitunut osalle haastateltavista haittaa pitkälle aikuisuuteen. Lastensuojelulaitoksissa lapsen kasvatuksen tavoitteena on lapsen hyvinvoinnin edistäminen (HE 237/2018, 40–49). Lastensuojelulaitoksessa käytetyt perusoikeusrajoitukset ovat vaikuttaneet haastateltavien mahdollisuuksiin hyväksyä lapsuudessaan kokemat asiat. Lapsen hyvinvoinnin ja toivon vahvistumisen suhteen on tärkeää, että lapsi kykenee hyväksymään oman elämänhistorian ja näkemään laitoshuollon merkittävänä kokemuksena hänen omassa henkilökohtaisessa kasvutarinassaan (Wood & Selwyn 2017, 20–34; Peltonen ym. 2021, 11). Osalle haastateltaville perusoikeusrajoitukset ovat aiheuttaneet muun muassa hylkäämiseksi tulemisen pelkoa ja läheisten sosiaalisten suhteiden katkeamista. Laitoshuoltoon sijoitetun lapsen suhdetta biologiseen perheeseensä ja muihin läheisiin on tuettava aina, ellei se ole lapsen edun kannalta haitallista (YK:n sijaishuollon ohjeet, art. 81).

“... se on niinku vahingoittanut miun ja miun äitin suhteita, että me ei edelleenkaan olla missään tekemisissä, koska me ei saatu sitä aikaa, mikä meille olisi kuulunut. Kyllä se hajotti mun perheen. Se hajotti mun ja mun äitin välit ihan kokonaan” (H1)

“Ihan kauhea, kauhea, kauhea hylätyksi tulemisen pelkoa. Mä en pysty luottamaan mihinkään jatkuvuuteen, koska se vaikuttaa todella paljon

siihen, että kun sulta lapsena otetaan se yhteys pois sun läheisiin, sun perheeseen, ja sut laitetaan vieraiden ihmisten kanssa, niin se ei palvele sitä, että kuinka aikuisena arkisissa asioissa sä pelkää, että kaikki loppuu yhtäkkiä... ja mä tiedän, että se johtuu siitä, että mun perusoikeuksia on rajoitettu siinä, että mä en ole saanut pitää yhteyttä kehenkään, että mun on pitänyt olla vaan siellä.” (H2)

Lapsena koetut perusoikeuksien rajoitukset voivat vaikuttaa lastensuojelulaitoksessa kasvaneiden elämään aikuisuudessa monin tavoin. Perusoikeusrajoitusten tarpeettomat ja kauaskantoiset haittavaikutukset eivät ole lastensuojelulaitosten tavoitteiden mukaisia. On tärkeää, että lapsi saa sijoituksen aikana tukea, jonka avulla lapsi saa toivoa paremmasta elämästä (Laakso 2019, 22). Oikeanlainen tuki ja mahdollisten lastensuojelulaitoksesta aiheutuvien haittavaikutusten tunnistaminen on tärkeää, jotta lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden aikuisuudesta tulee tasapainoista ja turvallista. Yksi haastateltava kertoo, kuinka hänen elämänsä on todella suorituskeskeistä, sillä lastensuojelulaitoksesta ja kevein perustein käytetyistä perusoikeusrajoituksista on aiheutunut hänelle suorituspaineita.

”Kyllähän se on vaikuttanut esimerkiksi tähän päivään siten, että se elämä on tosi semmoista suorituskeskeistä tai sellaista, että jotenkin ajattelee, että niillä omilla teoilla ja kuinka hyvin suoriutuu ja näin, että se jotenkin määrittää sitä, että minkälainen sä oot ihmisenä. Sillä lailla on vaikea ajatella sitä silleen, että minä omana itsenäni riitän, eikä tarvitse olla tosi hyvä ja pärjäävä kaikessa...” (H3)

”Nyt ehkä aikuisena sitten, kun olen huomannut ne vaikutukset, mitä sillä on ollut itseensä varsinkin tällaisella eristäytymisen tavalla ulkomaailmasta, niin kyllä mulla ehkä jälkeinpäin on sitten vaikuttanut se enemmän siten, että mua on vähän tympässy, että tuommoista on ollut. Kun ei välttämättä kaikki ollut ihan asianmukaista tässä kyseisessä laitoksessa.” (H6)

Perusoikeusrajoitukset voivat vaikuttaa hyvinvointiin vielä aikuisenakin. Jotkut voivat kärsiä esimerkiksi hylkäämisen pelosta, luottamuksen puutteesta ja oman menneisyyden hyväksyminen voi olla haastavaa. Tämä osoittaa, kuinka tärkeää on suojella lasten perusoikeuksia ja taata heille turvallinen kasvuympäristö. Lastensuojelulaitoksissa työskentelevien henkilöiden tulee tiedostaa

perusoikeusrajoitusten mahdolliset pitkäaikaisvaikutukset ja tarjota lapsille tukea niiden käsittelyyn.

Lapsuuden kokemuksista aikuisuuden ymmärrykseen

Aineistoissamme tulee esille kokemuksia, joissa aikuisuuden myötä suhtautuminen perusoikeusrajoituksiin on muuttunut positiivisempaan suuntaan. Osa vastaajista kertoo edelleen olevansa yhteydessä lastensuojelulaitoksissa työskenteleviin ohjaajiin. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on merkittävää, että lapsella on ympärillään ymmärtäväisiä aikuisia (Kallinen ym. 2021, 4). Lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tulisi pyrkiä tukemaan vähintään yhden lastensuojelulaitoksessa työskentelevän aikuisen ja lapsen välistä suhdetta (Laakso ja Enroos 2016, 513). Yksi haastattelumme vastanneista toteaa, että rajat ovat rakkautta, mikä kiteyttää lastensuojelulaitosten tavoitteet huolehtia lasten hyvinvoinnin ja tasapainoisen kasvun toteutumisesta. Laitoshuollon aikana koettu aikuisen ja lapsen välinen kunnioittava suhde vaikuttaa suuresti siihen, miten lapsi kokee olonsa maailmassa (Törrönen 2021, 137). Perusoikeusrajoituksiin on ollut helpompaa suhtautua, kun suhde lastensuojeluntyöntekijään on ollut lämmin ja läheinen. Lastensuojelulaitoksen työntekijän tunnesiteen vahvistumisen myötä lapsi kokee aidosti, että lastensuojelulaitoksen työntekijät välittävät hänestä (Aarnio 2021, 82–83).

“Mä olen edelleen niihin mun entisiin ohjaajiin yhteydessä ja käyn vuosittain siellä mun vanhassa laitoksessa moikkaamassa näitä vanhoja ohjaajia. Ja kyllä mä sanon, että vaikka ne oli radikaaleja... niin kyllä sanon, että asiat oli paljon paremmin silloin, kun ne oli oikeasti tiukat... koska kyllä minä edelleen ajattelen, että rajat on rakkautta.” (H8)

“Minulle sijoitus lastenkotiin oli helpotus ja muistelen sen aikaisia ohjaajia lämmöllä ja olen kiitollinen monesta asiasta.” (K3)

Lastensuojelun viranomaisten toimenpiteiden tulee vastata lapsen auttamistavoitteita (Malja ym. 2019, 14–15). Lastensuojelulain alla työskentelevien tulee pyrkiä toiminnallaan varmistamaan lapselle mahdollisimman paras lopputulos (Hakalehto

2018, 395). Idealia on pyrkiä saavuttamaan tavoitteet mahdollisimman vähällä lapsen oikeuksiin puuttumisella (Malja ym. 2019, 14–15). Kiitollisuutta ja ymmärrystä perusoikeusrajoitusten suhteen koettiin aikuisiällä, mikäli perusoikeusrajoitus toimenpiteitä on käytetty oikein perusteiden vastaamaan lapsen auttamistavoitteita. Lapsena ärsyttävältä tuntuviin perusoikeusrajoituksiin voidaan suhtautua aikuisiällä myönteisemmin, koska niiden koetaan olleen oman turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi pakollisia. Myös sääntöjen ja rutiinien olemassaoloa arvostettiin. Yksi vastaaja kertoo, kuinka rutiinit ovat jääneet osaksi hänen elämää laistohuollon jälkeenkin ja laitoshuollossa opitut käytöstavat ovat kantaneet pitkälle. Lastensuojelulaitoksen sääntöjen tarkoituksena on auttaa lasta ymmärtämään yhteiskunnan normeja ja tukea lapsen hyvinvointia (HE 237/2018 40–49).

“Nyt aikuisena pidän todella hyvänä juttuna sitä, että mua rajoitettiin ja suojeltiin. Tavaroiden tarkastaminen ärsytti nuorena, kun salakuljetin niin paljon kaikkea terävää mutta näin aikuisena olen kiitollinen, että ne tarkastettiin. Ilman rajoituksia ja tukea en usko, että olisin edes hengissä.”
(K1)

“Yhteydenpito väärään porukkaan katkaistiin, vaikka se ei silloin tuntunut hyvältä niin jälkeen päin ajattelen, oli parhaakseni tosin vähän turhan rajuja toimenpiteitä.” (K4)

“Rutiinit ovat jääneet kiinni minuun, siivoan yhä kerran viikossa kunnolla kotini ja rauhoitun nukkumaan tiettyyn aikaan... ilman rajoja tai rutiineja, luulen että elämäni olisi kaoottista ja vaikeaa, olisi hankala pitää mistään kiinni ja mielenterveyteni heikentyisi entisestään... olen silti jokaisesta hetkestä kiitollinen ja jokainen oppi on mennyt perille, minulla on käytöstavat olemassa ja osaan kunnioittaa ihmisiä eri tavoin. Olen ylpeä siitä, millainen minusta kasvoi, vaikka hetkiin mahtui paljon epätoivoa.”
(K5)

Lapsuuden tapahtumat muovaavat ihmisille toimintatapoja, jotka voivat säilyä läpi elämän. Lapsuudessa koetut tapahtumat antavat pohjan sille, miten ihminen hahmottaa maailmaa ja itsensä osana sitä. Aikuisuudessa ymmärrys lapsuuden kokemuksista voi auttaa suhtautumaan omaan menneisyyteen hyväksyvämmiin ja myötätuntoisemmin.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Perusoikeusrajoituksia on tutkittu, mutta laitoshuollossa kasvaneiden kokemuksia sekä hyvinvoinnin näkökulmaa aiheesta on vielä vähän tutkittu. Halusimme tarttua aiheeseen, koska lastensuojelulaitoksessa kasvaneiden kokemusten selvittäminen auttaa ymmärtämään, miten perusoikeusrajoituksia käytetään käytännössä ja millaisia merkityksiä niillä on lasten hyvinvoinnille. Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lastensuojeluntehtäviin kuuluu lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kasvun edistäminen. Tämä onnistuu parhaiten, kun lapsen tarpeet ja kokemukset ovat keskiössä päätöksenteossa ja palveluiden kehittämisessä. Sosiaalityön voidaan yleisesti sanoa olevan hyvinvointitiede, sillä sen keskeisenä tavoitteena on ymmärtää ja analysoida asiakkaiden hyvinvointia sekä tunnistaa sen toteutumiseen liittyviä haasteita ja parannusmahdollisuuksia (Niemelä 2017, ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana).

Tutkielmamme tavoitteena oli vastata haastatteluista saatujen aineistojen avulla kysymykseen: *“Mitä merkityksiä perusoikeusrajoituksilla on ollut lastensuojelulaitoksissa kasvaneiden hyvinvoinnille?”* Keräsimme haastatteluaineistot teemahaastattelun avulla. Teemamme valikoituivat hyvinvointiteorioiden avulla ja jokaisella teemalla on vaikutusta lapsen hyvinvoinnille. Teemoinamme toimivat lapsen arjen voimavarat, osallisuus, oikeudet ja luottamus laitoshuollon henkilökuntaan. Teemahaastatteluiden avulla saimme kerättyä laadukasta aineistoa ja löysimme vastauksia tutkimuskysymykseemme. Haastateltavat olivat kokeneet epäoikeudenmukaisuutta perusoikeusrajoitusten käyttämisessä. Haastateltavat kokivat epäoikeudenmukaisuutta tilanteissa, joissa heidän tietonsa omista oikeuksistaan olivat puutteellisia. Merkittävä tekijä huostaanotetun lapsen hyvinvoinnin rakentumiselle on lapsen oikeuksien tunnustaminen (Wood & Selwyn 2017, 2–34). Haastateltavilla ei esimerkiksi ollut tietoa siitä, millaisia ovat heidän omat oikeutensa perusoikeusrajoitusten käytössä ja miten he voivat oikeuksillaan vaikuttaa heihin kohdistuviin perusoikeusrajoituksiin. Tämä oli väistämättä yhteydessä lasten hyvinvointiin ja lasten oikeuksien tunnustamiseen. Lastensuojelulaitoksissa olisi tärkeää

keskustella lasten kanssa heidän oikeuksistaan, jotta lastensuojelun tärkein tehtävä, lapsen hyvinvoinnin turvaaminen onnistuu mahdollisimman hyvin.

Haastateltavat kokivat, että lastensuojelulaitoksissa lapsia kohdeltiin eriarvoisesti. Eri lapset saivat samoista teoista erilaisia rangaistuksia ja esimerkiksi perusoikeusrajoituksia käytettiin joihin lapsiin helpommin kuin toisiin. Perusoikeusrajoituksia käytettiin osittain rangaistuksen omaisesti kaikkiin lapsiin, vaikka lain edellyttävät vaatimukset perusoikeusrajoituksen käyttöön toteutuivat vain yhden lapsen kohdalla. Esimerkiksi kotiintuloaikoja ja vertaisten kanssa vietettyä aikaa oli rajoitettu kaikilta lastensuojelulaitoksen lapsilta, vaikka vain yksi lapsista oli käyttäytynyt sopimattomasti vertaistensa seurassa. Myös lastensuojelulaitoksen säännöt vaihtelivat eri lasten kesken. Haastateltavien vastausten perusteella iso syy sille, että lapsia ei kohdeltu yhdenvertaisesti keskenään oli lastensuojelulaitosten työntekijöiden erilaisuudet. Osa työntekijöistä oli ankarampia kuin toiset ja se vaikutti siihen, millaista kohtelua kukin lapsista sai. Lapsen kokonaisvaltainen osallistuminen ja hyvinvointi riippuvat siitä, miten lasta ympäröivät aikuiset toimivat (Tuensalo ym. 2021, 17). Haasteluista ilmenee myös positiivisia kokemuksia yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja niissä korostui reilut työntekijät ja tasavertaiset säännöt lapsien välillä. Perusoikeusrajoitusten suhteen eriarvoinen kohtelu heikensi lasten hyvinvointia, kun taas reilu kohtelu lapsille asetettujen perusoikeusrajoitusten suhteen tuki lasten hyvinvointia.

Perusoikeusrajoitusten käyttäminen ei aina ollut oikeudenmukaista. Sijoituksen aikana ristiriitoja aiheuttaa useimmiten perusoikeusrajoitusten käyttäminen, minkä vuoksi lapselle pitää heti sijoituksen alkaessa kertoa, milloin niitä voidaan käyttää (Peltonen ym. 2021, 22–26). Osa haastateltavista koki, että perusoikeusrajoituksia on käytetty ilman päteviä perusteita ja perusoikeusrajoitukset ovat rajoittaneet liikaa lapsen hyvinvointia tukevia tekijöitä, kuten koulunkäyntiä, harrastuksia ja sosiaalisia suhteita. Lasten hyvinvointia tukeessa on tärkeää huomioida lasten perhesuhteiden ylläpito, koulunkäynti ja päivittäisten asioiden kuten mielekkään vapaa-ajan turvaaminen

(Kallinen ym. 2021, 4; Kallinen 2019, 49; Peltonen ym. 2021, 22). Haastattelijoiden kokemusten perusteella näitä kolmea tekijää on osittain rajoitettu liikaa, joka on vaikuttanut negatiivisesti lasten hyvinvointiin. Osa haastateltavista koki, että heidän kohdallaan perusoikeusrajoituksia on käytetty oikein ja niiden käyttäminen on ollut pakollista lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden suojelemiseksi.

Haastateltavien kokemusten mukaan turvallisuuden tunne ei ole aina toteutunut lastensuojelulaitoksessa. Lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi on tärkeää, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi (Kallinen ym. 2021, 4–21). Turvallisuuden tunteen muodostamisessa vaikeuksia aiheuttivat lapsen sosiaalisten suhteiden rajoittaminen ja lastensuojelulaitoksen työntekijöiden auktoriteetit. Sosiaaliset suhteet, kuten suhde perheeseen, ovat merkittäviä tekijöitä lapsen hyvinvoinnille ja yhteydessä lapsen turvallisuuden tunteen rakentumiseen (Kallinen ym. 2021, 10–11). Haastateltavat kokivat, että heidän sosiaalisten suhteiden rajoittaminen erityisesti perheenjäseniin oli erittäin raskasta ja vaikutti heidän hyvinvointiinsa. Myös suhteet laitoshuollon työntekijöihin eivät kaikkien haastateltavien kokemusten mukaan olleet erityisen turvallisia, koska työntekijät käyttivät auktoriteettiaan väärin. Lastensuojelulaitoksessa lapsille tulisi turvata turvallinen kasvuympäristö, johon kuuluu ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus (Malja ym. 2019, 13). Haastateltavien kokemusten mukaan heidän henkistä ja ruumiillista koskemattomuutta rikottiin useaan otteeseen lastensuojelulaitosten työntekijöiden puolesta, joka aiheutti lapsissa turvattomuuden tunteita. Tämä oli väistämättä yhteydessä lasten hyvinvointiin, sillä hyvinvoinnin kannalta merkittävä tekijä, turvallisuuden tunne, ei päässyt muodostumaan.

Osa haastateltavista on onnistunut kokemaan olonsa turvalliseksi lastensuojelulaitoksessa, joka on vaikuttanut positiivisesti heidän hyvinvointiinsa. Arjen rutiineilla, rauhallisuuden tunteella, tutulla ympäristöllä sekä arjen seesteisyydellä on vaikutusta lapsen hyvinvointiin (Kallinen ym. 2021, 11–17). Turvallisuuden tunteen kokemiseen haastateltavien kohdalla vaikuttivat selkeät ja johdonmukaiset säännöt ja ymmärtävät ja luotettavat aikuiset. Sijoitetuille lapsille on tärkeää, että heillä on

elämässään aikuisia, joiden kanssa heillä on luottamuksellinen suhde (Wood ja Selwyn 2017, 14–15). Hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta tukivat tilanteet, joissa haastateltavat kokivat, että lastensuojelulaitoksen työntekijät tunnistivat heidän vahvuutensa ja voimavaransa. Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että perusoikeusrajoituksiin ei aina edes lakiedellytysten täytyessä turvauduttu, vaan lapselle annettiin mahdollisuus korjata virheensä itse.

Perusoikeusrajoitusten käytössä lapsen osallisuus toteutui haastateltavien vastausten mukaan vain osittain. Yksi lapsen hyvinvointia tukevista tekijöistä on lapsen osallisuus (Laakso 2019, 21–22). Toimijuuden ja aktiivisen osallisuuden narratiivi korostaa lasten mahdollisuuksia kehittää hyvinvointiaan arjen erilaisissa ympäristöissä (Kallinen ym. 2021, 4–21). Haastateltavat kokivat, että heidän mielipiteellään ei ollut mitään merkitystä perusoikeusrajoituksissa. Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen mielipide on selvitettävä ja huomioitava lastensuojelutoimenpiteissä. Haastateltavien kokemusten perusteella mielipiteitä ei ole kysytty perusoikeusrajoitusten suhteen juuri ollenkaan tai niiden painoarvo päätöksissä on ollut pieni. Jos lapsen mielipidettä ei voida huomioida päätöksessä, on olennaista selittää ratkaisu hänelle ymmärrettävällä tavalla, jotta hän tietää, miksi kyseiseen lopputulokseen on päädytty (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014, 1). Haastateltavat kertovat, että he eivät ole saaneet aina nähdä kirjallisia päätöksiä perusoikeusrajoituksista ja heille ei ole kerrottu, miksi perusoikeusrajoituksen käyttöön on ryhdytty. Kun lapsi ja aikuinen keskustelevat, heidän tulee olla tasavertaisia, ja aikuisen tulee olla läsnä kuunnellessaan lasta (Juusola ja Vehkaoja 2018, Kohti muutosta-muutokseen motivoiminen yhteistyössä lapsen ja nuoren kanssa). Haastateltavien kokemusten mukaan perusoikeusrajoitusten suhteen aikuisten näkemykset ovat melkein aina menneet heidän omien näkemyksiensä edelle ja osallisuus ei ole toteutunut. Vähäinen osallisuus vaikuttaa negatiivisesti lapsen hyvinvoinnin toteutumiselle.

Osa haastatteliijoista on kokenut tulleeensa arvostetuksi ja kokenut äänensä merkitykselliseksi. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on merkittävää, että lapsi kokee itsensä

arvostetuksi (Kallinen ym. 2021, 14). Arvostuksen tunnetta lisäsi haastateltavien kokemusten perusteella lastensuojelulaitoksen työntekijän aito kiinnostus lapsen näkemyksiä kohtaan. Lapsen osallisuus lastensuojelussa edellyttää, että lapsen asioista vastaavat aikuiset tarjoavat lapselle mahdollisuuden kertoa oma mielipiteensä (Lastensuojelun keskusliitto n.d). Haastateltavien kokemusten mukaan pienet arkiset onnistuneet vuorovaikutustilanteet lastensuojelulaitoksen työntekijän kanssa jäävät mieleen ja muistuvat vuosien jälkeenkin. Aineistojemme perusteella lapsen informointi häntä koskevista päätöksistä ja osallisuuden aktiivinen tukeminen ovat keskeisiä tekijöitä lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen hyvinvoinnin tukemisessa.

Perusoikeusrajoituksiin suhtauduttiin aikuisuudessa eri tavoin. Lapsen hyvinvoinnin ja toivon vahvistumisen suhteen on tärkeää, että lapsi kykenee hyväksymään oman elämänhistorian ja näkemään laitoshuollon merkittävänä kokemuksena hänen omassa henkilökohtaisessa kasvutarinassaan (Wood & Selwyn 2017, 20–34; Peltonen ym. 2021, 11). Osa haastateltavista koki, että perusoikeusrajoituksiin on hankalaa suhtautua positiivisin mielin. Haastateltavien kokemusten perusteella perusoikeusrajoitusten käytöstä voi aiheutua lapselle pitkäaikaisia seurauksia, jotka vaikuttavat lapsen elämään vielä aikuisälläkin. Osa haastateltavista koki, että heillä on elämässään haasteita, jotka johtuvat osittain lastensuojelulaitoksessa asumisesta. Perusoikeusrajoitusten avulla lasten perusoikeuksia voidaan rajoittaa useilla eri elämänaalueilla, jonka vuoksi niiden seurauksien pohtiminen pitkällä aikavälillä on lapsen hyvinvoinnin kannalta merkittävää. Lastensuojelulaitoksissa lapsen kasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia (HE 237/2018, 40–49). Haastateltavien kokemusten perusteella hyvinvoinnin edistäminen ei aina ole toteutunut, sillä perusoikeusrajoitusten pitkäaikaisia vaikutuksia ei ole huomioitu.

Suhtautuminen perusoikeusrajoituksiin on muuttunut osittain myönteisemmäksi aikuisuuden myötä. Erityisen merkittävänä tekijänä myönteiselle suhtautumiselle oli lapsena koettu lämmin suhde lastensuojelulaitoksen työntekijän kanssa. Laitoshuollon aikana koettu aikuisen ja lapsen välinen kunnioittava suhde vaikuttaa merkittävästi

siihen, miten lapsi kokee paikkansa maailmassa (Törrönen 2021, 137). Aikuisena menneisyyteen palaaminen ja sen ymmärtäminen voi tuoda lisää hyväksyntää ja myötätuntoa omaa menneisyyttään kohtaan, jonka vuoksi olisi tärkeää, että lastensuojelulaitoksessa asumista voisi muistella edes osittain myönteisesti. Lastensuojelulain alaisuudessa työskentelevien tulee pyrkiä toiminnallaan varmistamaan lapselle mahdollisimman hyvä lopputulos (Hakalehto 2018, 395). Osa haastateltavista kokee, että perusoikeusrajoitusten käyttäminen on ollut heidän turvallisuutensa vuoksi tärkeää, jonka vuoksi niihin voidaan suhtautua myönteisemmin. Ideaalia on pyrkiä saavuttamaan tavoitteet mahdollisimman vähällä puuttumisella lapsen oikeuksiin (Malja ym. 2019, 14–15).

Mielestämme perusoikeusrajoituksia pitäisi tutkia aktiivisemmin laitoshuollossa kasvaneiden näkökulmista, koska heillä on rajoituksista ja niiden vaikutuksista henkilökohtaista kokemusta. Asiakaskokemukset auttavat selvittämään, miten lastensuojelutoimenpiteet vaikuttavat lasten elämään ja hyvinvointiin. Lasten hyvinvoinnin turvaaminen on yksi lastensuojelutyön tärkeimmistä tehtävistä, ja ymmärtämällä syvemmin perusoikeusrajoitusten merkityksiä lasten hyvinvoinnille, voidaan edistää lapsen turvallisen kehityksen ja kasvuympäristön toteutumista. Halusimme tutkielmamme kautta välittää sosiaalialan työntekijöille tietoa lasten kokemuksista, jotta he voisivat hyödyntää sitä työssään lasten parissa. Tutkielmaamme voisi jatkossa tutkia pitkittäistutkimuksena seuraamalla samoja lapsia esimerkiksi viiden vuoden ajan. Lisäksi tutkielmaamme voisi tutkia syventymällä johonkin tiettyyn hyvinvoinnin ulottuvuuteen. Aihetta voisi tutkia varmasti myös väitöskirjaksi asti.

Mielestämme sosiaalityön opinnoissa olisi tärkeää olla enemmän lastensuojeluun liittyviä opintoja, koska lastensuojelu vaatii syvällistä ymmärrystä ja sen tarve on lisääntynyt. Meillä Lapin yliopistossa on ollut pakollisena sivuaineena sosiaali oikeus. Muilla sosiaalityön tutkimusohjelmaa opettavilla yliopistoilla se ei ole pakollisena sivuaineena osana sosiaalityön opintoja. Mielestämme olisi tärkeää, että sosiaali oikeus olisi pakollisena sivuaineena kaikille sosiaalityötä opiskeleville, sillä lakien

ymmärtäminen on tärkeää sosiaalityöntekijän työssä. Esimerkiksi tutkielmassamme esitetyt perusoikeusrajoitukset perustuvat aina lakiin, jonka vuoksi on tärkeää, että tulevat sosiaalityöntekijät osaavat lukea lakia ja perustella päätöksensä lakien avulla.

Meitä lämmitti, kuinka avoimesti haastateltavat kertoivat kokemuksistaan, jopa rankoista kokemuksista. Saimme haastatteluista paljon hyödyllistä materiaalia tutkielmaamme sekä tietoa käytännön työhön. Toivomme, että annoimme haastateltaville positiivisen kuvan itsestämme tulevina sosiaalityöntekijöinä. Lisäksi uskomme, että pystyimme tarjoamaan heille hetken jakaa kokemuksiaan avoimesti ja tulla kuulluksi, ilman kiirettä tai tuomitsemista. Toivomme myös, että haastattelu antoi heille tunteen siitä, että heidän kokemuksillaan on merkitystä ja että niiden jakaminen voi edistää asioiden näkyvyyttä ja muutosta. Tämä matka kasvatti meitä molempia tulevina sosiaalityöntekijöinä. Saimme syvällistä ymmärrystä perusoikeusrajoituksista ja niiden merkityksestä hyvinvoinnille. Sydämelliset kiitokset kaikille teille, jotka halusitte rohkeasti kertoa kokemuksistanne.

Lähteet

- Aarnio, Noora (2021) Sosiaalityöntekijän ja lastensuojelulaitoksen työntekijän yhteistyö rajoitustoimenpiteen tarpeen arvioinnissa. Teoksessa Helavirta Susanna, Halttunen Sari & Laakso Riitta (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu, 82–83.
- Ahonen, Timo & Pulkkinen, Lea (2023) Keskilapsuus. Teoksessa Pulkkinen Lea, Ahonen Timo, Ruoppila Isto, Aunola Kaisa ja PS-kustannus (toim.) Ihmisen psykologinen kehitys. 10. uudistettu painos. 1. painos 2006. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahtola, Annarilla (2017) Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Aluehallintovirasto (2022) Sijaishuollossa olevien lasten oikeudet eivät aina toteudu. <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/69936221>. Viitattu 10.10.2024.
- Araneva, Mirjam (2018) Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent.
- Araneva, Mirjam (2022) Lapsen Suojelu: Toteuttaminen Ja Päätöksenteko: Käsikirja Lapsen Asioista Päättäville. 2. uudistettu painos. 1. painos 2016. Helsinki: Alma Talent.
- Frisk, Salla & Ristimäki, Hanna & Toivonen, Reetta (2021) Vertaisuus yhdistää-kokemuksia lasten eroryhmistä. Teoksessa Tulensalo, Hanna & Kalliomeri, Reetta & Laimio, Janica (2021) Kohti lapsen näköistä osallisuutta (toim.) Pelastakaa lapset ry, 106.
- Hakala, Juha T. & Gaudeamus oy (2024) Laadullisen Tutkimuksen ABC: Menetelmäopas Opinnäytteen Tekijälle. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakalehto, Suviaanna (2018) Lapsioikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- Hallintolaki (6.6.2003/434).
- HE 237/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.
- Healy, Karen (2014) Social work theories in context: Creating frameworks for practice. 2. uudistettu painos. 1. painos 2005. New York: Palgrave Macmillan.
- Helavirta, Susanna 2014. Lasten hyvinvointitieto – tavallista, erityistä ja moraalista. Teoksessa Zechner, Minna (toim.), Hyvinvointitieto: kokemuksellista, hallinnollista ja päätöksentekoa tukevaa? Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A 15, 68.
- Hirsjärvi, Sirkka, & Helena Hurme (2022) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun Teoria Ja Käytäntö. 2. uudistettu painos. 1. painos 2000. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Susanna & Muinonen, Tiina & Palola, Elina & Rosberg, Julia & Väisänen, Antti (2023) Lastensuojelun kokonaisuudistuksen valmistelu. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164950/STM_2023_r_27.pdf?sequence=1. Viitattu 14.11.2024.
- Ikonen, Riikka & Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-570-4>. Viitattu 8.1.2025.
- Inkinen, Helena (2018) Epilogi-lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan. Teoksessa Hoikkala, Susanna, Sauli Hyvärinen, ja Tarja Pösö (toim.) Lasten Haastattelu Lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Juusola, Aino & Vehkaoja, Sini (2018) Kohti muutosta-muutokseen motivoiminen yhteistyössä lapsen ja nuoren kanssa. Teoksessa Hoikkala, Susanna, Sauli Hyvärinen, ja Tarja Pösö (toim.) Lasten Haastattelu Lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kallinen, Kati (2019) Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologiin vanhempiin. YHTEISKUNTAPOLITIIKKA 84 (2019):1, 42–41 <https://www.julkari.fi/handle/10024/137612>.
- Kallinen, Kati, & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja & Lantela, Lauri & Turunen, Tuija & Nurmi, Henna & Leinonen, Jaana (2021) Lasten Arjen Hyvinvoinnin Tekijät. Kasvatus & Aika 15(2), 4–21. <https://doi.org/10.33350/ka.80332>.
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (2022) Lasten osallisuus varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja arvioinnissa. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_T1_122.pdf. Viitattu 11.10.2024.
- Kyrölampi, Taina & Uitto, Minna (2022) Lasten osallisuutta mahdollistavat ja estävät tekijät esiopetuksessa. Kasvatus & Aika 16(2), 90–108. <https://doi.org/10.33350/ka.95401>.
- Laakso, Riitta & Enroos, Rosi (2016) Vierailta ovilla Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Yhteiskuntapolitiikka-lehti 81(5), 506–511. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201702141578>.
- Laakso, Riitta (2019) ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 27.10.2024.
- Laiho, Tiina & Lehtola, Johanna & Lindfors, Reetta (2018) Yhdessä eteenpäin! Perhesijoituksen alkuvaiheen systeeminen malli Salossa. Teoksessa Petrelius Päivi & Eriksson Pia (toim.) Uudistuva lastensuojelu — kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Helsinki: Punamusta oy, 129.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812).
- Lastensuojelulaki (13.4.2007/417).
- Lastensuojelun keskusliitto (2018) YK:n sijaishuollon ohjeet. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/sijaishuollon_ohjeet_final.pdf. Viitattu 28.11.2024.
- Lastensuojelun Keskusliitto (n.d.) Osallisuustyökalu lastensuojelutyöhön. <https://www.lskl.fi/osallisuus/osallisuustyokalu/>. Viitattu 11.11.2024.
- Leskisenoja, Eliisa (2016) Vuosi Koulua, Vuosi Iloa: PERMA-teoriaan Pohjautuvat Luokkakäytänteet Kouluilon Edistäjinä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf. Viitattu 11.11.2024.
- Mieli Ry (2024) Resilienssi auttaa selviytymään. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/resilienssi-auttaa-selviytymaan/>. Viitattu 29.10.2024.

- Minkkinen, Jaana (2015) Lapsen hyvinvointimalli Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97204/978-951-44-9822-0.pdf>. Viitattu 12.2.2025.
- Neubauer, Brian & Witkop, Catherine & Varpio, Lara (2019) How phenomenology can help us learn from the experiences of others. *Perspect Med Educ* 8, 90–97. <https://doi.org/10.1007/s40037-019-0509-2>.
- Niemelä, Pauli (2017) Ihmisen toiminallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, Mikko, Anneli Pohjola, Tarja Pösö, Liisa Hokkanen, Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola, ja Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö Ja Teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nivala, Elina (2021) Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research* Volume 10(1), 33–59.
- Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (2014) Lapsen asema oikeudenkäynnissä kaipaa kehittämistä. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/e2667c19-f889-42bf-afb4-328409d1e898/content>. Viitattu 11.10.2024.
- Peltonen, Reetta & Pollari, Pasi & Tiili, Anna (2021) Kaikkein tärkeimmät asiat – Nuoren oikeus oikeuksiaan koskevaan tietoon sijaishuollossa. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/03/Lskl-Noja-Kaikkein-tarkeimmat-asiat.pdf>. Viitattu 12.11.2024.
- Perusoikeuksien sääntely. Lainkirjoittajan. <https://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/>. Viitattu 10.10.2024.
- Raatikainen, Eija (2015) Lujita luottamusta: Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Räty, Tapio (2019) Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. 4. uudistettu painos. 1. painos 2010. Edita.
- Saariluoma, Lotta & Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi (2021) Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika – kyselytutkimuksen tuloksia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-732-6>. Viitattu 15.12.2024.
- Saastamoinen, Kati (2020) Lapsi Sijaishuollossa: Yhteydenpidon Rajoittaminen Ja Rajoitustoimenpiteet. 2. uudistettu painos. 1. painos 2018. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf. Viitattu 12.2.2025.
- Sudland, Cecilie (2020) Challenges and dilemmas working with high-conflict families in child protection casework. *Child & family social work* 25(2), 1–496. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cfs.12680>.
- Suojanen, Ilona (2022) Onnellinen Turvallisuus: Turvallista Arkea Etsimässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Suomen perustuslaki (11.6.1991/731).
- Stenvall, Elina (2020) Osallisuutta ja osallistumista. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>. Viitattu 11.10.2024.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) Lapsen osallisuus. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko2>. Viitattu 11.10.2024.
- Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos (2023) Lastensuojelun asiakirjat ja kirjaaminen. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/lasten-ja-nuorten-lastensuojeluopas/lastensuojelun-asiakirjat-ja-kirjaaminen>. Viitattu 10.10.2024.
- Toivonen, Virve (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Tulensalo, Hanna & Kalliomeri, Reetta & Laimio, Janica (2021) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. <https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf>. Viitattu 11.10.2024.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas (2016) Sosiaalioikeus. 5. uudistettu painos. 1. painos 1995. Helsinki: Talentum pro.
- Törrönen, Maritta (2021) Vastavuoroinen yhteisöllisyys ja holistinen hyvinvointi. Teoksessa Helavirta Susanna, Halttunen Sari & Laakso Riitta (toim.) Sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ammatillisina käytäntöinä ja kokemuksina. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu, 137.
- Utriainen, Siiri & Eriksson, Pia (2023) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet valtion koulukodeissa. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147195/URN_ISBN_978-952-408-146-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 16.10.2024.
- Vilka, Hanna (2021) Näin Onnistut Opinnäytetyössä: Ratkaisut Tutkimuksen Umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vuori, Anne & Åstedt-Kurki, Päivi (2022) Fenomenologinen metodi hoitotieteellisessä tutkimuksessa - kriittisten kohtien tunnistaminen tutkimusprosessissa. *Hoitotiede* 34(4), 321–333. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128995/78038>.
- Välivaara, Christine (2018) Sisukas pärjää aina? – koulun ja lastensuojelun yhdyspinnoilla. Teoksessa Petrelius Päivi & Eriksson Pia (toim.) Uudistuva lastensuojelu — kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Helsinki: Punamusta oy, 182.
- Wood, Marsha & Selwyn, Julie (2017) Looked after children and young people’s views on what matters to their subjective well-being. *Adoption & Fostering* 41(1), 20–34. <https://doi.org/10.1177/0308575916686034>.
- Wentzel, Kathryn & Russell, Stephan & Baker, Stacey (2014) Peer relations and positive adjustment at school. Teoksessa Gilman, Richard & Huebner, Edward & Furlong, Michael (toim.) *Handbook of positive psychology in schools*. New York: Routledge, 260.
- Yleissopimus lasten oikeuksista (60/1991).
- Zechner, Minna Maija & Romakkaniemi, Marjo (2020) Luottamus on sosiaali- ja terveystalouden perusta. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 28(4), 321–322. <https://doi.org/10.30668/janus.100433>

Liitteet

Onko lastensuojelun laitoksissa kasvaminen ollut osa elämääsi? Olemme kaksi sosiaalityön opiskelijaa Lapin yliopistosta. Kirjoitamme tällä hetkellä pro gradu - tutkielmaa. Aiheenamme on lastensuojelun laitoshuollossa kasvaneiden kokemukset perusoikeusrajoituksista. Meille molemmille on tulevana sosiaalityöntekijöinä tärkeää hyvinvointi sekä, että kaikenlaiset kokemukset tulevat kuulluksi. Meidän kiinnostuksemme tutkimusaiheeseen heräsi lastensuojelun kentältä ja kursseilla heränneistä keskusteluista. Vaikka lastensuojelua ja laitosten käytäntöjä on tutkittu, on rajoitustoimenpiteiden käytön ja niiden vaikutusten tutkimus erityisesti laitoshuollossa kasvaneiden näkökulmasta vielä vähäistä.

Haastattelut toteutetaan videohaastatteluna tai niin kuin sinulle sopii. Haastattelu sisältää 4 kysymystä. Tutkimuksen haastatteluun annetut vastaukset ovat täysin anonyymeja, eikä vastaajia voida tunnistaa lopullisesta tutkimuksesta. Käytämme haastattelussa selkeitä ja avoimia kysymyksiä, jotka on laadittu niin, että ne tuottavat johdonmukaisia vastauksia eri haastateltavilta. Haastattelijoina olemme puolueettomia ja pysymme objektiivisinä. Tallennamme haastattelut, jotta vältymme tulkintavirheiltä. Hävitämme nauhoitteet tietoturvallisesti. Tutkimustulokset esitetään todenmukaisesti.

Mikäli täällä on henkilöitä, joilla on kokemuksia lastensuojelun laitoshuollon perusoikeusrajoituksista ja haluat osallistua tutkimukseen, arvostamme sitä todella paljon. Annamme mielellämme lisätietoja tutkimuksesta. Voit olla yksityisviestillä yhteydessä meihin!

- Nea Hiltunen & Elsa Taskila

Tutkimuskysymyksemme teemoittain.

1. Arjen hyvinvointi

- Vaikuttivatko perusoikeusrajoitukset sosiaaliin suhteisiin esim. yhteydenpitoon ystäviin ja perheeseen?
- Vaikuttivatko perusoikeusrajoitukset koulunkäyntiin ja harrastuksiin?
- Miten suhtauduit rajoitustoimenpiteisiin laitoshuollossa asuessa ja miten suhtautuminen on muuttunut aikuistumisen myötä?
- Mitä hyötyä perusoikeusrajoituksista oli omalle hyvinvoinnillesi?

2. Osallisuus

- Kerrottiinko sinulle, minkä vuoksi perusoikeusrajoituksia käytettiin?
- Saitko ilmaista oman mielipiteesi perusoikeusrajoitusten käyttöön liittyen?
- Miten laitoksen henkilökunta tuki tai vaikeutti osallistumistasi päätöksentekoon?
- Miten rajoituksista tiedotettiin sinulle, ja saitko mahdollisuuden kysyä niistä?

3. Oikeudet

- Mitkä rajoitustoimenpiteet koet erityisesti kielteisenä?
- Olitko tietoinen omista oikeuksistasi perusoikeusrajoitusten käytön suhteen?
- Koetko, että perusoikeusrajoituksia käytettiin oikein perustein?
- Miten koet oman käyttäytymisesi vaikuttaneen perusoikeusrajoituksen asettamiseen?
- Kuinka selkeitä laitoshuollon säännöt ovat sinulle olleet?
- Miten näit oman itsemääräämisoikeutesi toteutuvan laitoshuollossa? Tuntuiko sinusta, että sinua kuunneltiin ja että mielipiteilläsi oli merkitystä?

4. Luottamus laitoshuollon henkilökuntaan

- Koitko rajoitustoimenpiteiden asettamisessa yhdenvertaista kohtelua muihin talon asukkaisiin verrattuna?
- Koitko, että rajoitustoimenpiteissä käytettiin vallankäyttöä ilman perusteita?
- Vaikuttivatko perusoikeusrajoitukset luottamukseesi laitoshuollon työntekijöitä kohtaan?